

SAYI: 3 KİŞ 2015, ISSN: 2148-7537

İNSAN&İNSAN

BİLİM KÜLTÜR SANAT VE DÜŞÜNCE DERGİSİ

MAKALELER

*DILEMMAS OF DEMOCRATIZATION IN TURKEY WITH SPECIAL
REFERENCE TO "MODERNIZATION FROM ABOVE"*

H. Emre Bağce

*AVRUPA BİRLİĞİ UYGULAMALARI ÇERÇEVESİNDE TÜRKİYE İÇİN
İSTİHDAM ODAKLI ASGARİ GELİR DESTEĞİ ARAYIŞLARI*

İlknur Karaaslan

ASYA POLİTİK SİNEMASI ÜZERİNE NOTLAR

Mustafa Ali Mınarlı / Burak Yılmaz

*ÖLÜMÜNÜN 100. YILINDA BİR DAVA GAZETECİSİ: GASPIRALI İSMAIL
Seçil Özay*

İNSAN HAKLARI KİTAPLIĞI

İNSAN HAKLARI EVRENSEL BEYANNAMESİ

THE UNIVERSAL DECLARATION OF HUMAN RIGHTS

İNSAN&İNSAN

BİLİM KÜLTÜR SANAT VE DÜŞÜNCE DERGİSİ

Hakkında

İNSAN&İNSAN Bilim Kültür Sanat ve Düşünce Dergisi üç ayda bir elektronik olarak yayımlanan akademik hakemli bir dergidir. Bahar, Yaz, Güz ve Kış sayıları Nisan, Temmuz, Ekim ve Ocak aylarında yayımlanır.

İNSAN&İNSAN Bilim Kültür Sanat ve Düşünce Dergisi çok alanlı bir dergidir. Çevre, edebiyat, eğitim, etik, felsefe, hukuk, iktisat, ilahiyat, iletişim, işletme, mimari, müzik, psikoloji, sağlık, sanat, siyaset, şehir, tarım, tarih, teknoloji, toplum, turizm, uluslararası ilişkiler, yönetim ve yöntembilim alanlarında insana dair, özgün bakış açısına sahip akademik araştırma, inceleme ve çalışmalara yer verir. Dergiye gönderilen yazılar yayın kurulunun ön değerlendirmesinden sonra, anonim en az iki hakem tarafından incelenir.

İNSAN&İNSAN Dergisi Türk Eğitim İndeksi tarafından taranmaktadır.

İNSAN&İNSAN, Sayı: 3, Kış 2015, ISSN : 2148-7537, Elektronik Yayın Adresi : www.insanveinsan.org

Sahibi

Okur Yazar Derneği, Ayvansaray m. Yeni Usul s. no: 2. 34085 Fatih İstanbul, bilgi@insanveinsan.org

Editör

Doç. Dr. Abdulkadir Şenkal

Editör Yardımcıları

Arş. Gör. Ali Mınarlı, Buşra Erimli, E-posta: editor@insanveinsan.org

Yayın Kurulu

Prof. Dr. H. Emre Bağçe
Prof. Dr. Yüksel Dede
Doç. Dr. Abdullah Özkan
Doç. Dr. Abdulkadir Şenkal
Yrd. Doç. Dr. Ebubekir Ayan
Yrd. Doç. Dr. Harun Kırılmaz
Yrd. Doç. Dr. Cengiz Sunay

Danışma & Hakem Kurulu

Prof. Dr. Hakan Altıntaş
Gaziantep Üniversitesi
Prof. Dr. H. Emre Bağçe
Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Hakan Çetintaş
Balıkesir Üniversitesi
Prof. Dr. Yüksel Dede
Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Vedat Demir
İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Esra Hatipoğlu
Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Metin Işık
Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Aşkın Keser
Uludağ Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa Ökmen
Celal Bayar Üniversitesi
Doç. Dr. Banu Akdenizli
Yeditepe Üniversitesi
Doç. Dr. Güven Bakırezer
Kocaeli Üniversitesi
Doç. Dr. Cemal Baltacı
Süleyman Demirel Üniversitesi

Doç. Dr. Kaya Bayraktar
Yalova Üniversitesi
Doç. Dr. Fatih Demir
Celal Bayar Üniversitesi
Doç. Dr. Adem Doğan
Cumhuriyet Üniversitesi
Doç. Dr. Filiz Erdemir Göze
Gazi Üniversitesi
Doç. Dr. Gülcan Işık
Gazi Üniversitesi
Doç. Dr. Kutay Karaca
İstanbul Gelişim Üniversitesi
Doç. Dr. Hikmet Kırık
İstanbul Üniversitesi
Doç. Dr. Sadık Öncül
Bartın Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet Özçağlayan
Marmara Üniversitesi
Doç. Dr. Ülkü Ayşe Oğuzhan Börekci
Gazi Üniversitesi
Doç. Dr. Barış Özdal
Uludağ Üniversitesi
Doç. Dr. Abdullah Özkan
İstanbul Üniversitesi
Doç. Dr. Hakan Samur
Mardin Artuklu Üniversitesi
Doç. Dr. Fuat Sekmen
Sakarya Üniversitesi
Doç. Dr. Şükrü Sim
İstanbul Üniversitesi
Doç. Dr. Abdulkadir Şenkal
Kocaeli Üniversitesi
Doç. Dr. Ahmet Şimşek
Sakarya Üniversitesi

Doç. Dr. Soyalp Tamçelik
Gazi Üniversitesi
Doç. Dr. Abdullah Taşkesen
Sakarya Üniversitesi
Doç. Dr. Yıldırım Torun
Yalova Üniversitesi
Doç. Dr. İnci Yakut
Kocaeli Üniversitesi
Doç. Dr. Gökhan Kürşat Yerlikaya
Yalova Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Salih Akkanat
Gümüşhane Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Ebubekir Ayan
Marmara Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Ednan Ayyaz
Kocaeli Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Yusuf Budak
Kocaeli Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Anıl Ertok Atmaca
Karabük Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. İhsan Karlı
Kocaeli Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Nazım Kartal
Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Harun Kırılmaz
Sakarya Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Seçil Özay
Marmara Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Lütfi Sunar
İstanbul Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Mert Sunar
Medeniyet Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Cengiz Sunay
Yalova Üniversitesi
Dr. Ahmet Tetik

İÇİNDEKİLER CONTENTS

MAKALELER
ARTICLES

H. EMRE BAĞÇE <i>Dilemmas of Democratization in Turkey with Special Reference to “Modernization From Above”</i> <i>Yukarıdan Modernleşme Bağlamında Türkiye’de Demokratikleşme Çıkmazı</i>	4
İLKNUR KARAASLAN <i>Avrupa Birliği Uygulamaları Çerçevesinde Türkiye için İstihdam Odaklı Asgari Gelir Desteği Arayışları</i> <i>Seeking the Employment Focused Minimum Income Support for Turkey in the Framework of European Union Applications</i>	18
MUSTAFA ALİ MİNARLI BURAK YILMAZ <i>Asya Politik Sineması Üzerine Notlar</i> <i>Notes on Asian Political Cinema</i>	37
SEÇİL ÖZAY <i>Ölümünün 100. Yılında Bir Dava Gazetecisi: Gaspıralı İsmail</i> <i>Gaspıralı İsmail: An Advocacy Journalist on the 100th Anniversary of His Death</i>	51
İNSAN HAKLARI KİTAPLIĞI HUMAN RIGHTS LIBRARY	
<i>İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi</i>	61
<i>The Universal Declaration of Human Rights</i>	66

Dilemmas of Democratization in Turkey with Special Reference to “Modernization From Above”

H. EMRE BAĞÇE*
emrebagce@yahoo.com

Abstract: *The social and political structure of the Ottoman Empire and the basic principles upon which the Turkish modernization was established are to be strictly scrutinized in order to understand the problems concerning the institutionalization of democracy in Turkey. In this article, which covers the period from the establishment of the new state to 1980s, it is argued that the implementation of the “modernization from above” has undermined the consolidation of democratic institutions. That the politics in Turkey has a narrow social base exaggerated the question of institutionalization and widened the controversy between the political/bureaucratic/military elite and the people. The populist policies which were favored especially by Democrat Party and its heirs could not surmount the issue. On the contrary, reproducing patrimonial relations, it prevented the formation of a civil and political society which might be regarded as a constituting part of democracy.*

Keywords: *Democracy, political culture, civil society, modernization from above, Turkey*

Introduction

Modernity in general refers to the process of economic, cultural, social, political and administrative centralization, disintegration of traditions, secularism, and nationalism. Apparently, modernity has a variety of dimensions. One aspect of modernity is economic; e.g., economic transformation, industrialism and affluence. Second aspect of modernity is socio-cultural; e.g., mass communication, disintegration of traditions, social mobility, secularism, and mass education. Third, modernity has political and administrative aspects; e.g., building of centralized nation state, professionalized bureaucracy, and development of and consolidation of democracy. Here what deserves great attention is that the constant and essential concept lying in the core of Turkish modernization is the building and maintenance of a nation state. Apparently, that may be evaluated on the political aspect of modernity; but what is ignored or under-emphasized is that democratization may also constitute an integral part of modernity. It is actually related not only to political and administrative aspect but also to socio-cultural aspect.

The process of modernization in Turkey was not conceptualized as the attainment of modernity as a whole; but it was based upon the building of a nation state. Hence, one may define the Turkish modernization as “a nationalist modernization from above”. Although modernity had brought about radical changes in above mentioned spheres in western countries and achieved the transformation of state and society structure largely; nationalist

* Prof. Dr., Marmara University, Faculty of Communication.

modernization of Turkey focused especially on the creation and security of a nation state. In this regard political and administrative modernization, that is, the establishment of a centralized state, was pursued; but social, cultural, and economic aspects of modernity were given a secondary importance.

We can comprehend why Turkish bureaucratic elite initially insisted on the creation of a strong or independent state as far as the root of the conflict in society and the nature of state-society relations are taken into account. As Joel S. Migdal remarks, nation state is primarily after the control of social and political spheres, and it mainly pursues such policies to gain its autonomy vis-à-vis other social organizations:

Indeed, the central political and social drama of recent history has been the battle between the state and other social organizations. The dispute is over who makes the rules, who grants the property rights that define the use of assets and resources in the society [...] The state's battle may be with families over the rules of education and socialization; they may be with ethnic groups over territoriality; they may be with religious organizations over daily habits (Migdal, 1991: 51).

The Turkish experience reflects main characteristics of those battles. Furthermore, the conflict extended and the cleavages between the center and periphery sharpened because of modernization from above. Hence, although Migdal opposes the center-periphery model, we can not analyze Turkish case unless we consider the tension between ruling elite and masses, which increased as a result of bureaucratic elite's modernization mission: Transformation of society, consolidation of new rules.

The political elite of nationalist modernization rejected pluralist society structure, denied the class conflicts of modern societies in practice and theory, and appealed to solidarist mechanisms. The effects of such an understanding were the suppression of socio-cultural and political differences, and the attempts to create uniformity in all spheres of the society.

Actually, the problem of democratization is comprehensible when not only the state-society relations but also societal structure and the society-individual relations are considered. Although the elite of the "modernization from above" aimed at breaking the ties between the individual and community, they collaborated with community leaders; so, the primordial relations between the community leaders, notables, and people maintained. This was an unexpected and unanticipated result of the cooperation in the 'National Struggle Movement'. After the liberation movement, the elite of nationalist modernization found themselves in a controversial situation; on the one hand they recognized and strengthened the local notables, mainly to control society, on the other hand they followed a policy which aimed at controlling those local entities and ensuring their loyalty to the center, and moreover "rural areas in particular experienced more control than transformation" (Sunar, 1994: 6). That paradox constituted the background of the tension between state-society relations. So the question of democratization strongly related to both "modernization from above" and to the "lack of civil society"; those two components, which may be regarded as two sides of a coin, constituted the weaknesses of democracy in Turkey. In this essay, which covers the period from the establishment of the new state to the 1980s, I will analyze one side of the coin: The relation between the "modernization from above" and its effects on democratization with special reference to formation of nation-state.

Turkish Modernization during One Party Period and the Effects of Ottoman Heritage

In this section, I will focus on those questions: How did Turkish elite conceptualize and legitimize the “nation building from above”? How did they define state and society, and to what extent did they take the western states and western politics as a model? These questions lead us to the Atatürk Revolution, its aims and consequences in terms of modernization -nation building, democratization- and of tradition. To comprehend the bureaucratic elite’s conception of modernization in the Republican era, it is of great importance to consider the Ottoman military defeats, which were the main force of the Ottoman modernization, during the 18th and 19th centuries and the aim and weakness of Ottoman modernization process.

After great military defeats, Ottoman rulers had recognized that they could save the state as long as they could adopt new military techniques from the western world; hence, they had turned to the west. What is apparent is that modernization/westernization was initially a response to the military defeats; moreover it meant the admission of the superiority of the western world (Giritli, 1969: 46; Turan, [n.d]: 448). Taking that fact into account one can speculate that if Ottoman Empire had been challenged by a force other than Europeans, then the Empire would have responded accordingly. This speculation may be meaningful to depict the mentality of Ottoman and later Republican elite’s conception of modernization/westernization. So, modernization process in late Ottoman period had been initiated to mitigate the European military challenges. In the same way, the question of westernization laid at the core of the formation of Republic of Turkey. The National Struggle Movement gives an illustrating example of how the West and westernization were perceived by the bureaucratic elite as the attainment of a strong state; that movement was based upon the principle of “fighting against western imperialist to attain westernization”. That maintaining a strong state had been the ultimate aim of Ottomans was transferred to the Republic as the establishing and maintaining a strong security state in the thoughts of Republican elite. Ellen Kay Trimberger mentions that “... the goal of elite revolutionaries is to redistribute power between nations rather than redistribute resources between social strata within the society...” (Trimberger, 1972: 205). That may be taken as a key to comprehend the Republican elite’s conception of nation state and its relation to society; because the Kemalist Revolution was initiated, before all else, to achieve such an end.

“To investigate why Republican modernization/westernization process was not paralleled with democratization we may take not only the priorities but also origins of bureaucratic elite into consideration. At this point the reply to that question may be that the political and bureaucratic elite of the Republic who had been grown up and trained in the Ottoman state tradition had a notion of westernization and modernization from above but no clear concept of modernization together with democratization. That the political and bureaucratic elite who played the dominant role in the establishment of the Republic of Turkey were previously ‘Ottoman Pashas determined the form of and priorities of new state, which based upon the concept of national security and uniformity, and her principles which designed to safeguard the state from internal and external enemies (Sunar and Sayarı, 1986)¹.

Turkish bureaucratic elite, to consolidate the new state/ regime appealed to neo-patrimonial mechanisms. This constituted an important dilemma/obstacle for the consolidation of

¹ İlkey Sunar and Sabri Sayarı analyze the process of democratization and its weaknesses in their comprehensive article. Similarly, M. Kemal’s *Address to Turkish Youth* illustrates the priorities of the elite. See, Atatürk’s *Nutuk* (1938).

modernization and democratization. Since the consolidation of the state was given priority, the conflicts (real or potential) in all spheres economic, societal, political, and ethnic ignored. Hence the bureaucratic elite denied the classes; it was assumed that among the peasants, merchants, artisans, laborers, and military and bureaucratic officials there was not, and had not to be an incompatibility of interest, on the contrary there was, and had to be, uniformity of interest. In this regard, instead of development of individualism in social sphere, and democratic and liberal government in political sphere, the focus was on the creation of a strong, sovereign and unitarian state. According to Metin Heper:

The founders of the republic (established in 1923) wished to put an end to what they conceived as the personal rule of the Ottoman sultans. They aimed at establishing a moderate transcendentalist state that would not smother Turkish society, but rather help it to realize “its potential for reaching Western civilization, and even surpassing it” (1985: 93-94).

One may not accept Heper’s argument entirely but that the Republic was a transcendentalist state is obvious. The principle of modernization from above with strong authoritarian characteristics applied until the mid-1940s. Both Mustafa Kemal Atatürk, the first president of Republic, and İsmet İnönü, the second president, attempted to bring about radical changes in political, societal and economic arena. On the contrary to the Heper’s argument, they strengthened their personal rule and position to a great extent; so, they mixed modernization up with tradition and neo-patrimonialism in the sense that Clapham describes it:

“a form of organization in which relationships of a broadly patrimonial type pervade a political and administrative system which is formally constructed on rational legal lines” (Clapham, 1985: 48).

Turkish case after Atatürk Revolution reflected neo-patrimonial characteristics; for instance after the prohibition of the usage of societal titles like *sheikh*, *aga*, *bey* and *pasha*, and enactment of surname law, this is the part of modernization westernization, Mustafa Kemal took the surname Atatürk, “father of Turks”, this is the part of tradition and patrimonialism. Immediately after the death of Atatürk, İnönü took the official title of *Milli Şef*, National Chief. Those applications illustrate dramatically how tradition and patrimonialism were profoundly embedded in the process of modernization of Turkey.

One of Ergun Özbudun’s works, which may be regarded as an apology for Republican era to some extent, exhibits bureaucratic and military elite’s lack of complicated and complex set of beliefs and principles concerning democracy:

Culturally most Turks, elite and nonelite, seem to be committed to a democratic regime; yet this commitment does not always seem to be based on a set of profoundly felt concomitant democratic values, such as tolerance, compromise, and respect for individuality. The military shares the society’s commitment to democracy, yet it also displays certain elitist attitudes and a tendency to see itself as the true guardian of the national interest [...] This consolidation of single-party rule [1925-1945], however, did not involve a doctrinal repudiation of liberal democracy or of liberal values. Extraordinary measures were justified by temporary needs to protect the state and the regime against counterrevolutionaries [...] Authoritarian practices and policies were defeated not on doctrinal, but on purely pragmatic and temporary grounds. A liberal democratic state remained the officially sanctioned ideal [...] The forms, if not the substance, of constitutional government were

carefully maintained... (Özbudun, 1989: 187, 196).

Even in Ottoman period, after 1876, there were a constitutional government, a parliament, and semi-elected representatives. However, that can not prove that the establishment of a democratic state had been the main consideration of neither the Ottoman nor the Republican elite. Furthermore attempting to legitimize the authoritarian single party period through such claims does not seem to have a strong ground:

Indeed political institutionalization under the aegis of a single party provided a kind of “democratic infrastructure” that eventually facilitated the transition to democratic politics... (Özbudun, 1989: 197).

Political institutionalization, which can be taken as a strong indicator of political stability, may contribute to the consolidation of regime; but it may not require democratization. Meanwhile, although “the institutionalization under the aegis of a single party” is regarded as a facilitator for transition to democratic politics, it is ignored that it inherited and developed anti democratic and anti liberal attitudes, and prevented or weakened the institutionalization of democracy². Perhaps, a “rationalist-relativistic” concept of politics may be considered a precondition of democracy, but to what extent it was achieved in that period is vague. The failure of the consolidation of democracy can be related to the question of nation-state building from above and neo-patrimonialism in Turkey.

While Kemalist elite endeavored to surmount the problems of Ottoman period, and to some extent made considerable breakthrough, they could not break their ties on personal, societal, and administrative and governmental level with Ottoman heritage totally; lack of civil society facilitated the expansion of authoritarian rule.

Transition to Democracy and the Question of Institutionalization

After the transition to multi-party politics, the political system could not achieve democratic institutionalization entirely. The contention between the guardian of the regime, namely military, Republican People's Party (RPP) and intelligentsia, and populist parties has determined the path of political course. Especially in the Democrat Party (DP) era, the cleavages between DP and the coalition formed by military, bureaucracy, and RPP were sharpened. The mode of transition to democracy itself played important role in shaping the content of political competition and in inviting the military interventions into the politics.

As Huntington states, “exclusionary one-party systems change when they fail...” (Huntington, 1970: 23), the political elite of RPP abandoned the policies which were based upon the exacerbation of cleavages leading bifurcation in society and oriented towards the inclusionary policies; hence, despite their anti democratic elitism, they obliged to leave their monopoly over political system and accepted the transition to democratization mainly because of external pressures.

Military, civil bureaucracy and RPP thought that a change in regime would not challenge

² Samuel P. Huntington (1984: 201-202) emphasizes that “economic development compels the modification or abandonment of traditional political institutions; it does not determine what political system will replace them. That will be shaped by other factors, such as the underlying culture of the society, the values of the elites, and external influences”. Here one can replace “economic development” with “political institutionalization”, or “modernization”. Then what can be deduced is that political institutionalization under the aegis of single party compels the modification of traditional political institutions, but it does not necessitate institutionalization of or development of democratization

their position and Kemalist reforms. Hence, a liberalization process was initiated “from above” (Sunar and Sayarı, 1986: 172). In this regard, establishment of political parties was allowed and electoral law was amended after 1945.

After transition to democracy, the main issue was, on the one hand, to maintain political regime and its premises, on the other hand, to gain political and electoral support. Hence, in İlkey Sunar’s words:

The transition to democracy was [...] premised on a set of compromises: the guardian elite would allow an area for discretion to the political class of party leadership in return for allegiance to the ideological core of Kemalism... (Sunar, 1994: 13).

That situation lay at the heart of political process in Turkey, and constituted the basis of political party system, of party competition, and determined the causes of military interventions in politics; because, although once a compromise was arrived, that has not led to a consensus.

DP Era in Turkish Politics and the Nature of Political Contention

After 1945, Turkey entered into multi-party politics. The change in political system does not mean that the effects of one party period totally disappeared, but political institutionalization under one-party rule continued to play determining role in the system, e.g., the rule of DP resembled its predecessor RPP’s policies, but the one difference which takes attention was the loosening of economic statism.

Transition to democratic rule apparently was a development in Turkish politics; for instance, general and direct suffrage and political competition changed the outlook of the authorities to the people, gendarmerie suppression lessened, politicians began to visit rural areas villages and peasants to gain their votes; so masses tasted the feeling of being citizen; but local notables like *sheikhs*, *aghas*, usurers affecting the direction of attitudes and votes of citizens on whom they had implicit and explicit domination began to influence and control the political parties and their policies (Avcıoğlu, 1995: 531-532)³.

The reason behind those developments that unfortunately weakened the process of democratization was the populism of DP. DP was established as a faction of RPP. Hence DP developed its ties with a wide-ranging electorate, e.g., urban, rural, religious and many other groups, in order to achieve political authority. Because of under institutionalization, DP appealed to patron client relations, which were conceived as a method to unite people and gain their support.

The policies of government toward the military to some extent facilitated the conditions for the military intervention. Especially after 1954, civilian intelligentsia and military began to think “their places in the power structure [were] taken by representatives of the emerging middle classes, who were beginning to monopolize wealth and status in society” (Harris, 1965: 170; Tachau and Heper, 1983: 21).

The attitude of the DP leaders towards the officers and intelligentsia, as it mentioned above, as a whole was not friendly, and the government policies which were put into effect

³ In an essay, determining the effects of those policies on present problems Çağlar Keyder, in parallel with Doğan Avcıoğlu, argues that political elites bargaining with aghas and sheiks to gain the block votes used state opportunities to maintain feudal structure, as a result poor peasants opposed state. For detailed argument, see, Keyder 1995).

to render the military officers and the opposition of DP administration accelerated the political and bureaucratic polarization between the two blocks (Harris, 1965: 170). The amendment of press code to tighten the leash on journalists, exposition of university professors to government harassment, the derogatory speech⁴ of Prime Minister Adnan Menderes against military officials increased the tension between the government and the coalition which was composed of RPP, intelligentsia, bureaucracy, and military officials. Hence DP, meanwhile, instead of changing the centralized institutions of single party regime and accommodating democratic form of politics, followed previous mode of politics. In this regard, DP, restricting the political arena, suppressed the opposition, but contrary to the previous period, strengthened religious sentiments, regional entities, and kinship ties with populist policies (Sunar and Sayarı, 1986: 173).

RPP, on the other hand, remained in opposition, maintained its alliance with bureaucracy and intelligentsia, and preserved its relations with military throughout 1950s. Bureaucracy, military and RPP did not welcome the populist policies of DP, which was seen as a threat to the regime. Hence there was no room for the compromise and consensus on the dynamics of politics among the actors of politics and bureaucracy, but the only reality was that neither DP nor RPP and its coalition wing -military- could trust each other.

Although DP RPP conflict affected the Turkish political life profoundly, there were few ideological and programmatic policy differences between those parties (Helm, 1954: 435). H. Z. Ülken argues that the party politics in Turkey developed as a way of capturing authoritative power rather than program and social view differences; hence, the competition did not develop further rather than as a form of presidential competition (Ülken, 1963: 63). In the same way İsmet Bozdağ (1975: 44) insists that DP can be separated from RPP on grounds of form, not on great ideological lines⁵. Despite those arguments, there was a sufficient difference in terms of their conceptualization of periphery. What can be cited is that DP-RPP conflict and competition played an important role in shaping the Turkish politics; and their competition can be regarded as an indicator of how Turkish politics has developed since then; it constituted the evident model of political party competition. Hence, DP RPP conflict paved the way for acute problems in terms of under institutionalization of democratic politics. That conflict also paved the way for military intervention into the politics in 1960.

Actually, one of the components of democracy may be the ability to tolerate differences, and opinions of other parties and loyalty to democratic means for getting and leaving political power; but Turkish case after 1950 has not scored well on this point. The elite confrontation played an important role in the under institutionalization of democracy; so, the primordial relations embedded in the structure of society. That the transformation of community into society structure was failed to a great extent exacerbated those political conflicts; for instance after 1950 parliamentary election, as Bernard Lewis illustrates the atmosphere well, some

⁴ For a rumor, Menderes claimed that he could run the army with reserve officers if he chose. That rumor which has not been confirmed whether it was true or false, was considered a serious factor increasing the suspicion of the military officers about the government and it was generally seen one of the main factors which paved the way for the military coup. For more information see, *Milliyet*, 28 May, 1962.

⁵ Necmeddin Sadak for this subject, on 11th of March 1947 in a daily newspaper, *Akşam*, under the title of "Tek Parti, Tek Şef Sistemini Deviren Demokrat Partisi....", reports that Nadir Nadi labels DP as "second RPP" because there is no significant difference in the programs of those two parties. For detailed information, see, Sadak (1947: 17-18).

peasants were, in the name of democracy, plundering lands; taxi drivers were violating traffic rules and turning their noses up at traffic policemen; and peddlers were selling “democratic lemonade” (Lewis, 1996: 317). That situation proved the underdevelopment of democratic attitudes and of citizenship consciousness; it also unraveled the lack of civic culture in that period.

In short, the political polarization especially increased as a result of DP’s populist policies and RPP’s elitist attitudes. In their quest for votes, the DP leaders offered paradoxical treatments to minority groups; they at the same time relaxed the restrictions on religious practices. On the other hand, mob attacks against Greek minorities in İstanbul, known as “Events of September 6–7” was also organized while DP was in rule in 1955. The concessions made by DP leaders because of patron client relations, which appeared to disturbed the armed forces. Elite confrontation the primordial relations in society level, patron-client relations as a result of DP’s populist policies in political level, and the alliance between RPP, bureaucracy and military strongly determined the destiny of that confrontation led to the military coup in 1960.

The Problems of Democracy between 1960-1980

The military was in power in May 1960, and as a result of the increasing tension in politics and bureaucracy, the armed forces enjoyed widespread acceptance and approval for their intervention into the politics. The justification and legitimization of the military coup as the guardian of the regime set a precedent for later interventions.

After the military coup, radical changes were made in political and legal system. The rule of DP had unraveled the weaknesses of political system; DP had benefited from the centralization of power and relying on its majority based electoral support had violated the rule of law. The electoral law that favored majority party led DP to feel itself very strong to challenge the bureaucracy and military.

The changes in political and legal spheres can be summarized as follows: A new constitution which brought check-and-balance mechanisms was put into effect, it was constructed mainly to prevent the concentration and centralization of power; organization of parties at the village and district level was banned; Senate to balance the Assembly, Constitutional Court to review legislation, and National Security Council to serve as an advisory organ to the government on security issues were established; and electoral law was amended (Sunar and Sayarı, 1986: 174-175).

The 1961 Constitution brought about radical changes, but especially rapid socio-economic change and social mobilization increased the extent of political participation. After the second transition to democratic rule, RPP and Justice Party (JP) emerged as the main political parties in the system JP was to a great extent the successor of DP. Unlike DP’s outlook, JP pursued a conciliatory politics between its electorate, the bureaucracy and military.

RPP on the other hand experienced great transformation especially after the contention between Bülent Ecevit and İsmet İnönü was resolved on behalf of Ecevit. RPP tried to redefine its location and objectives in political system after the change in political leadership. RPP applied the concept of “left of center” to define its location on political spectrum. As a result, the ties between old guardian elite of party and its new politicians loosened, at the same time the ideological ties between RPP and military was weakened and RPP became

more radical in terms of its ideology and policy priorities (Sunar and Sayarı, 1986: 176).

What one witnesses primarily as characteristics of political system after late 1960s and 1970s were the fragmentation and polarization of political system. Political parties in that period partially broke their linkages with bureaucracy and gained to some degree of autonomy. Nevertheless, new determining concept resorted by political parties to identify themselves was the “leftist-rightist” dichotomy. The sub categories under the rightist wing were nationalist, conservative and religious. On the other hand, there were a variety of Marxist and leftist parties in political life. Hence, development of new ideological orientation in terms of right-left wings, to a great extent under the strong effect of the Cold War confrontation on the global level, led to the political fragmentation in political parties. Hence, political party leaders, in order to identify themselves or to gain elections, emphasized and even exaggerated their minor differences. This fragmentation, which paved the way for political polarization among political elite, later on resulted in the politicization of masses in terms of right and left wings in 1970s. Despite the superficially slight differences between the parties’ avowed programs the extreme party loyalty prevailed in Turkish political life (Frey, 1965: 303). Establishment of stable governments failed due to weak coalitions; the political system encountered with a new crisis, which brought about the second direct military intervention into the Turkish politics.

The 1980 Military Coup and Re-Shaping of Political System

The beginning of 1960s under the auspices of the military surveillance ironically witnessed the expansion of the liberties, but after a while, restriction of rights in terms of political, legal and economic spheres was put into practice in 1970s by the pressure of the military. And after the military intervention in 1980, almost all political activities restricted. The ties between political, societal and economic groups and bodies cut off. The main emphasis was on the economic development; hence, an economic liberalism was put into effect by the military and later Özal rule. Since the liberal economic policies of the era after 1980 is beyond the scope of this study, I concentrate on the effects of the military intervention and displacement of the 1961 Constitution with a new one, namely 1982 Constitution on the political system and especially on political parties.

One of the results of 1982 Constitution was the restriction of political participation; for instance students, military and public officials, who constituted the great portion of the electorate, have not been allowed to actively participate in political parties. Hence that situation has ensured the participation of a limited portion of population, mainly peasants, businesspersons, and artisans, in politics. The historical consequence of restrictions on party programs and limits on participation has been the weak institutionalization of party system and democracy.⁶

⁶ According to the current Turkish Constitution, Article 68:

“Citizens have the right to form political parties and duly join and withdraw from them. One must be over eighteen years of age to become a member of a party.

Political parties are indispensable elements of democratic political life.

Political parties shall be formed without prior permission, and shall pursue their activities in accordance with the provisions set forth in the Constitution and laws.

The statutes and programs, as well as the activities of political parties shall not be contrary to the independence of the State, its indivisible integrity with its territory and nation, human rights, the principles of equality and rule of law, sovereignty of the nation, the principles of the democratic and secular republic; they shall not aim to

Secondly, related to first reason and one of the main problems of today, political elites who have pioneered different political parties and movements have not shown great differences in terms of their programs and ideologies. However, political parties and their leaders hardly accept other parties as legitimate.

The problems of democracy after 1980 coup, surely carrying the problems of previous periods, can be summarized as follows: There have been many parties in the multi party politics from a quantitative approach, but those parties have preserved the principles of one-party politics and system when analyzed qualitatively; e.g., democratization within political parties has been weak, and with few exceptions, “founding leader remains in office until he dies”⁷; the conception of politics in terms of dichotomies such as “we-they”, “modernizer-traditionalist”, “secular-religious”, “Turk--non-Turk”, and “patriot-betrayer” still persist⁸. Political parties hardly can stand each other, though, the Turkish political parties’ position in 1980s, the programs and ideologies of a great number of parties overlap^{9,10}.

Conclusion

The main cause of the conflict in Turkish politics may be assigned to modernization from

promote or establish class or group dictatorship or dictatorship of any kind, nor shall they incite citizens to crime. Judges and prosecutors, members of higher judicial organs including those of the Court of Accounts, civil servants in public institutions and organizations, other public servants who are not considered to be labourers by virtue of the services they perform, members of the armed forces and students who are not yet in higher education, shall not become members of political parties.

The membership of the teaching staff at higher education to political parties is regulated by law. This law shall not allow those members to assume responsibilities outside the central organs of the political parties and it also sets forth the regulations which the teaching staff at higher education institutions shall observe as members of political parties in the higher education institutions.

The principles concerning the membership of students at higher education to political parties are regulated by law.

The State shall provide the political parties with adequate financial means in an equitable manner. The principles regarding aid to political parties, as well as collection of dues and donations are regulated by law.” (The Grand National Assembly of Turkey, “Constitution of the Republic of Turkey”, http://global.tbmm.gov.tr/docs/constitution_en.pdf)

⁷ Samuel P. Huntington (1970: 30-32) determines that death in office is one of the main characteristics of one party system. Turkish case, to a great extent, in that point resembles one party system, the only exception is the existence of more than one party. The founder of the Turkish Republic M. Kemal Atatürk died when he was in office as the First President of the Republic. İsmet İnönü, the second President of Turkey, was in office for a long time as the leader of the RPP from 1930s till 1970s. After transition to democracy, Adnan Menderes was in office till his execution; Süleyman Demirel and Turgut Özal left party leadership provided that they became presidents, Özal was in office till his death in 1993; Demirel desired strongly to replace parliamentarism with presidentialism, so to become a strong president for a second term but he was to leave the office because his term of presidency ended. The leader of National Order Party, and National Salvation Party was Necmettin Erbakan, and he was the leader of Welfare Party till its prohibition by law. Erbakan died when he was the leader of Felicity Party. Bülent Ecevit once the leader of RPP, and died after leaving the leadership of Democratic Left Party because of severe illness. It must also be noted that the leader of the National Action Party, Alparslan Türkeş, holding the leadership when he died.

⁸ Again following Huntington, we can determine that current Turkish politics inherits the characteristics of one party system. Huntington claims that: “The ideology of a one-party system identifies a chosen people or constituency, targets an enemy, proclaims the necessity for a struggle against the enemy, and holds forth the assurance of ultimate victory. Strong one-party systems come into being only when there is an explicit recognition of the difference between “we” and “they” and of the necessity for conflict between the two”. See, Huntington (1970: 13).

⁹ For similar views on the problems of party system in Turkish politics, see, Sadak (1947), Helm (1954), Ülken (1963), Bozdağ (1975) and Sunar (1994).

above and to the vague and fragile compromise held in late 1940s between guardians and politicians; it was fragile because both Kemalists and non Kemalists, even anti Kemalists have sustained the historical experiences of authoritarian single party era and its exclusionary policies in their memories after the transition. This situation has prevented the formation of a virtually real consensus on democratization.

Furthermore the main principles of one party system embedded in the political and constitutional structure; e.g., political parties are to admit the Kemalist principles taken for granted. Hence the effects of one party system continued in two forms: First, the boundaries of political system have been drawn in a strict and limited sense that no political party could have entirely surmounted the ideology of one party, the principles of Atatürk Revolution. All political parties had to accept those principles to a great extent, otherwise they would be regarded as a threat to the Republic.

Another problem is related to the lack of a clear cut differentiation between political organizations and other institutions in terms of their functions in the system and lack of determined programs. Hence, political parties and their leaders do not hesitate to develop community linkages and to cooperate with other institutions, especially non democratic (sometimes anti democratic) institutions like military, to attain political power. Here the role that military plays is to be considered; because military interventions in politics or military coups whatever the causes applied to justify the interventions have prevented the institutionalization of democracy, political system and party politics. The conception of military as the guardian of regime is considered and justified so far in Turkish history and political culture, but the other side of the issue is ignored or given little attention in general. As Henry Bienen clarifies the point:

...Most militaries have shown a great reluctance to create political parties with grass-roots lives of their own because this threatens the militaries' own monopoly of power. At times, when the military has created such parties or allowed them to be created, it has not very much liked its own handiwork and has reintervened (Bienen, 1983: 13; also see, Clapham, 1985: 156-157).

What can be deduced when democratization experience of Turkey is considered is that a weakly institutionalized democracy prevents the institutionalization of political parties, and, in addition, military intervention into the politics leads to the weak institutionalization of political parties and political party system, and vice versa. However, one of the most important of all those factors is that the absence of civic culture constitutes an intractable obstacle on the democratization process. When analyzing the dilemmas of democratization in Turkey, the focal attention is to be given to the degree of development of civil society, that is, to what extent Turkish society developed in terms of civic attitudes, organizations, and institutionalization independent of primordial, hierarchical and patron client relations. This necessitates, surely, the development of individuality, and, at the same time, the emancipation of politicians and individuals from primordial and power relations embedded in all spheres of the society.

References

- Atatürk, Mustafa Kemal (1938). *Nutuk*, Devlet Basımevi, İstanbul.
- Avcıoğlu, Doğan (1995). *Türkiye'nin Düzeni*, Birinci Kitap, İstanbul: Tekin Yay.
- Bienen, Henry (1983). "Armed Forces and National Modernization", *Comparative Politics*, 16/1.
- Bozdağ, İsmet (1975). *Demokrat Parti ve Ötekiler*, İstanbul: Kervan Yay.
- Clapham, Christopher (1985). *Third World Politics: An Introduction*, London: Croom Helm.
- Frey, Frederick W. (1965). *The Turkish Political Elite*, Cambridge: The MIT Press.
- Giritli, İsmet (1969). *Fifty Years of Turkish Political Development 1919-1969*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yay.
- Harris, George S. (1965). "The Role of the Military in Turkish Politics", *The Middle East Journal*, XIX.
- Helm, Sir Knox (1954). "Turkey and Her Defence Problems", *International Affairs*, xxx/4.
- Heper, Metin (1985). "The State and Public Bureaucracies: A Comparative and Historical Perspective", *Comparative Studies in Society and History*, 27/1.
- Huntington, Samuel P. (1970). "Social and Institutional Dynamics of One-Party Systems" in Samuel P. Huntington and Clement H. Moore, (eds.), *Authoritarian Politics in Modern Society*, New York, London: Basic Books.
- Huntington, Samuel P. (1984). "Will More Countries Become Democratic", *Political Science Quarterly*, 99/2.
- Keyder, Çağlar (1995). "Kürt Sorununu Etnik Kültür Kimliği Arayışıyla İzah Yetersiz: Toprak Reformu Bölgeyi Ülkeyle Bütünleştirebilirdi", *Milliyet*, February 21.
- Lewis, Bernard (1996). *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, (translated by Metin Kıratlı), 5th Ed., Ankara: TTK Yay.
- Migdal, Joel S. (1991). "A Model of State-Society Relations", in Howard J. Wiarda, (ed.), *New Directions in Comparative Politics*, Boulder: Westview Press.
- Milliyet* (Daily Newspaper), May 28, 1962.
- Özbudun, Ergun (1989). "Turkey: Crisis, Interruptions, and Reequilibrations", in Larry Diamond; Juan J. Linz; Seymour Martin Lipset, (eds.), *Democracy in Developing Countries: Asia*, vol: 3, Boulder: Lynne Rienner Publishers.
- Sadak, Necmeddin (1947). "Tek Parti, Tek Şef Sistemini Deviren Demokrat Partisi...", *Aynı Tarihi*, 160.
- Sunar, İlkey and Sabri Sayarı (1986). "Democracy in Turkey: Problems and Prospects", in G. O'Donnell; P. C. Schmitter; and L. Whitehead, (eds.), *Transitions From Authoritarian Rule: Southern Europe*, Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
- Sunar, İlkey (1994). "State, Society and Democracy in Turkey", (Research Paper), İstanbul: Boğaziçi University ISS/POLS 94-04.
- Tachau, Frank and Metin Heper (1983). "The State, Politics, and the Military in Turkey", in *Comparative Politics*, 16/1.
- Trimberger, Ellen Kay (1972). "A Theory of Elite Revolutions", *Studies in Comparative International Development*, 7.
- Turan, İltar (n.d). "Türkiye'de Siyasal Kültürün Oluşumu", in Ersin Kalaycıoğlu; Ali Yaşar Sarıbay, (eds.), *Türkiye'de Siyaset: Süreklilik ve Değişim*, İstanbul: Der Yay.

The Grand National Assembly of Turkey, “Constitution of the Republic of Turkey”, http://global.tbmm.gov.tr/docs/constitution_en.pdf

Ülken, Hilmi Ziya (1963). *Siyasi Partiler ve Sosyalizm*, İstanbul: Anıl Yayınevi.

Yukarıdan Modernleşme Bağlamında Türkiye’de Demokratikleşme Çıkmazı

H. EMRE BAĞCE

Özet: Türkiye’de demokrasinin kurumsallaşması ile ilgili sorunların anlaşılabilmesi için Osmanlı toplum ve siyasal yapısının dikkate alınması ve Türk modernleşmesinin üzerine kurulduğu temel ilkelerin sıkı şekilde gözden geçirilmesi gerekir. Yeni devletin kuruluşundan 1980’lere kadarki dönemi kapsayan bu makalede Türk modernleşmesinin “yukarıdan aşağıya” doğru uygulanışının demokrasinin kurumsallaşmasını ve sağlam dayanaklar üzerinde yükselmesini engellediği tartışılmıştır. Siyasetin toplumsallaşamamış olması, dolayısıyla dar bir çerçevede kalması bu zaafın derinleşmesine ve siyasal, bürokratik ve askeri elitler halk arasındaki karşıtlığın kronikleşmesine yol açmıştır. Zaman zaman uygulanan popülist politikalar da bu sorunu aşamadığı gibi, patrimonyal ilişkileri yeniden üreterek demokrasinin gelişimi ile sıkı şekilde bağlantılı bulunan sivil ve siyasal bir toplumun oluşumunu engellemiştir.

Anahtar kelimeler: Demokrasi, siyasal kültür, sivil toplum, yukarıdan modernleşme, Türkiye

Avrupa Birliği Uygulamaları Çerçevesinde Türkiye için İstihdam Odaklı Asgari Gelir Desteği Arayışları

İLKNUR KARAASLAN*
ilknurkaraaslan@yahoo.co.uk

Özet: Küreselleşme süreciyle birlikte yaşanan ekonomik krizler, yoksulluk, işsizlik, sosyal dışlanma gibi sorunların artmasına yol açmıştır. Yaşanan ağır sosyo-ekonomik koşullar sosyal güvenlik sistemlerinin de köklü bir kriz yaşamasına yol açmakta ve çözüm için başvurulacak yöntemlerden biri de “asgari gelir desteği” olmaktadır. AB ülkelerindeki asgari gelir desteği uygulamalarına bakıldığında hem eski olması ve hem de geniş kapsamlı olması itibarıyla ülkemize örnek teşkil edebileceği düşünülmektedir. Diğer taraftan, AB ülkelerinin sosyal yardım alanına ödenek ayırmakta zorlandığı ve bu sebeple özellikle 2000’li yılların başından itibaren AB ülkelerinde aktivasyon (sosyal yardım faydalanıcılarını istihdama yönelten faaliyetler) konularına önem verildiği görülmektedir.

Türkiye’de “asgari gelir desteği” uygulaması mevcut olmayıp “benzeri” uygulamalardan söz etmek mümkündür. Diğer taraftan AB uygulamalarında olduğu gibi Türkiye’de de sosyal transferlerin ve özde “asgari bir gelir” takviyesinin yoksulluğu azaltmada etkili olabileceği ve verilecek bir asgari gelir desteğinin AB uygulamalarına benzer şekilde aktivasyon koşullu olması gerektiği düşünülmektedir.

Anahtar kelimeler: Asgari gelir desteği, Avrupa Birliği, istihdam

Giriş

21. yüzyılın başından itibaren etkisini iyice gösteren “küreselleşme” ile birlikte dünyada ekonomik, sosyal, kültürel unsurlar başta olmak üzere hemen her alanda büyük bir değişim/dönüşüm süregelmektedir. Bu değişimle bir arada gerçekleşen teknolojik gelişmeler ve yenilikler ekonomik verimliliği büyük ölçüde arttırmış ve bu artışın aynı zamanda refah seviyesini de arttırması beklenmiştir. Bununla birlikte pratikte durum böyle olmamıştır. Aksine dünyada ciddi oranda bir yoksulluk söz konusudur ve ülkeler çok çeşitli ekonomik, toplumsal ve siyasal sorunlarla karşı karşıyadır. Bütün bu gelişmeler ülkelerin ekonomik ve sosyal yapılarında bir dizi değişikliğin ortaya çıkmasına neden olmuştur; sıkça yaşanan ulusal ve küresel ekonomik krizler, sürekli yüksek işsizlik, yüksek seviyede kamu borçları, istihdama yol açmayan ekonomik büyüme vb. oluşumlar bu sorunlardan bazılarıdır. Bu sorunların çalışma hayatına yansımaları ise istihdam güvencesizliği, esnek çalışma/ücretler, sosyal güvenlik ağının olmayışı, sosyal eşitlik ve sosyal adalet ile ilgili sorunlar ve benzeri konulardır. Bu anlamda dünyanın her yerinde istihdam edilen veya edilmeyen birçok kişi için büyük bir gelecek endişesi ve güvensizlik bulunmaktadır.

Diğer taraftan, bu gelişmeler refah devletini de erozyona uğratmış ve refah devletinin sosyal güvenlik, sosyal adalet, sosyal barış gibi kavramları gözden geçirmek suretiyle yeniden yapılandırılması gündeme gelmiştir. Refah toplumlarında tam istihdamın güçleşmesi, bulunan işlerin

* Dr., Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı.

çoğu zaman düzensiz, yarı zamanlı ve yoksulluk sınırını aşacak miktarda gelir getirmeyen işler olması, kadınların iş hayatında artan rolü ve klasik aile yapısının çözülmeye başlaması gibi değişimler bu dönemin önemli özelliklerindedir. Bununla birlikte, söz konusu süreç yoksulluk ve sosyal dışlanma sorunlarını da beraberinde getirmiştir. Sonuç olarak yoksul ve dezavantajlı grupların içinde buldukları çıkmazdan kurtulmaları için çareler aranmaya başlanmıştır. Bu koşullar altında “asgari gelir desteği sistemleri” refah devletlerinin son çare uygulamalarından biri olarak ön plana çıkmaktadır. Asgari gelir desteği, yoksulluk sınırının altında kalan kişilere devlet tarafından hiçbir şart aranmaksızın sağlanan bir sosyal yardım türüdür; daha önce çalışmış ve pirim ödemiş olmak veya herhangi bir özel statüye (kategorik yardımlar) sahip olmak gibi şartlar aranmamaktadır.

Sosyo-ekonomik sorunlara bir çözüm olarak ileri sürülen “asgari gelir desteği”nin toplumdaki yoksulluk ve gelir dağılımı bozukluğunu düzeltmede tek başına yeterli olması beklenmemelidir. Diğer taraftan özellikle başlangıçta ciddi miktarda bir kamu kaynağına ihtiyaç duyulacağından sistemin sağlıklı bir biçimde işlemesi büyük ölçüde adil ve güçlü bir vergi sisteminin varlığına ve kayıtdışılığın ortadan kaldırılmasına bağlıdır. Ayrıca küreselleşme ve uluslararası rekabet ile ulus devletlerin gücünün iyice zayıflamış olması sosyal yardım alanında ödenek ayırmayı zorlaştırmaktadır ve devletlerin söz konusu “asgari gelir desteği” yardımlarını uzun vadeli olarak sürdürmeleri güçleşmektedir.

Tüm bu gerekçelerle özellikle 1990’lı yıllardan itibaren asgari gelir desteğinin aktivitelere katılım şartı ile verilmesi gündeme gelmiştir. Bu aktivitelerin teorik olarak istihdama öncülük etmesi beklenmektedir. OECD (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü) ve AB (Avrupa Birliği)’nin önerileri de bu doğrultudadır. OECD direkt nakit desteği yardımlarının işe geri dönmeyi teşvik etmek üzere dizayn edilen tedbirlerle ikame edilmesini önermektedir. Avrupa Parlamentosu ise toplumdaki yoksul ve muhtaç durumda bulunan tüm çocuk, yetişkin ve yaşlıların asgari bir geçim seviyesini sağlayacak düzeyde bir yaşam standardına kavuşturulmaları için asgari gelir planlarından etkili bir şekilde faydalanılması ve dezavantajlı gruplar için de kendilerine uygun olan ve süreklilik arz eden işler yaratılmasının önemine vurgu yapmaktadır. Parlamento, bu fikrin bir yansıması olarak refah politikası ile aktif iş piyasası politikasının paralel bir biçimde yönetilmesi gerektiği görüşüne sahiptir.

Son yıllarda yoksullukla mücadele kapsamında ülkemizde gerek kurumsal alt yapının iyileştirilmesinde gerekse dezavantajlı gruplara ayrılan kaynakların artırılmasında önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. Bu kapsamda, sosyal yardımların daha etkin olarak uygulanması bağlamında pek çok Batı ülkesinde uygulanan asgari gelir desteğinin ülkemizde de uygulanabilirliği farklı düzlemlerde tartışılmaktadır.¹ Ülkemizde asgari gelir desteğine benzer bazı uygulamalar mevcut olup şartlı nakit transferleri, 2022 Sayılı Kanun gereği yaşlılara ve özürllülere yapılan yardımlar bunlardan birkaçıdır. Makalenin ilerleyen bölümlerinde bu konuda detaylı bilgi sunulacaktır. Ayrıca ASPB ve İş-Kur’un ortaklaşa yürüttüğü çalışmalar neticesinde sosyal yardımlarla istihdam arasında bir bağ kurulmaya çalışılmaktadır. Söz konusu bağ Avrupa ülkelerinin bazılarında büyük ölçüde sağlanmış olup örneğin çok detaylı ve geniş bir sosyal yardım sistemine sahip olan Fransa’da asgari gelir desteği yardımı neredeyse bir iş arama/bulma desteğine dönüşmüştür. Bu itibarla Avrupa örneğinde olduğu gibi Türkiye’de de sosyal yardım alan kişiler içerisinde çalışma yeteneğine sahip olanların bir an önce emek piyasasına yönlendirilmesini sağlamak sosyal yardım-istihdam ilişkisini bu dü-

¹ Selim Coşkun, Samet Güneş ve Fatih Ortakaya, “Asgari Gelir Desteği ve Türkiye’de Uygulanabilirliği: Bir Model Denemesi,” *Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 13/3, 2011, s. 131.

şünceye uygun bir biçimde kurgulamak gerekmektedir.

Yoksulluk ve işsizliğin hem Avrupa hem de Türkiye için önemli bir sosyal ve ekonomik sorun olması çözüm için yeni arayışları gündeme getirmektedir. Bu çerçevede asgari gelir desteği konusu daha sık gündeme gelmekte, istihdam odaklılık konusu ise ayrıca vurgulanmaktadır.

Avrupa Birliği'nde Asgari Gelir Desteğinin Belirgin Özellikleri

Dünyada asgari gelir desteği konusunda en kapsamlı ve gelişmiş örnekler AB ülkelerinde mevcuttur. Birçok AB ülkesinde asgari gelir desteği uygulamasının bir türü/şekli “son çare uygulaması” olarak uygulanmaktadır. Bu asgari gelir desteği uygulamalarının ortak bir amacı yeterli kaynaklara sahip olmayan ailelere ve bireylere asgari bir yaşam standardını garanti etmektir.² Bununla birlikte söz konusu uygulamalar kapsayıcılık ve yeterlilik konularında olduğu kadar yoksullukla mücadele ve sosyal dışlanma konularında da birbirlerinden çok büyük farklılıklar göstermektedirler.³

AB üyesi ülkeler arasında sosyal koruma hakkında sürekli bir bilgi alışverişini sağlamak üzere kurulan MISSOC (Mutual Information System on Social Protection - Sosyal Korumada Ortak Bilgi Sistemi) 1990 yılından beri faaliyet göstermektedir, asgari gelir desteği konusunda MISSOC verilerine sıklıkla başvurulmaktadır. AB ülkeleri asgari gelir desteği'nin uygulanış biçimi açısından temel olarak üç grupta incelenebilir;

Birinci tür ülkelerde asgari gelir, “genele hitap eden”, “kuşatıcı” bir biçimde algılanmaktadır: asgari gelir, mevcut olan tek (ya da en önemli) gelir desteğidir ve bu gelir desteği yeterli kaynakları olmayan herkes için söz konusudur, sadece toplumdaki belli hedef gruplarla sınırlı değildir. Bu tip uygulama Lüksemburg, Avusturya, Polonya, Malta, Slovak Cumhuriyeti ve Romanya için söz konusudur.

Karşı grupta, asgari gelirin bir son çare uygulaması olarak dizayn edildiği ülkeler mevcuttur. Bu ülkelerde kişiler diğer çözüm yollarının tümünü tüketmişlerdir ve son çare olarak asgari gelir desteği yardımı için başvurmuşlardır. Söz konusu ülkeler hem kategorik yardım planları hem de genel bir asgari gelir uygulaması sunmaktadırlar. Asgari gelir, toplumun belli gruplarına asgari geliri (yaşlı, engelli ve işsiz gibi) ayrı şekillerde garantileyen sistemler içerisinde bir son çare uygulamasıdır. Bu kategorik yardımların amacı yetersiz kaynaklara sahip bulunan sosyal gruplar için daha belirgin güvenlik ağları sağlamaktır. Özellikle Fransa, Finlandiya, Almanya, İrlanda ve Birleşik Krallık bu grup içerisinde yer almaktadır.⁴

Daha küçük bir grup oluşturan ülkelerde ise kategorik planlar mevcut olmakla birlikte genel son çare tedbirleri yoktur (İtalya, Macaristan ve Yunanistan) veya ulusal bir asgari gelir planı mevcut değildir (İspanya). Diğer ülkeler ise bu üç grup içerisinde bir pozisyonda yer almaktadır. Belçika, Hollanda, İsveç ve Çek Cumhuriyeti'nde asgari gelir desteği “kuşatıcı” bir tedbirdir. Bulgaristan, Kıbrıs, Danimarka, Estonya, Letonya, Litvanya, Slovenya ve Portekiz'de ise daha çok bir “son çare” uygulaması olarak görülmektedir.⁵

² Coşkun, Güneş ve Ortakaya, a.g.m., s. 134.

³ Chiara Crepaldi, Claudio Castegnaro, Sandra Naaf ve Daniela Mesini, “The Role of Minimum Income for Social Inclusion in the European Union 2007-2010”, Report Made for European Parliament, Milan, 2010, s. 1.

⁴ Ayşe Buğra, Çağlar Keyder, Iğın Erdem, *Sosyal Yardım Uygulamaları ve Topluma Yararlı Faaliyet Karşılığında Asgari Gelir Desteği Uygulaması*, Ankara: UNDP, 2006, (Çevrimiçi) <http://www.undp.org.tr/publications/Documents/socialassistancereports.pdf> (02.01.2012), s. 32.

⁵ Crepaldi vd., a.g.e., s. 32.

Tablo.1: Asgari Gelir Desteği Uygulamasının Karakteristik Özellikleri

Asgari Gelir Desteğinin “Kuşatıcı” Bir Uygulama Olduğu Ülkeler			Asgari Gelir Desteğinin “Son Çare Uygulaması” Olduğu Ülkeler	Kategorik Uygulamalar ve/veya Ulusal Bir Asgari Gelir Desteği Uygulamasının Olmadığı Ülkeler
Avustralya	Belçika	Bulgaristan	Finlandiya	İtalya
Lüksemburg	Hollanda	G. Kıbrıs	Fransa	Macaristan
Malta	İsveç	Danimarka	Almanya	Yunanistan
Slovak Cumhuriyeti	Çek Cumhuriyeti	Estonya	İrlanda	İspanya
		Letonya	İngiltere	
		Litvanya		
		Slovenya		
		Portekiz		

Kaynak: Crepaldi vd., s. 33; Buğra, Keyder ve Erdem, a.g.e., s. 33.

AB'ye üye ülkelerin neredeyse tamamı, vatandaşlarını yoksulluktan korumaya yönelik olarak bir asgari gelir programını uygulamaktadır. Yoksullukla mücadele amacını güden mevzuatın geçmişi 1601 tarihli İngiliz Fakirleri Koruma Yasası'na (Poor Law) kadar uzanmaktadır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Danimarka'da Social Bistand (1961), Almanya'da Sozialhilfe (1962), Hollanda'da Algemene Bijstand (1963), Belçika'da Minimex (1974), Fransa'da Revenue Minimum d'Insertion (RMI) (1988), İspanya'da 1980'lerin sonunda ve 1990'lar da uygulanan yasalar, Bask Ülkesi (1988), Katalonya (1990) ve sonra da İspanya'nın diğer bölgelerinde ve Portekiz'de 1997 yılında yürürlüğe giren yasalar AB ülkelerinde uygulanan benzer mevzuatlardır. Asgari gelir programları merkez ve Doğu Avrupa ülkelerinde 1990'lar boyunca, bazı durumlarda DB'nin desteği ile uygulanmaya başlanmıştır.⁶

Tüm Avrupa ülkeleri değişik şekillerde ve zamanlarda evrensel, kalıntı, dağıtımçı olmayan tamamlayıcı planları, tüm yeterli kaynaklar vasıtasıyla “onurlu bir yaşam” veya “temel ihtiyaçların karşılanmasını (sosyal yardım) garanti etmek amacıyla geliştirmişlerdir. Söz konusu planlar, yoksulluğu önlemek ve onurlu bir yaşam standardına ulaşamayan aile ve bireylere bunu sağlamak üzere dizayn edilmişlerdir. Uzun yıllardır sosyal yardım sistemini pratikte yaşamış olan ülkelerde bu planlar ilk önce bir kalıntı tamamlayıcı sosyal koruma olarak algılanmıştır, tam istihdam hedefi gerçekleştiğinde ve zenginlik artıp tüm bireyler daha iyi yaşam şartlarına kavuştuğunda kendiliğinden yok olacağı düşünülmüştür. Fakat son on yıllarda yüksek seviyede işsizliğin ısrarla devam etmesi ve ilgili sosyal politikaların yoksulluğu yok etmekte başarısız olması, yetersiz kalması, tersine bu planların artan bir şekilde ehemmiyete sahip olduğunu ve her zaman gerekli olduğundan çok daha fazla gerekli olduğunu göstermiştir.⁷

⁶ EuropeAid, “Asgari Gelir Programları Hakkında Ek Rapor,” (Çevrimiçi) http://www.sgg-kap.org/database/reports/B1_C5_006.pdf (12.01.2012), s. 2.

⁷ Ramón Peña Casas, “Minimum Income Standards in Enlarged EU: Guaranteed Minimum Income Schemes” *Working Paper II: Setting Minimum Social Standards across Europe*, (Çevrimiçi) http://www.eapn.ie/pdfs/155_paper%20II%20-%20Minimum%20income%20standards%20in%20enlarged%20EU.pdf (12.04.2012), s. 17.

AB ülkelerinde “asgari gelir desteği” neredeyse her ülke için farklı bir mana teşkil etmekte ve ona göre de farklı isimlerle nitelendirilmektedir. Örneğin bazı ülkelerde (Fransa, Lüksemburg, İspanya, Portekiz, Letonya) plan isimlendirilmelerinde açık bir biçimde “asgari gelir” ibaresi yer alırken, aynı plan başka ülkelerde (Avusturya, Almanya, Hollanda, Danimarka, İsveç, Çek Cumhuriyeti, Polonya, Slovenya, Malta) “sosyal yardım”, “entegrasyon veya ilave” (Belçika, Portekiz), “kamu yardımı” (Kıbrıs), “gelir desteği”(Birleşik Krallık), “tamamlayıcı refah ödeneği” (İrlanda), “geçim yardımı” (Estonya), “maddi ihtiyaç yardımı” (Slovakya) veya “sosyal yardım” (Litvanya) olarak belirlenmiştir.⁸

Bazı ülkelerde asgari gelir yalnız başına mevcut bulunan bir güvenlik ağıdır, bazı ülkelerde ise garantili asgari gelir diğer ödenekler ve ilgili haklarla birlikte daha geniş bir güvenlik ağının bir parçasıdır.⁹

Bu terminolojilerin ötesinde garantili gelir planları bazı ortak özelliklere sahiptir;

- “Garantili”dir, “dağıtımçı olmayan”dır (evrensel esaslı olarak verildiğinden, sosyal koruma sigorta sistemlerine önceki katılımlardan bağımsız olduğu için),
- “Asgari seviye”dedir (sosyal korumada güvenlik ağının son aşaması olarak düşünülüklerinden ve ulusal veya yerel asgari yaşam standartları veya ihtiyaçları algısına bağlı olarak şekillendiklerinden),
- Sosyal yardım olarak sübjektif ve isteğe bağlı olmayan bir hakkın ifadesidir (bireyler tarafından talep edilmelidir ve otomatik olarak bağlanmamaktadır),
- Miktarı-seviyesi kanunla ya da idari kurallar tarafından herkes için eşit bir biçimde belirlenmektedir, genellikle gelir testine göre değişen miktarlarda nakit olarak verilmektedir,
- Niteliği ve miktarı bireyin veya hane halkının kaynaklarının belirlenen minimum eşliğini geçmemesi şartına bağlıdır.¹⁰

Asgari gelir desteği “asgari nakit gelir desteği yardımı” olarak veya bazı ülkelerde aynı yardım (tamamlayıcı) şeklinde (örneğin; gıda, giyim) ve/veya diğer ödenekleri (aile, konut...) ve/veya hizmetleri tamamlayıcı olarak düzenlenmektedir. Garantili asgari gelir, evrensel, dağıtımçı olmayan, sübjektif ve isteğe bağlı olmayan bir sosyal yardım hakkının ifadesidir, genellikle gelir testine bağlı olarak değişen miktarlarda verilmektedir. Asgari gelir planının en önemli işlevleri, diğer sosyal koruma planları tarafından kapsanmayan bireyleri ve aileleri koruması ve kendilerini desteklemekte yetersiz olan kaynaklar ile ciddi bir yoksulluğa düşmelerini önlemesidir. Ayrıca asgari gelir planı, yoksul kişilerin gelişmiş ülkelerde algılanan onurlu yaşam standartlarının altına düşmelerini engellemek için sosyal korumanın son güvenlik ağı olarak da rol oynamaktadır.¹¹

Garantili asgari gelir sıklıkla sosyal koruma yardımı olmayan “temel gelir” veya “evrensel gelir” ile karıştırılmaktadır. Temel gelir şu an için teorik bir kavramdır, toplumda herkese, bireyin veya ailenin mevcut kaynaklarından (gelir testi olmayan) ve statüsünden veya sosyo-demografik özelliklerinden bağımsız olarak yapılan bir ödeme olarak tanımlanmaktadır.¹²

⁸ a.g.e., s. 17.

⁹ a.g.e., s. 17-18.

¹⁰ a.g.e., s. 18.

¹¹ a.g.e., s. 18.

¹² a.g.e., s. 18.

Türkiye’de İstihdam Odaklı Asgari Gelir Desteğine Benzer Uygulama Örnekleri

Türkiye’de henüz uygulamada olan bir asgari gelir desteği programı mevcut değildir. Bununla birlikte ASPB’nin bu konuda ciddi projeleri ve önerileri bulunmaktadır. Diğer taraftan geliri belli bir seviyenin altında bulunan yoksullara bir asgari gelir desteği verilmesi fikri akademik çevrelerde ve kamuoyunda tartışılan, özellikle siyasetçilerin sıklıkla dile getirdiği (vatandaşlık maaşı) bir konudur.

Türkiye’de uygulanan yardım programları içerisinde asgari gelir desteğine benzeyen ve kişiye geçimini sağlamak üzere düzenli olarak verilen, hak niteliğindeki yardımlar, 2022 Sayılı Kanun gereği çalışacak durumda olmayan yaşlılara ve özürllülere verilen yardımlardır. Kişiler SGK tarafından yürütülen bu özürllü ve yaşlı aylıklarından muhtaçlık durumları devam ettiği müddetçe yararlanabilmektedirler. Ayrıca çocuklara ve gençlere yönelik düzenli niteliği olan sosyal yardım programları da mevcuttur. Bu yardımlar çocukların ve gençlerin geçimini temin etmek üzere dizayn edilmemiştir. Yardımların amacı, çocukların sağlık kontrollerinin yapılması (şartlı sağlık yardımları) ve çocukların ve gençlerin eğitime devamlılıklarını (şartlı eğitim yardımları) sağlamaktır ve ancak bu şartlar yerine getirildiği takdirde yardıma hak kazanılmaktadır. Söz konusu yardımlar düzenli nitelikte olmaları sebebiyle asgari gelir desteğine benzemekle birlikte, kişinin geçimini sağlamaya yönelik olmadığı için daha farklı bir yapıdadır. Sağlık yardımı aynı nitelikte olup kişinin sağlık kontrolüne ihtiyaç duyması halinde sağlık masraflarının karşılanması suretiyle gerçekleştirilmektedir. Sağlık yardımı, amacı itibarıyla ve nakit transferi olmaması sebebiyle asgari gelir desteğinden farklılaşmaktadır. Benzer şekilde ihtiyaç sahibi kimselere yönelik diğer sosyal yardım programları da arızı durumlarda düzensiz olarak yapıldıkları için asgari gelir desteğinden farklı bir yapıdadırlar.¹³

SYDV’lerin verdiği periyodik nakit yardımları da asgari gelir desteğine benzer uygulamalardır. Ancak bu yardımlar “*hak temelli*” olmadığından devamlılığı konusunda bir garanti bulunmamaktadır. SYDV yardımları istediği zaman kesebilmektedir.

Ayrıca devlet, ekonomik durgunluğun ve/veya işsizliğin yüksek olduğu dönemlerde geçici olarak istihdam yaratmak ve/veya özelleştirme vb. sebeplerle işsiz kalanları kamuda geçici işçi statüsünde (4 C Statüsü) istihdam etmek gibi faaliyetler içerisinde bulunmaktadır. Bu kişilere verilen maaşlar çoğunlukla asgari ücret seviyesinin biraz üstünde olup bir tür “*istihdam programlı asgari gelir desteği*” mahiyetindedir. Ancak istihdam edilenlerin muhtaçlık durumu tespiti yapılmadığından, istihdamın devamlılığı da söz konusu olmadığından istihdam sona erdiğinde ödenen maaş ta kesilmektedir. Diğer taraftan kişinin cebine belirli bir süre için de olsa düzenli, aylık, nakit bir para girdiğinden istihdam da gerçekleştiğinden az da olsa “istihdam programlı asgari gelir desteği” ile bir benzerlik söz konusudur. KOSGEB’in girişimciliği desteklemek üzere verdiği krediler, mesleki eğitim ve kurslar, yerel yönetimlerin verdiği sosyal yardımlar, mikro kredi uygulamaları da istihdam odaklılık ve asgari gelir desteği fikirleriyle ilintili projelerdir.

Türkiye’de 2022 Sayılı Kanun gereği verilen yaşlı ve özürllü yardımları ile Şartlı Nakit Transferleri asgari gelir desteğine en yakın uygulamalardır. Diğer uygulamalar ise gerek yoksullukla ve işsizlikle mücadele gerekse muhtaç kimselere bir nakit desteği olması boyutları ile “asgari gelir desteği uygulaması civarında” diye adlandırılabilir uygulamalardır. Ayrıca “eşi vefat etmiş kadınlara yönelik düzenli nakit sosyal yardım programı” ile “evde bakım

¹³ Kemal Madenoğlu, “Yoksullukla Mücadelede Asgari Gelir Desteği Türkiye’deki Uygulama”, *Türk-İş Dergisi*, 389, 2010, s. 38-39.

yardım programı” da asgari gelir desteği benzeri programlardır. 29.12.2011 Tarih ve 2011/8 Sayılı Fon Kurulu Kararı ile başlatılmasına karar alınan eşi vefat etmiş kadınlara yönelik yardımlar BSYH Bilgi Sistemi bünyesinde gerçekleştirilmekte olup yardımın hedef kitlesi olarak 3294 Sayılı Kanun kapsamında olan kadınlar belirlenmiştir.¹⁴

a) 2022 Sayılı Kanun Kapsamındaki Destekler

ASPB'nin yürüttüğü faaliyetler içerisinde en önemlilerinden bir tanesi 2022 sayılı “65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz, Kimsesiz Türk Vatandaşına Aylık Bağlanması Hakkındaki Kanun” kapsamındaki aylıktır. 1 Ocak 1977 tarihinde yürürlüğe giren bu kanun “muhtaç olmak koşulu ile 65 yaşını doldurmuş yaşlılar ile 18 yaşından büyük özürsüzler ve kanunen bakmakla yükümlü olduğu 18 yaşını tamamlamamış özürsüz yakını bulunan Türk vatandaşlarına aylık bağlanmasını” sağlamıştır.¹⁵

Tablo.2: 2022 Sayılı Kanuna Göre Yapılan Ödemeler (Kişi Sayısı), (2006-2011)

	2006	2007	2008	2009	2010	2011 Aralık
Yaşlılık	927.077	903.283	867.035	859.516	848.826	797.426
Malullük	82.891	92.904	114.518	142.288	168.559	187.711
Sakatlık	233.910	239.110	255.990	275.028	290.558	293.141
18 Yaş Altı Sakat-Malul	-	8.877	28.631	44.541	55.727	59.558
Özürsüz Silikoziz Hastaları	-	-	-	-	-	153
TOPLAM	1.243.878	1.235.297	1.266.174	1.321.373	1.363.670	1.337.989

Kaynak: SGK, SGK İstatistik Yıllıkları 2010: Aylık ve Gelir Alanlara Ait İstatistikler: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, *Çalışma Hayatı İstatistikleri 2011*, Ankara, Ağustos 2012, s. 33.

Tablo. 2’de görüleceği üzere 2022 Sayılı Kanun kapsamındaki ödemeler içerisinde en büyük pay yaşlılara aittir.

Söz konusu yardımlar yoksul kişilere aylık, düzenli bir nakit desteği olması yönü ile asgari gelir desteği yardımına benzemekle birlikte yardımın bağlanmasına belli bir şart-özellik itibari ile karar verildiğinden bu yardımların farklı bir yardım türü olarak değerlendirilmesi daha doğru olacaktır. Diğer taraftan 2022 Sayılı Kanun’un muhatabı olan kesim çalışma yaşında ve/veya yeteneğinde olmadığından aktivasyon unsurları içermemektedir.

b) Sosyal Riski Azaltma Projesi-Şartlı Nakit Transferi

Dünya Bankası’nın Türkiye için hazırladığı Sosyal Riski Azaltma Projesi (SRAP) öncesinde yapılan yoksulluk araştırması Türkiye’de yoksulluğun ciddi boyutlara ulaştığını göstermiştir. Projenin temelinde yatan düşünce Türkiye’de Şubat 2001’de yaşanan ekonomik krizin yoksul kişiler üzerinde oluşturduğu riskle mücadeledir. Kriz nedeniyle işten çıkarmalar artmış, fiyatlar yükselmiş, negatif büyüme nedeniyle hanelere giren gelir azalmış ve yoksulluk riski artmıştır. Bu noktada yapılan diğer bir saptama Türkiye’de işsizlik ve yoksulluk riskleri-

¹⁴ Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, *2012 Sosyal Yardım İstatistikleri Bülteni*, 2012, s. 49.

¹⁵ Faruk Taşçı, *Sosyal Politikalarda Can Simidi Sosyal Yardım*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2010, s. 90.

ni azaltmak üzere bir sosyal güvenlik ağının bulunmayışıdır. Diğer taraftan çocuk ve anne ölüm oranlarının çok yüksek olması, kadınların okur-yazarlık oranlarının çok düşük olması, yoksul ailelerin ekonomik sıkıntılar nedeniyle çocuklarını okula gönderemeyişi bazı ailelerin geçimini çocuk emeği ile sağlaması gibi pek çok beşeri sermaye ile ilgili etmen de söz konusudur.¹⁶

Şartlı Eğitim ve Sağlık Yardımları Programı, Türkiye’de, yoksulluk nedeniyle eğitim ve sağlık alanında sunulan hizmetlerden faydalanamayan muhtaç durumdaki ailelerin nakit transferleri yoluyla bu hizmetlere ulaşmasını hedeflemektedir. Daha açık bir ifade ile Şartlı Eğitim ve Şartlı Sağlık Yardımları, 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu kapsamında; yoksulluk nedeniyle çocuklarını okula gönderemeyen ya da okuldan almak zorunda kalan, okul öncesi çocuklarının sağlık kontrollerini düzenli olarak yaptıramayan ve doğumlarını bir sağlık kuruluşunda gerçekleştiremeyen yoksul durumdaki aileleri desteklemeyi hedefleyen nakdi bir sosyal yardım programıdır.

Türkiye’de zorunlu eğitimin sekiz yıla çıkarılması başta olmak üzere, son yıllarda çocuk işçiliğiyle mücadelede etkili adımlar atılmasına rağmen, çocuk işçiliğinin ve daha genel olarak, çocuk yoksulluğu sorununun hala önemini korumakta olduğu görülmektedir. Çocuk yoksulluğu sorununun sosyal politika gündeminde olduğunun somut bir göstergesi, Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planının bu konuda net hedefler içermesidir. Bu tedbirler şu şekildedir:

- Özellikle kırsal kesimdeki kız çocuklarının, özürülülerin ve düşük gelirli ailelerin çocuklarının eğitim ihtiyaçlarının karşılanması desteklenerek bu kesimlerin eğitime erişimleri kolaylaştırılacaktır. Ayrıca, çocuk işçiliğini önleyecek tedbirler alınacak ve etkili bir şekilde uygulanacaktır.
- Çocuğun bakımı ve yetiştirilmesi için ideal ortam olan aileye yönelik eğitici programlar yaygınlaştırılacaktır.¹⁷

Ancak çocuk yoksulluğu konusunda atılmış asıl önemli adımlardan biri, kuşkusuz Şartlı Nakit Desteği programının 2002 yılında başlatılmış olmasıdır. Türkiye’de ŞNT programları 2001 yılındaki ekonomik kriz sonrası Dünya Bankasından sağlanan krediyle uygulamaya konulan Sosyal Riski Azaltma Projesi (SRAP) ile başlamıştır. İlk olarak Kahramanmaraş-Göksun, Gaziantep-Yavuzeli, Sinop-Durağan, Ankara-Keçiören, Çankırı-Merkez ve Zonguldak-Ereğli İlçelerinin pilot bölgeler seçilmesiyle başlatılan program, 2 yıl içerisinde aşama aşama tüm Türkiye’ye yaygınlaştırılmıştır.¹⁸

ŞNT programları, tüm dünyada, çocukların sağlıklı bir vücut bütünlüğüne sahip olmasında, eğitimlerinin çalışma zorunluluğu ve yoksulluk nedeniyle kesintiye uğramamasında ve çocuk işçiliğinin önlenmesinde etkisini kanıtlamış programlardır. Çocuk yardımları aslında tarihsel olarak refah devleti uygulamalarının başlangıcından bu yana sürekli önemli bir yer tutmuş ve yeni yaklaşımlarla sürekli bir gelişim ve dönüşüm içinde olmuştur. ŞNT programları da bu kapsamda değerlendirilmelidir.

Yukarıda belirtilen temel hedefler bağlamında, Türkiye’de ŞNT çocukların temel sağlık ve

¹⁶ Filiz Çulha Zabcı, “Sosyal Riski Azaltma Projesi: Yoksulluğu Azaltmak mı, Zengini Yoksuldan Korumak mı?”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 58/1, 2003, s. 228-229.

¹⁷ İlhan Karakoyun, Fuat Erdal, “Şartlı Nakit Transferleri ve Çocuk Yoksulluğu ile Mücadele: Sosyal Riski Azaltma Projesi (SRAP) Şartlı Nakit Transferi (ŞNT) Bileşeni: Aydın İli Uygulaması”, *Finans, Politik ve Ekonomik Yorumlar*, 46/529, 2009, s. 22.

¹⁸ a.g.e., s. 22.

eğitim hizmetlerine tam olarak erişmelerini teşvik etmek amacıyla nüfusun en yoksul % 6'lık kesimini hedef alan bir sosyal güvenlik ağı olarak tasarlanmıştır. Bu kapsamda, dünya-daki ülke örneklerinde olduğu gibi, eğitim ve sağlık yardımları şeklinde iki tür ŞNT verilmektedir. Daha açık bir ifadeyle, ŞNT, yoksulluk nedeniyle çocuklarını (özellikle kız çocuklarını) okula gönderemeyen veya okuldan almak zorunda kalan ailelerin çocuklarını düzenli okula göndermeleri ve 0-6 yaş grubu çocuğa sahip olan ailelerin de çocuklarını düzenli sağlık kontrolüne göndermeleri şartına bağlı olarak yapılan düzenli nakit yardımlar şeklinde gerçekleşmektedir. Ayrıca yoksul anne adaylarının, gebelik süresince düzenli olarak doktor kontrolüne gitmeleri ve sağlık kurumunda doğum yapmaları şartlarına bağlı olarak da ayrı ayrı yardımlar verilmektedir. Eğitim yardımlarının miktarı çocukların yaşı, cinsiyeti, devam ettiği eğitim kurumunun seviyesine bağlı olarak farklılaştırılmış, kız çocukları ve daha üst eğitim kurumları için daha yüksek miktarlarda nakit ödemeler yapılmıştır. 2009 Eylül Ayı itibarıyla eğitim yardımlarından faydalanan çocuk sayısı 2.066.809, sağlık yardımlarından faydalanan 0-6 yaş grubu çocuk sayısı 787.000, anne adaylarının sayısı ise 48.597 olarak gerçekleşmiştir.¹⁹ Belirtilmesi gereken bir başka önemli nokta da yine dünyadaki örneklerle benzer şekilde, bu nakit transferlerin, doğrudan doğruya annelere yapılmakta oluşudur. Bu sayede, desteğin aile ve özellikle de çocuklar yararına harcanma ihtimalinin kuvvetleneceği öngörülmektedir.

Eğitim yardımları da benzer biçimde, çocukların eğitimden kopup, erken yaşta çalışma hayatına atılmasını önlemek amacıyla, dar gelirli ve yoksul hanelere çocuklarını düzenli olarak okula göndermeleri şartıyla aylık olarak verilmektedir. Eğitim yardımları da tıpkı sağlık yardımlarında olduğu gibi doğrudan annelere yapılmaktadır.

ŞNT programları Türkiye'de Dünya Bankası Sosyal Riski Azaltma Projesi kapsamında uluslararası kredi desteğiyle başlamış olmakla birlikte, projenin sona erdiği 2006 yılından sonra ulusal kaynaklarla devam ettirilmiş ve bir kesintiye uğramamıştır. Bunda kuşkusuz programdan elde edilen başarılı sonuçlar etkili olmuştur. ŞNT'nin ilk ayağı sayılabilecek proje süresi kapsamında toplam 357,7 milyon \$ tutarında harcama yapılmış; sonrasında ŞNT harcamaları Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu (SYDTF) kaynaklarından karşılanmaya başlamıştır. Bu kapsamda yerel vakıflar, temel yürütücü birimler rolünü üstlenmiştir. ŞNT programı için 2003-2010 dönemi eğitim, sağlık ve gebelik yardımları için toplam aktarılan kaynak tutarı 1,99 Milyar TL'dir. Aktarılan kaynak miktarı çok yüksek bir meblağ olduğundan SYDGM programları içerisinde ayrı bir önem taşımaktadır.

Öte yandan, Türkiye'de ŞNT yardımlarının tamamen nesnel kurallara göre, sıkı bir merkezi denetim altında dağıtılması öngörülmüştür. Buna rağmen, uygulamada yerel uygulayıcıların yaklaşımlarını yansıtan farklılıklara rastlamak da mümkündür. Yani hem katı bir merkezilik hem de yerel koşullara uygun bir esneklik bir arada yürütülmeye çalışılmaktadır. Örneğin, doğum oranlarında hızlı bir artış yaşanmasının arzu edilmediği bazı bölgelerde, hamilelik yardımı uygulanmamıştır.²⁰

c) Evde Bakım Hizmeti

Evde bakım hizmetleri 5378 Sayılı Özürlüler Kanunu çerçevesinde uygulanmakta olup amacı bakıma muhtaç olan özürlü kişiye kendi aile çevresinden birisinin ev ortamında bakması-

¹⁹ Yusuf Alper, Rabihan Yüksel Arabacı, "Yoksullukla Mücadele, Vatandaşlık Geliri ve Aile Ödenekleri Sigortası", *Türk-İş Dergisi*, 389, 2010, s. 47.

²⁰ Buğra, Keyder, Erdem, a.g.e., s. 18.

nı sağlamaktır. Aynı zamanda bu şekilde özürlü kişiye sistemli ve nitelikli bakım hizmetlerinin verilmesi amacı güdülmektedir. Özürünün bakımını üstlenen aile ferdi her ay bir aylık net asgari ücret tutarında bir maaş almaktadır.²¹ 2006 yılında 8 kişi evde bakım hizmeti aylığı alırken 2012 yılı Ağustos Ayı'nda söz konusu maaşı alan kişi sayısı 387.097 kişi olarak gerçekleşmiştir.²² ASPB yetkilileri ile yapılan derinlemesine mülakatta Bakanlık yetkilileri evde bakım hizmeti maaşı alan kişiler hakkında sosyal yardım-istihdam bağlantısı kurulması ile ilgili olarak yapılan çalışmalardan söz etmişlerdir. Buna göre, Bakanlık bünyesinde evde bakım aylığı alan kişilerin sigorta primlerinin devlet tarafından ödenmesi ve Genel Sağlık Sigortası kapsamına alınmaları ile ilgili çalışmalar yapılmaktadır. Genellikle uzun süreli olan bu bakım işleri esnasında kişinin başka bir işte çalışması mümkün olmadığından özürlü kişi vefat ettiğinde ya da bir şekilde yardım gereksinimi ortadan kalktığında evde bakım hizmetini gerçekleştiren kişi sigortasız ve aynı zamanda işsiz olarak toplumdaki yaşamına geri dönmektedir. Bu noktada Bakanlığın önerisi büyük önem arz etmektedir.²³

d) Yerel Yönetimler

Yerel yönetimler, devlet sınırları içinde kalan ortak ve yerel nitelikteki gereksinimleri karşılamak üzere belli hukuk düzeninde yer alan irili ufaklı topluluklardan (kent, kasaba, köy v.b.) oluşmaktadır. Günümüzde birçok ülkede olduğu gibi ülkemizde de yerel yönetimler yoksullukla mücadelede önemli işlevleri yerine getirmektedirler. Yerel yönetimlerin, yoksullukla mücadelesinin başlıca nedenleri; yoksulların demokratik katılım bilincinin geliştirilmesi, bazı kamu hizmetlerinin daha kolay ve pratik sunulabilmesi, merkezi yönetimden kaynaklanan eksikliklerin giderilmesi ve yoksullukla ilgili bilgi ve bilinç düzeyinin artırılması şeklinde sınıflandırılabilir.²⁴

Türkiye'de belediyeler de sosyal yardım veren kuruluşlar arasında yer almaktadır. Özellikle 2005 yılında belediyeler yasasının değişmesiyle birlikte belediyelere yeni görev ve sorumlulukların verilmesi bu süreci hızlandırmıştır. Belediyelerin verdikleri sosyal yardımlara ilişkin derlenmiş veri olmadığı için burada ayrıntılı olarak yer verilmemiştir.²⁵ Bununla birlikte özellikle ekonomik krizlerin olduğu, yoksulluk ve işsizliğin yüksek seviyelerde seyrettiği durumlarda belediyelerin asgari bir ücret vermek suretiyle geçici olarak işçi istihdam ettiği, uygulamadan bilinmektedir. Türkiye'de birçok il ve ilçe belediye'sinde bu tip uygulamalar gerçekleştirilmektedir. Söz konusu uygulamalar bir anlamda kamu ve sosyal hizmetleri yapma vasıtası ile işsiz kişileri asgari bir gelirle destekleme mahiyeti taşımaktadır. Ayrıca birçok AB ülkesinde aktivasyon prensibi gereği, asgari gelir desteği yardımı alanlar yerel yönetimlerin yönlendireceği birtakım toplumsal hizmetlerde ve projelerde çalışmaya teşvik edilmektedir. Diğer taraftan Belediyeler Kanunu'nun belediyenin giderlerini düzenleyen 60. maddesinde, dar gelirli, yoksul, muhtaç ve kimsesizler ile özürülülere yapılacak sosyal hizmet ve yardımlar da belediye giderleri arasında sayılarak, belediyelerin bu tür hizmetler için kaynak ayırmala-

²¹ Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, a.g.r., s. 101.

²² Özürlü ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, *Yaşlanma Ulusal Eylem Planı Uygulama Programı Taslağı*, Ankara, 2012, s. 17.

²³ ASPB Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü'nde Samet Güneş ve Fatih Ortakaya ile Yapılan görüşme, Ankara, 26 Haziran 2014.

²⁴ S. Mustafa Önen, "Yerel Yönetimlerin Yoksullukla Mücadelesi: Malatya Belediyesi Örneği", *Sayıştay Dergisi*, 79, 2010, s. 68.

²⁵ Ülker Şener, "Yoksullukla Mücadelede Sosyal Güvenlik, Sosyal Yardım Mekanizmaları ve İş Gücü Politikaları", *TEPAV Politika Notu*, Şubat 2010, s. 17.

rı gerektiği hususu belirtilmiştir.²⁶

e) Mikro Kredi

Türkiye’de 2001 krizinden sonra benimsenen bir başka yoksullukla mücadele aracı da bireyleri girişimciliğe teşvik etmek üzere uygulanmaya başlanan mikro-kredi projeleridir. Mikro-finans projeleri ile gerek kır gerek kentte bireyleri kendi işlerini kurmaya teşvik etmek ve girişimcilik potansiyellerini yaşama geçirmelerini sağlamak amaçlanmaktadır. Böylece bireylerin olası kriz durumlarına hazırlıklı olmaları ve bu tür durumlarda çözümleri devletten beklemek yerine kendi kapasite ve becerilerini devreye sokmaları istenmektedir. Özellikle yoksul kadınların girişimcilik potansiyellerini desteklemeyi amaçlayan mikro finans projeleri çeşitli vakıflar tarafından uygulanmaktadır. Bu çerçevede Kadın Emekini Destekleme Vakfı (KEDV) 2002’de kurduğu mikro ekonomik destek işletmesi ile özellikle yoksul kadınlara kendi işlerini kurmaları konusunda finansal ve teknik destek sağlamaktadır.²⁷

Mikro kredi bir sosyal yardım türü olan asgari gelir desteği ile doğrudan bağlantılı bir yoksullukla mücadele metodu değildir. Bununla birlikte yoksul kişilere nakdi bir destek verilerek suretiyle kendi projelerini oluşturma ve yoksulluk kısır döngüsünü kırma imkan ve olasılığı sağladığından fonksiyonları itibariyle asgari gelir desteği ile benzerlikler mevcuttur.

AB Ülkelerindeki Uygulamalar Işığında Türkiye’de İstihdam Odaklı Asgari Gelir Desteğinin Oluşturulması için Öneriler

AB ülkeleri incelendiğinde bazı ülkelerde garantili asgari gelir projesinin “tek mevcut güvenlik ağı” olduğu diğer bazı ülkelerde ise asgari gelir desteğinin çeşitli ödeneklerin ve ilgili hakların da dâhil olduğu daha geniş bir sosyal güvenlik ağının bir parçası olduğu görülmektedir. Türkiye için ise potansiyel olarak düşünülecek bir asgari gelir desteği programını, sosyal yardımlar bünyesinde yeni bir “yardım türü” olarak düşünmek uygun olacaktır, şu ana kadar ASPB bünyesinde yürütülen çalışmalar da zaten bu doğrultudadır.

Gelir desteğine ihtiyacı olanları temel olarak üç şekilde düşünmek mümkündür. Birinci grupta çalışan “yoksullar” yer almakta olup bu kişiler çalıştığı halde gelir desteğine ihtiyacı olanlardır. Gerek AB ülkelerindeki uygulamalarda gerekse dünyanın başka bölgelerindeki uygulamalarda çalışan yoksulların da asgari gelir desteğinden faydalanabildiği durumlar söz konusudur. Başlangıçta olmasa bile uygulamanın ileriki safhalarında Türkiye için de asgari gelir desteğinin çalışan yoksullara verilebilmesi konusu tartışılmalıdır.

İkinci grup çalışma isteği ve yeteneği olduğu halde iş bulamadığı için gelir desteğine ihtiyacı olanlardan oluşmaktadır; bu kişiler işsizdir. Türkiye’de işsizlik yardımı almaya hak kazananlar belli bir süre bu yardımdan faydalanmaktadırlar, ancak kişi süre bittiğinde ve yardım kesildiğinde eğer hala istihdam edilmemişse maddi olarak sıkıntıya girmektedir. Bu durumda işsizlik yardımı ödemeleri bittikten sonra işsizlerin asgari gelir desteği almalarını sağlamak uygun olacaktır. Ayrıca işsizlik yardımını hak etmeyenler de direkt olarak asgari gelir desteğinin muhatabı olmalıdır. AB’de bu konuda farklı uygulamalar söz konusu olup örneğin işsiz kalan kişiler çeşitli ödenekler içerisinde miktarı daha fazla olanı seçebilmektedir. Diğer

²⁶ Nilüfer Negiz, “Sosyal Yardım ve Sosyal Hizmet Faaliyetleri Açısından Isparta Belediyesi: Farkındalık, Yararlanma ve Değerlendirme Açısından Bir Araştırma”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16/2, 2011, s. 329.

²⁷ Didem Gürses, “Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele Politikaları”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17/1, 2007, s. 59-74.

tarafından bazı ülkelerde asgari gelir desteği bir tür işsizlik sigortası gibi kişi işsiz kaldığı müddetçe ödenmeye devam edilmektedir.

Üçüncü grupta ise çalışma yeteneği olmayan veya çeşitli nedenlerle çalışma imkanı bulamayan ve gelir desteğine ihtiyaç duyanlar (hasta, yaşlı, özürlü, kadın, çocuk, eski hükümlü, marjinal gruplara mensup kişiler) yer almakta olup bu kişiler dezavantajlı grubu oluşturmaktadır. AB uygulamalarında dezavantajlı gruplara yönelik çeşitli kategorik uygulamalar-ödenekler söz konusudur, Türkiye’de ise bu tür uygulamalar daha sınırlıdır. Dezavantajlı gruplara mensup kişiler kategorik yardımlardan faydalansa da faydalanmasa da asgari seviyede geçimlerini sağlayabilmek açısından desteklenmelidirler.

Diğer taraftan, AB ülkelerinde özellikle son on yılda asgari gelir desteği sistemleri ile ilgili olarak en dikkat çekici nokta aktivasyon konularına ağırlık verilmesidir. Yoksullara asgari bir gelir desteği vermek nihai/ulaşılmaya çalışılan bir hedef olmayıp asıl hedef yoksulların bu tür bir sosyal yardımla geçimlerini minimum seviyede karşılamalarını sağlamak diğer taraftan ise aktif istihdam politikalarıyla desteklemek suretiyle emek piyasasına yeniden girmelerini ve kendi geçimlerini kendilerinin sağlamalarını temin etmektir. Diğer taraftan aktivasyonun gerçekleştirilebilmesi ile ilgili olarak ülkenin iktisadi yapısı (büyüme, GSMH vb. makro ekonomik veriler), istihdam ve işsizlik oranları vs. kısıt oluşturabilmektedir, bu konular Türkiye için de kısıt oluşturabilecek konulardır.

Asgari gelir desteği alan kişiler bir taraftan çalışmaya yönlendirilirken diğer taraftan da gerek mesleki eğitim vermek suretiyle bu kişilerin vasıflarını arttırmak gerekse daha nitelikli işlerde istihdam edilmelerini ve dolayısıyla daha yüksek ücretler almalarını sağlamak büyük önem arz etmektedir. AB ülkelerindeki aktivasyon uygulamalarına yönelik eleştirilerden bir tanesi sosyal yardım alan kişilerin vasıfsız ve düşük ücretli işlerde istihdam edilmesidir. Bu yönüyle “düzgün iş” (decent work) kavramına vurgu yapılmaktadır. Türkiye için asgari gelir desteği uygulaması yeni başlayacak bir uygulama olduğundan daha başlangıçta bu tip olumsuzluklar dikkate alınmalı ve sistem aktive edilecek kişileri (gerekliyse mesleki eğitim de verilmek suretiyle) mümkün olduğunca nitelikli ve yüksek ücretli işlere yönlendirmelidir. Açıkça görülmektedir ki ülkemiz için mesleki eğitim ve mesleğe yöneltme çalışmaları da en az iş bulma kadar büyük önem arz etmektedir. Bunun sebebi hem mevcut muhtaç kişilerin eğitimsiz kişilerden oluşması hem de okullarda verilen eğitimin iş yaşamının gereksinim ve ihtiyaçlarını karşılama noktasında yetersiz olmasıdır.

Asgari gelir desteği sisteminin oluşturulmasında ülkede hâlihazırda işlemekte olan sosyal güvenlik sisteminin yoksullukla mücadele ve adaletli gelir dağılımını sağlamak hakkında ne derecede başarılı olduğu ve ülkenin vergilendirme sistemi önemli bir zemin teşkil etmektedir. Asgari gelir desteği sistemi bu zeminle uyumlu bir biçimde inşa edilmelidir. Örneğin İsveç diğer İskandinav ülkeleri gibi cömert ve kapsamlı bir sosyal güvenlik sistemine sahip olduğundan, ayrıca evrensel ve katkı ödenekli yardımlar da sosyal güvenlik sistemine dahil olduğundan sosyal yardımların etkisi diğer sosyal güvenlik mekanizmalarına göre daha azdır. Türkiye’de de mevcut sosyal güvenlik ve sosyal koruma sistemine uygun bir asgari gelir desteği programının inşasına gereksinim vardır. Gerek sosyal güvenlik ödenekleri gerekse sosyal koruma ile ilgili yardımlar özellikle miktar ve kapsam açısından yetersiz olduklarından bir son çare uygulaması olarak asgari gelir desteğinin daha kapsayıcı olması ve yeterli miktarda verilmesi fonksiyonel olacaktır.

Diğer bir konu ise asgari gelir desteği yardımlarının yönetilmesinde yerel yönetimlerin mi yoksa merkezi hükümetin mi daha fazla yetki sahibi olacağına ilişkindir. AB ülkelerinden

örneğin Avusturya'da toplumsal yardım işlerinde çalışma karşılığında verilen ve "yurttaş geliri" olarak isimlendirilen asgari gelir desteğine hak kazanacak kişilerin tespiti ve uygulama yerel yönetimlerin inisiyatifine bırakılmıştır. Türkiye'de de yerelde mevcut durumu ve şartları daha yakından gözlemleyebilme imkanı olan sosyal hizmet görevlilerinin inisiyatif ve sorumluluğunu arttırmak mümkündür. ASPB'nin görüşleri de bu doğrultuda olup sosyal hizmet görevlilerinin inisiyatif kullanmalarına izin verme şeklinde proje ve görüşlerini kamuoyu ile paylaşmaktadırlar. Diğer taraftan inisiyatif kullanacak bu sosyal hizmet görevlilerinin adil davranmalarını sağlamak çok önemlidir. Ayrıca Avusturya'da 1994 yılından itibaren dokuz yerel bölgenin özel sorumluluğunda olan asgari gelir desteği daha genel, kapsayıcı ve dağıtımçı olmayan bir yapıdadır, diğer ekonomik destekler ise daha çok dağıtımçı yardımlar rolü üstlenmektedir. Aynı zamanda yüksek bir harcama seviyesine sahip olan Avusturya'da sosyal transferlerden sonra yoksulluk %72,1 oranında azaltılmaktadır. Söz konusu sistem ve yapı Türkiye için de uygulanabilir olup özellikle yoksulluğu azaltmaktaki başarısı dikkat çekicidir.

AB ülkelerinde asgari gelir istihdam bağlantısına ilişkin olarak teşvik edici birçok uygulama söz konusudur. Örneğin; İngiltere'de haftada 16 saat veya daha fazla çalışanlar yardıma hak kazanmaktadır. Yardım alanın eşi ise 24 saat veya daha fazla çalışması durumunda yardıma hak kazanmaktadır. Aktivasyon açısından bu tip teşvikler Türkiye için de uygun olacaktır. Diğer taraftan İngiltere örneğindeki tipte uygulamalar ile esnek çalışma biçimleri ile de uyumlu bir politika izlenmiş olacaktır.

Asgari gelir desteği belirlenmesinde "yoksulluk" veya "gelir eşiği" veya "eşik" veya "azami kaynak eşiği" ne olacağı konusu diğer önemli bir konudur. AB ülkelerinin bu konudaki uygulamalarına bakıldığında kendi sosyo-ekonomik, siyasal tercihleri doğrultusunda bir seçim yaptıkları görülmektedir. Örneğin "Socialbidrag" sistemini benimsemiş olan İsveç'te yardımı hak etmek için kişinin sahip olduğu kaynakların ülke için belirlenmiş bulunan "azami kaynak eşiği"nin altında olması gerekmektedir. Türkiye kamuoyunda yoksulluk tespiti ile ilgili farklı eğilimler/uygulamalar mevcuttur; TÜİK medyan gelirin %40'ının altını yoksul olarak kabul etmektedir. ASPB SYGM ise yoksulluk tespitini yaparken birçok veriyi göz önünde bulundurmaktadır. SYGM gerek yapmış olduğu hane ziyaretlerindeki puanlama sisteminden elde ettikleri veriler ve katsayılar gerekse bütünleşik yardım sistemi ve SOYBİS veri tabanı ile sahip oldukları bilgiler ışığında kişinin yoksul olup olmadığına ve yardım almayı hak edip etmediğine karar vermektedir. Türkiye'de şu ana kadar asgari gelir desteği programı ile ilgili yürütülen çalışmalarda siyasi irade, asgari gelir desteği muhataplarının kişi başı günlük geliri 4,3 USD'nin altında kalanlar olabileceğini belirtmiştir.²⁸ Özetle belirtmek gerekirse, Türkiye için asgari gelir desteği muhataplarının belirlenmesinde yoksulluk eşiğinin ne olacağına dair bir mutabakata ihtiyaç vardır.

AB ülkelerindeki uygulamalarda muhtaçlık tespitinin gelir testi ile yapıldığı görülmektedir; Türkiye için de benzeri bir uygulama söz konusu olabilir. Diğer taraftan kayıt dışı istihdamın bugünkü boyutlarının çok yüksek olduğu Türkiye'de, gelir tespiti çalışmaları çok kolay olmayacaktır. Ayrıca gelir testli sosyal yardımlar için bir bilgisayar sistemini yürütmek te oldukça zordur, bireylerin gelirleri, ailedeki fert sayısı, yaş gibi unsurlar sürekli değişim gösteren parametrelerdir ve bu rakamları milyonlar için takip etmek oldukça güçtür. Nitekim AB ülkelerinde de sosyal yardım sistemini bilişim sistemi yardımı ile yürütme çabaları ve

²⁸ ASPB Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü'nden Samet Güneş ve Fatih Ortakaya ile Yapılan Görüşme, 26 Haziran 2014.

bu alandaki sorunlar gerek ülke parlamentolarında gerekse kamuoyunda sürekli tartışılan konulardır. Sistemi yürütmek hem zordur hem de çok yüksek maliyetlidir. Bununla birlikte ASPB'nin bilişim sistemleri alanında oldukça ileri seviyede olduğu bilişim alanında almış olduğu ödüllere bilinmektedir. Ayrıca Bakanlık yetkilileri uygulanmakta olan Soybis ve Bütünleşik Yardım Sistemi Programlarının AB ülkelerine yapmış oldukları ziyaretlerde de takdirle karşılandığını ifade etmişlerdir. ASPB ziyareti esnasında SYGM yetkililerinin bilişim sistemlerini etkin ve fonksiyonel kullanmak suretiyle gerek yardım alacak kişileri belirlemede gerekse yardımın verilmesinde başarılı bir işlem gerçekleştirmeye çalıştıkları gözlemlenmiştir. Bu çerçevede ASPB'nin bilişim alanında avantajlara sahip olduğunu ifade etmek yanlış olmayacaktır. Diğer bir konu AB ülkelerinde gerek istihdam-işsizlik sorunu gerekse finansman sorunu gibi nedenlerle asgari gelir desteği yardımlarının aktif emek piyasası tedbirleriyle desteklenmesinin gerekliliğidir. Ayrıca AB ülkelerinde doğuştan yaşam ümidinin yüksek olması, teknolojinin ve iyileşen yaşam koşullarının da etkisiyle yaşam sürelerinin artması, emeklilik yaşı yükseltirse dahi çok uzun yıllar emeklilik ödemelerinin devam etmesine yol açmaktadır. Diğer taraftan, doğumların azalması ve genç nüfus oranının da düşük olması nedeniyle söz konusu emeklilik ödemelerini destekleyecek bir ödeme altyapısını gerçekleştirmek mümkün olmamakta ve hükümetler emeklilik ödemelerinin finansmanında büyük zorluklarla karşılaşmaktadırlar. Söz konusu ödemelerin desteklenebilmesi için çalışma çağındaki nüfusa ve bu nüfusun istihdam ile aktive edilmesine ihtiyaç vardır. Türkiye ise demografik geçiş sürecinde henüz ikinci aşamada olduğundan nispeten şanslı konumdadır, AB ülkelerine nazaran daha genç bir nüfusa sahiptir. Bununla birlikte gerek emeklilik ödemelerinin finansmanı gerekse asgari gelir desteğinin finansmanı Türkiye için de zor konulardır ve aktivasyon Türkiye için de gereklidir.

Türkiye'de asgari gelir desteği sisteminin kurulması ve aktivasyona ağırlık verilmesinde AB ülkelerindeki deneyimlerden istifade edilmesi çok önemlidir. 2008 yılı ve öncesinde yaşanan küresel bölgesel ekonomik krizler ve küreselleşme Türkiye'de de finansman konusunda ciddi sıkıntılar yaşanmasına yol açmıştır. Dolayısıyla asgari gelir desteğinin daha inşası sırasında, getireceği mali yük hesap edilmek suretiyle aktivasyonu ön planda tutan bir model önerilmesi uygun olacaktır. Bununla birlikte aktivasyon konusu yardım alan kişiler üzerinde bir dayatma şeklinde uygulanmamalı ve kişiler bir taraftan iş bulamama sıkıntısı ile boğuşurken diğer taraftan verilen asgari gelir desteğinin azaltılması ya da tamamen kesilmesi tehdidi ile karşı karşıya kalmamalıdır.

Türkiye'de asgari gelir desteği ile ilgili tartışmalar kamuoyunda arttıkça en fazla gündeme gelecek konulardan bir tanesi finansman konusudur. ASPB SYGM'de yetkililerle yapmış olduğumuz derinlemesine mülakatlarda Bakanlığın bu konuda yapmış olduğu projeksiyonlar aşağıda özetlenmiştir. Buna göre;

ASPB "Temel Aile Yardımı" adı altında yoksullara yönelik bir asgari yardım verilmesini planlamaktadır. Bu yardımın günlük geliri 4,3 USD'nin altında olanlara verilmesi öngörülmektedir. TÜİK verilerine göre Türkiye'de nüfusun %2,27'si günlük 4,3 USD'nin altında bir gelirle yaşamaktadır. ASPB yaptığı projeksiyonlarda Temel Aile Yardımlarının aşağıda belirtilen 3 tip aileye verilmesine yönelik projeksiyonlarda bulunmuştur:

- 1.Tip; TÜİK'in tespitine göre geliri 4,3 USD'nin altında olan 250.000 hane olup, bu hanelere verilmesi planlanan temel aile yardımının yıllık tutarı 1,2 Milyar TL'ye tekabül etmektedir.
- 2.Tip; Toplumda had safhada yoksulluk yaşayan ve yaşamlarını sürdürmeleri için

yardım verilmesi zaruri olan en kötü durumdaki 68.000 hanedir (117.00 kişi). Bu kişilere verilmesi planlanan temel aile yardımının yıllık tutarı 326 Milyon TL'ye tekabül etmektedir.

3.Tip; Asgari gelir desteği yardımının en geniş anlamda verildiği durumdur. Bu durumda 1,5 Milyon hane söz konusudur, Bakanlık bu 1,5 milyon hane içerisinde 870.000 haneyi hedeflemiş ve bu durumda 4,1 Milyar TL kaynak ayırılması gerektiği belirtilmiştir.

Bu konuda öncelikli olarak asgari gelir desteğinin ASPB'nin projeksiyonlarında belirttiği had safhada yoksulluk yaşayan 68.00 haneye verilmesi ve daha sonra ise aşamalı olarak daha az yoksullara doğru genişletilmesi önerilebilir. Genel bütçe ve vergilerin yanı sıra işsizlik sigortasından veya kamuda yapılması mümkün olan tasarruflarla da söz konusu miktarı finanse etmek mümkün olabilecektir.

Asgari gelir desteğinin verilmesinde aranan "faaliyet şartı", ücret karşılığı çalışma, iş arama, eğitim ve beceri geliştirme programına katılma veya "sosyal hizmet" niteliğinde bir işi yapma gibi farklı içeriklere sahip olabilmektedir. Yaşlılar ve hastalarla ilgilenmek, onlara ev işlerinde destek olmak, ilaçlarını almak, alışverişlerini yapmak, onlara kitap veya gazete okumak gibi işler sosyal hizmet niteliğindeki işlere örnek gösterilebilir, bunlar genellikle kişinin yaşadığı çevreyi iyileştirmeye yönelik yaptığı faaliyetlerdir. Çocuklarına bakmakta güçlük çeken ebeveynlere yardımcı olmak ta sosyal hizmet niteliğindeki işlere örnek gösterilebilir. Çevre temizliği, çiçek ve ağaç dikimi, evlerin boyanması, tamiri, bahçivanlık işleri de yardım karşılığı yapılan faaliyetlerdendir. Bu faaliyetlerin bir kısmı kültürel ve geleneksel yapı nedeniyle ülkemizde uygulanamayabilir; evde yatılı kalıp çocuk bakmak, yaşlı bakmak gibi. Bununla birlikte kendi kültürel yapımıza uygun topluma yararlı faaliyetler bulmak mümkündür, örneğin öğrenci yurdu, kreş, yaşlı bakım evi gibi çeşitli kamu kuruluşlarında çalışmak, yerel yönetimlerin göstereceği işlerde çalışmak gibi faaliyetlerin kültürel açıdan bir sorun teşkil etmeyeceği düşünülmektedir. Diğer taraftan siyasal yapı, sosyo-ekonomik yapı, kültürel öğeler, hukuk ve insan hakları gibi birçok değer, gerek siyasal karar alıcının gerekse kamuoyunun asgari gelir desteğine bakışı üzerinde etkili olduğu görülmektedir. Farklı ülkelerde farklı tipte asgari gelir desteği türlerinin ortaya çıkmış olması tüm bu değerler ve bakış açısı ile ilintilidir. Türkiye de AB ülkeleri ve dünya üzerindeki diğer ülkelerdeki uygulamaları dikkate alınmalı bununla birlikte kendi "özgün" modelini üretmelidir.

Asgari gelir desteği uygulamasının başta kadınlar, çocuklar, yaşlılar olmak üzere tüm dezavantajlı gruplar üzerinde olumlu bir etkisi olacağı açıktır. Bununla birlikte bu gruplarda sadece çalışma çağında olup çalışabilir durumda olanlar aktivasyona yönlendirilebilecektir.

Sosyal Yardım-sosyal hizmet koordinasyonunun sağlanması asgari gelir desteği alanların sosyal hizmetlerle de desteklenmesini sağlayacaktır. Sosyal hizmet bir anlamda sosyal yardımı destekleyici bir etkiye sahiptir. Diğer taraftan asgari gelir desteğinin Türkiye ekonomisinde itici bir güç oluşturması da mümkün olabilecektir. Bu bağlamda asgari gelir desteği ekonomide yatırım-istihdam-talep döngüsü içerisinde talebi canlandırabilecektir. Asgari gelir desteği ile ellerine belli bir para geçen insanlar satın almaya yönelecekler ve talep canlanacaktır. Talebin canlanması yatırım ve üretime olumlu tesir edecek ve sonuç olarak istihdam artışı gerçekleşecektir. Söz konusu iktisadi boyut çok önemlidir çünkü güçlü bir ekonominin, asgari gelir desteğinin finansmanından aktivasyona kadar bir dizi konuda olumlu etkisi ve katkısı olabilir. Ayrıca iktisadi yapının yanı sıra bölüşüm, yeniden dağıtma mekanizmaları ve vergi politikaları da bu yapıyı destekleyici ve tamamlayıcı rol oynamaktadır.

26 Haziran 2014 Tarihinde ASPB yetkilileri ile yapılan derinlemesine mülakatta sosyal yardım-istihdam bağlantısı ile ilgili olarak Bakanlığın somut çalışmalarından söz edilmiştir. Örneğin; Bakanlık bünyesinde, evde bakım aylığı alan kişilerin sigorta primlerinin devlet tarafından ödenmesi ve Genel Sağlık Sigortası kapsamına alınmaları ile ilgili çalışmalar yapıldığı konu edilmiştir. Genellikle uzun süreli olan bu bakım işleri esnasında kişinin başka bir işte çalışması mümkün olmadığından ve bakım sona erdiğinde kişi hem işsiz hem de sigortasız kalacağından Bakanlığın söz konusu projesi büyük önem arz etmektedir. Böyle bir uygulama hayata geçirildiği takdirde evde bakım aylığı, bir tür asgari gelir desteğine dönüşecek, aynı zamanda topluma yararlı bir faaliyet gerçekleşmiş olacaktır.

Görüşülen diğer bir konu İş-Kur ile ASPB arasında daha sıkı bir işbirliğine ihtiyaç duyulmasıdır. Örneğin mevcut uygulamada devlet, İş-kur'un işe yerleştirilmesine aracılık ettiği kişilerden %5 pirim kesintisi yapmaktadır, benzer şekilde SYGM-İş-kur kanalıyla gerçekleşen işe yerleştirmeler için de pirim kesintisi yapılabilir, ayrıca yüzde miktarının fazla olması teşvik edici olabilecektir. SYGM'den İş-kur'a yapılan yönlendirmelere ve bu şekilde yapılan işe yerleştirmelere devletin farklı avantajlar sunması da mümkündür. Diğer taraftan İş-Kur, bilişim sisteminin bir özelliği olarak "kendi kendine öğrenen sistemler (machine learning system)"i kullanmak suretiyle, geçmiş işe yerleştirmelerle ilgili verilerden otomatik olarak yeni iş başvurusu yapan kişinin hangi işe yerleştirilebileceğine karar verebilir ve bu şekilde doğru kişilerin doğru işlere daha kolay ve hızlı bir şekilde ulaşabilmesi sağlanabilir. ASPB Yetkilileri ile yapılan mülakatta "kendi kendine öğrenen sistem" uygulamasında kullanıldığı takdirde, ASPB tarafından İş-kur'a yönlendirilen kişi işi belli sürede kabul etmezse kişinin yardım katsayısının düşürebileceği ifade edilmiştir. Yetkililer tarafından ayrıca, bu uygulamanın bir taraftan istihdama teşvik edici diğer taraftan sosyal yardım açısından cezalandırıcı bir yöntem olacağı ifade edilmekle birlikte asgari gelir desteği uygulamasının daha başlangıcında bu tip bir cezalandırma gerekli olmayabilir, uygulama gözlenmek suretiyle sonraki yıllarda ihtiyaç görüldüğü takdirde katsayıyı düşürme uygulamasının devreye sokulması daha makul ve esnek bir uygulama olacaktır.

Sonuç

Günümüzde dünyanın her tarafında yaşanan küreselleşme ve neoliberal politikaların etkisiyle sosyo-ekonomik alanda büyük bir dönüşüm yaşanmaktadır. Bu dönüşüm milyonlarca insanı etkilemekte ve yoksulluk, işsizlik, sosyal dışlanma gibi sorunların ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Buna karşılık, yaşanan bu sorunlar nüfusun demografik yapısında önemli bir değişime yol açtığı gibi aynı zamanda refah devleti politikalarını da olumsuz yönde etkileyerek sosyal güvenlik sistemlerinin köklü bir kriz yaşamasına da neden olmaktadır. Bütün bu gelişmeler ülkeleri çözüm için yeni arayışlara yönelmekte ve çözüm için başvurulan çarelerden biri de sosyal yardım politikalarının bir bileşeni olarak asgari gelir desteği uygulaması olmaktadır. Bu çerçevede istihdam odaklı asgari gelir desteği sistemini konu alan bu çalışmada temel olarak "asgari gelir desteği" ve "aktivasyon" konuları incelenerek, sistemin, AB ülkelerindeki uygulamalar ve sosyal yardım alanındaki mevcut birikim ışığında Türkiye için uygulanabilirliği tartışılmıştır.

AB ülkelerinde asgari gelir desteği uygulamaları incelendiğinde hem eski olması ve hem de kapsamı itibarıyla geniş olması sebebiyle ülkemiz ve diğer gelişmekte olan ülkeler açısından örnek teşkil edebileceği görülmektedir. Avrupa Konseyi, üye devletlerden yasal olarak ika-met eden herkese, gelir testine tabi tutulmak suretiyle verilen, çalışmaya uygunluğa bağlı, süresiz ve faydalanıcıların tam sosyo-ekonomik entegrasyonunu sağlamaya yönelik, onurlu

bir yaşam için gerekli kaynak ve hizmetleri alma hakkını temin etmelerini istemiştir. Avrupa Sosyal Şartı'nda ise sosyal dışlanma ve yoksulluğa karşı etkili bir korumanın gerçekleşmesi için, tarafların, gerekli önlemleri, yardıma ihtiyaç duyan veya risk altında yaşayan kişileri ve aileleri kapsayacak ve kişilerin bu önlemlere etkin bir biçimde erişimlerini sağlayacak bir şekilde almaları gerektiği belirtilmektedir. Yukarıda sadece birkaç ifade edilen ilgili direktifler doğrultusunda Birlik üyesi tüm ülkeler az kapsamlı veya geniş kapsamlı olmak üzere kendi ülke şartlarına uygun bir asgari gelir planı inşa etmişlerdir.

Türkiye'de ise henüz uygulamada olan bir asgari gelir desteği programı mevcut değildir. Bununla birlikte ASPB'nin asgari gelir desteği ile ilgili yaptığı çalışmalardan ve mevcut asgari gelir desteği benzeri uygulamalardan söz edilebilir. ASPB'nin bu konuda ciddi projeleri ve önerileri bulunmaktadır. Türkiye'de uygulanan yardım programları içerisinde asgari gelir desteğine benzeyen ve kişiye geçimini sağlamak üzere düzenli olarak verilen hak niteliğindeki yardımlar, 2022 Sayılı Kanun gereği çalışacak durumda olmayan yaşlılara ve özürllere verilen yardımlardır. Kişiler SGK tarafından yürütülen bu özürllü ve yaşlı aylıklarından muhtaçlık durumları devam ettiği müddetçe yararlanabilmektedirler. Ayrıca çocuklara ve gençlere yönelik düzenli niteliği olan sosyal yardım programları da mevcuttur. Bu yardımlar çocukların ve gençlerin geçimini temin etmek üzere kurgulanmamıştır. Yardımların amacı çocukların sağlık kontrollerinin yapılması (şartlı sağlık yardımları) ve çocukların ve gençlerin eğitime devamlılıklarını (şartlı eğitim yardımları) sağlamaktır ve ancak bu şartlar yerine getirildiği takdirde yardıma hak kazanılmaktadır. Söz konusu yardımlar düzenli nitelikte olmaları sebebiyle asgari gelir desteğine benzemekle birlikte, kişinin geçimini sağlamaya yönelik olmadığı için daha farklı bir yapıdadır. Sağlık yardımları aynı nitelikte olup kişinin sağlık kontrolüne ihtiyaç duyması halinde sağlık masraflarının karşılanması suretiyle gerçekleştirilmektedir, amacı itibarıyla ve nakit transferi olmaması sebebiyle asgari gelir desteğinden farklılaşmaktadır. Benzer şekilde ihtiyaç sahibi kimselere yönelik diğer sosyal yardım programları da arızı durumlarda düzensiz olarak yapıldıkları için asgari gelir desteğinden farklı bir yapıdadırlar. SYDV'lerin verdiği periyodik nakit yardımları da asgari gelir desteğine benzer uygulamalardır. Ancak bu yardımlar "hak temelli" olmadığından devamlılığı konusunda bir garanti bulunmamaktadır. SYDV yardımları istediği zaman kesebilmektedir.

Ülkemizde gelir dağılımı eşitsizliği, göç, sosyal güvenlik sisteminden kaynaklanan sorunlar, işsizlik, kayıtdışı istihdam, eğitim sisteminin işgücü piyasasının isteklerine ve gereklerine cevap verememesi, ekonomik krizler gibi birçok faktör yoksulluk üzerinde etkilidir, bu sebeple yoksullukla mücadelenin çok yönlü olarak yürütülmesi gerekmektedir. Makro seviyede düşünüldüğünde yapılması gerekenler; güçlü ve sürdürülebilir bir ekonomik büyümenin sağlanması, adaletli bir gelir paylaşımı ve toplumun tamamını kapsayan bir sosyal güvenlik sisteminin inşasıdır. Ekonomik büyümenin yoksullukla mücadeleye olumlu katkısı ancak sosyal koruma ile birlikte yeterli gelir getirecek istihdam alanlarının yaratılması ile mümkündür. ILO bu noktada düzgün iş kavramının önemine ve istihdam, gelir ve sosyal korumanın çalışanların haklarından ve standartlarından ödün verilmeden yapılması gerektiğine vurgu yapmaktadır.

Kaynakça

- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, *2012 Sosyal Yardım İstatistikleri Bülteni*, Ankara, 2012.
- Alper, Yusuf ve Arabacı, Rabihan Yüksel, “Yoksullukla Mücadele, Vatandaşlık Geliri ve Aile Ödenekleri Sigortası,” *Türk-İş Dergisi*, 389, 2010.
- Buğra, Ayşe, Keyder, Çağlar ve Erdem, Ilgın. “Sosyal Yardım Uygulamaları ve Toplum Yararlı Faaliyet Karşılığında Asgari Gelir Desteği Uygulaması”, Ankara: UNDP, 2006, (Çevrimiçi) <http://www.undp.org.tr/publicationsDocuments/socialassistancereports.pdf> (02.01.2012).
- Casas, Ramón Peña, “Minimum Income Standards in Enlarged EU: Guaranteed Minimum Income Schemes” *Working Paper II: Setting Minimum Social Standards across Europe*, (Çevrimiçi) http://www.eapn.ie/pdfs/155_paper%20II%20-%20Minimum%20income%20standards%20in%20enlarged%20EU.pdf (12.04.2012).
- Coşkun, Selim, Güneş, Samet ve Ortakaya, Fatih, “Asgari Gelir Desteği ve Türkiye’de Uygulanabilirliği: Bir Model Denemesi,” *Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 13/3, 2011.
- Crepaldi, Chiara, Gambino, Alfonso, Baldi, Simona, Da Roit, Barbara ve Ortigosap, Emanuele Ranci, “The Role of Minimum Income for Social Inclusion in the European Union 2007-2010”, Report Made for European Parliament, Milan, 2010.
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, *Çalışma Hayatı İstatistikleri 2011*, Ankara, 2012.
- EuropeAid, “Asgari Gelir Programları Hakkında Ek Rapor,” (Çevrimiçi) http://www.sgk-kap.org/database/reports/B1_C5_006.pdf (12.01.2012).
- Gürses, Didem, “Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele Politikaları”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17/1, 2007.
- Karakoyun, Erdal ve Erdal, Fuat, “Şartlı Nakit Transferleri ve Çocuk Yoksulluğu ile Mücadele: Sosyal Riski Azaltma Projesi (SRAP) Şartlı Nakit Transferi (ŞNT) Bileşeni: Aydın İli Uygulaması”, *Finans, Politik ve Ekonomik Yorumlar*, 46/529, 2009.
- Madenoğlu, Kemal, “Yoksullukla Mücadelede Asgari Gelir Desteği Türkiye’deki Uygulama”, *Türk-İş Dergisi*, 389, 2010.
- Negiz, Nilüfer, “Sosyal Yardım ve Sosyal Hizmet Faaliyetleri Açısından Isparta Belediyesi: Farkındalık, Yararlanma ve Değerlendirme Açısından Bir Araştırma”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16/2, 2011.
- Önen, S. Mustafa, “Yerel Yönetimlerin Yoksullukla Mücadelesi: Malatya Belediyesi Örneği”, *Sayıştay Dergisi*, 79, 2010.
- Özürlü ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara: *Yaşlanma Ulusal Eylem Planı Uygulama Programı Taslağı*, 2012.
- Şener, Ülker, “Yoksullukla Mücadelede Sosyal Güvenlik, Sosyal Yardım Mekanizmaları ve İş Gücü Politikaları”, *TEPAV Politika Notu*, Şubat 2010.
- Taşçı, Faruk, *Sosyal Politikalarda Can Simidi Sosyal Yardım*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2010.
- Zabcı, Filiz Çulha, “Sosyal Riski Azaltma Projesi: Yoksulluğu Azaltmak mı, Zengini Yoksuldan Korumak mı?”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 58/1, 2003.

Seeking the Employment Focused Minimum Income Support for Turkey in the Framework of European Union Applications

İLKNUR KARAASLAN

Abstract: *The economic crises realized along with the globalization process have led to an increase in the problems such as poverty, unemployment, social-exclusion. The heavy socio-economic conditions have also led to a long-established crisis on the social security systems and “minimum income support” has become one of the referenced methods as solution. When looking at the minimum income support practices in EU countries, as they were both, old and comprehensive it has been thought that they could be exemplary to our country. On the other hand, the EU countries have been in difficulties to separate allowance for the social assistance applications and therefore, especially from the beginning of the 2000s, EU countries have given an importance to the activation (the activities leading the social assistance beneficiaries to the employment) policies.*

“Minimum income support” applications do not exist in Turkey, however there are “similar” applications. On the other hand, it has been thought that as in the case of EU applications also in Turkey, the social transfers and specifically the “a minimum income” support might be effective in reducing poverty and as similar to EU applications minimum income support should be given with the condition of activation in Turkey.

Keywords: *Minimum income support, European Union, employment.*

Asya Politik Sineması Üzerine Notlar

MUSTAFA ALİ MİNARLI* / BURAK YILMAZ**
aliminarli@gmail.com / ylmzbrk@hotmail.com

Özet: Sinema, diğer sanat dalları gibi, topluma ve onu etkileyen faktörlere kayıtsız kalmamış ve hangi biçim ya da dil vasıtasıyla olursa olsun yaşama ayna olma vazifesini yerine getirmekten geri durmamıştır. Sinemanın toplumu yine kendisine yansıtarak tanıtmayı ve onu eleştirmesi bölgeden bölgeye ve kültürden kültüre farklılıklar göstermektedir. Sinema, tıpkı Lumiere Kardeşler'in sinematografından hareketle dünyaya yayılıp biçim ve dil değiştirerek yaşamını çok yönlü sürdürdüğü gibi, bugün de çeşitliliğini ve zenginliğini muhafaza etmeye devam etmektedir.

Asya politik sineması günümüzde toplumsal hareketler ve sinema ilişkisi bağlamında en özgün örneklerin ortaya çıktığı alanlardan birini teşkil etmektedir. Asyalı sinemacılar, kendi ülkelerindeki toplumsal hareketlenmeleri veya siyasi değişimleri işlerken sinemanın farklı anlatım biçimlerini kullanmışlardır. Özellikle dünyanın kanayan yarası Ortadoğu'nun sinemacılarının toplumu nasıl gördükleri ve toplumun kendi kendisini nasıl tanıması gerektiği konusunda yaptıkları çalışmalar tüm dünyada ilgiyle takip edilmektedir.

Bu çalışmada, Asya politik sineması önde gelen ülkeler bazında tek tek incelenerek, bölgelerin ve ülkelerin geçmişten günümüze gelişimleri mercek altına alınacaktır. Rus sinemasının çevre bölgesine etkisi, İran sinemasının kendine has özellikleri ve onu öne çıkaran nedenler, son olarak bu ekollerin Batılı örneklerle olan ilişkisi tartışılacaktır.

Anahtar kelimeler: Politik sinema, Asya sineması, sosyo-politik durum.

Giriş

Sinemanın toplumsal yaşamı derinden etkileyen bir formasyon olan politikadan etkilenmemesi mümkün değildir. Dünya sinema tarihi tıpkı resim, heykel, müzik ve mimari gibi zamanın ruhunca biçimlenmiş ve çağının sosyo-politik dinamiklerinden yoğunca etkilenmiştir. Sinema sanatının gelişimine büyük katkılar sağlayan Sovyet toplumsal gerçekçiliğinin başlıca temsilcilerinden birini teşkil eden Eisenstein'in "Potemkin Zırhlısı"nda Rusya'nın devrim öncesi tarihselliğini reddedişinden, "Alman ekspresyonizminin sinemasal yansıması Robert Wiener'in "Dr. Carligeri'nin Muayenehanesi" isimli çalışmasında, Siegfried Kracauer'in ifadesiyle, nasyonal sosyalizmin işaretlerinin görülmesine (Coşkun, 2009) dek sinema içerisinde bulunan sosyo-politik tarihselliğin doğasından ayrılamamıştır.

Toplumsal olaylar ve değişimler sinema sanatını etkilemiştir. Bu bağlamda, sinema içtimai değişim ve görünümün bir habercisi olmuştur. Savaşlar, katliamlar, toplumsal çıldırışlar ve insani acılar, gurur gibi toplumsal yaşama dair birçok şey sanatsal bir kurgu biçimi olan sinemada ifadesini bulmuştur.

* Arş. Gör., Marmara Üniversitesi, İletişim Fakültesi.

** Arş. Gör., Işık Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi.

Aristotelesçi düşünce açısından en üstün insani erdem olan ve içerisinde bulunduğu bölgedeki tinsel örüntüleri biçimlendirerek sosyal varoluşu oluşturan politikanın sinema sanatında kendine yer buluşu toplumdan topluma değişiklik gösteren nitelikler sergilemiştir. Şehirleşme, bireyleşme ve endüstriyel gelişmişlik, duygu ve düşüncelerin kişisel ifadelerine olanak tanıyan politik yapı gibi faktörlerin sosyal sahipliğinin belirleyici olduğu bu durumla sinema sanatının gelişimi farklı toplumlarda farklı periyodlara ve değişik ifade biçimlerine tekabül etmiştir.

Sinemanın ilk örneklerini sosyo-ekonomik ve teknolojik açıdan gelişmiş Batılı ülkelerde ortaya çıkıp, zamanla diğer toplumlara yayılması, bu bağlamda, etkin bir örnek oluşturmaktadır. Derrida'nın ifadesiyle "hayaletlerin birbiriyle yarışı" (Kellner D. Ryan M., 2010: 11) olan sinemanın gelişimi 19. yüzyıl sonunda kinetoskop ve sinematograf gibi görüntünün insan zihninde akıcılığını sağlayan aletlerin üretilmesine dayanır. 1889 yılında Thomas A. Edison tarafından tekli bir ünite şeklindeki kameranın üretilmesiyle hareketlerin görüntüsel kaydını tutma olanağını sağlamış, böylelikle sinemanın temellerinin önemli bir kısmı atılmıştır. Kaydedilen görüntüleri yansıtabilecek projektör cihazının geliştirilmesiyle de sinema açısından bir diğer hayati unsur gerçekleştirilmiştir. "Kaydedilen hareketlerin izleniminin retinanın algısal yapısıyla uyumlu hale getirilmesi belirli bir filmi oluşturan görüntülerin süreklilik gösteren bir devinim şeklinden algılanmasını sağlamıştır." (Plakun, 1968: 304-305). İlerleyen yıllarda filmler sesleri de yansıtabilecek özelliğini barındıran teknik bir gelişmişlik seviyesine ulaşarak sinema sanatını temel olarak günümüzdeki biçimine kavuşturmuştur.

Söz konusu gelişmeler sinema sanatının farklı toplumlarda birbirinden değişiklik gösteren anlatım biçimlerine bürünmesiyle devam etmiştir. Uzun yıllar boyunca içtimai yaşanmışlıklar bağlamında oluşan gelenek ve içerisinde bulunulan zamanın baskın politik yönelimleriyle şekillenen bu anlatım biçimleri sinemanın çoğulcu ifade olanaklarının temsilcisi olma vasfını sağlamıştır. Bolşevik İhtilali'yle birlikte sosyo-politik yapısı derin dönüşümlere uğrayan Rusya'nın aynı zamanda sinema sanatının kurucu babaları sayılabilecek yönetmenleriyle oluşturduğu toplumsal gerçekçiliği, sanatsal dışavurumculuğun etkin bir ifadesi olan ve kimi anlarda Nazi iktidarının gelişinin ayak seslerini duyuran yapıtları üreten Alman ekspresyonizmini, İtalya'nın Mussolini önderliğindeki faşist iktidarı boyunca "Beyaz Telefon" olarak adlandırılan komedi ve müzikal film yönelimi ve ardından Vittorio De Sica'nın "Bisiklet Hırsızları" isimli filminin simgesi olduğu yeni gerçekçiliği, Fransız yeni dalgası sinema sanatının farklı dillerini vurgulamaktadır (Coşkun, 2009).

Açmak gerekirse, Eisenstein'in "Potemkin Zırhlısı", teknik önemiyle birlikte, Sovyet Devrimi'nin içeriğini, topluma yansıtmasını ve aynı zamanda Sovyet yönetiminin, devrimi dünyaya tanıtmaya biçimini barındırmasıyla toplumsal gerçekçi sinemanın başlıca örneklerinden birini teşkil etmiştir. Alman ekspresyonizminin başlangıcı olarak kabul edilen Dr. Caligari'nin Muayenehanesi isimli eserde ise toplum ve onu oluşturan bireyler o zamanının pek çok örneğinden farklı bir biçimde analiz edilmiştir. Kişilerarası ve toplumsal ilişkilerin ekspresyonist bir bakış açısıyla sunulduğu film dönemin Almanya'sının taşra hayatının görece didaktik bir tasvirini içermiştir.

Öte yandan, De Sica'nın Bisiklet Hırsızları'nda, "Beyaz Telefon" filmleriyle gerçek dışı bir dünya gibi tasvir edilen İtalya'nın çıplak bir fotoğrafı gözler önüne serilirken, II. Dünya Savaşı'nın bitmesinin ardından çekimlerine başlanan Rossellini'nin "Savaş Üçlemesi" ile de savaşın iki mağlubu İtalya'nın ve Almanya'nın durumu ortaya konmuştur. Kurgu olmasına rağmen hem teknik hem de anlatım açısından belgesel biçimine yakınlığıyla bilinen "Roma:

Açık Şehir”, “Paisan” ve “Almanya Sıfır Yılı” filmlerinde bahsi geçen zamanda içerisinde bulunan toplumsal durumu açığa çıkarılmıştır.

Bununla beraber, bahsi geçen sinemasal ifade biçimlerinin vuku bulduğu coğrafyalar yalnız Batı dünyasıyla sınırlı olmamıştır. Sinemanın toplumsal/küresel yayılımı bağlamında yeryüzünün farklı bölgelerinden insanlar da kendi hikâyelerini kendi dilleriyle anlatmaya çalışmıştır. Latin Amerika’dan Ortadoğu ve Uzakdoğu’ya, Asya’dan Afrika’ya birçok coğrafyada sinema sanatını zenginleştiren yapıtlar ortaya konulmuştur. Batı dışı modern tarihselliğin “steril olmayan” doğası sömürge olma, işgal edilmişlik ve içerisinde bulunan bölgedeki yönetimlerin otoriter eğilimlerinin yol açtığı toplumsal mağduriyetlerin dolaylı ya da dolaysız biçimde yer bulduğu bu yapıtlar “politik olmayan film yoktur” ifadesini destekler şekilde belirli bir siyasallığın temsilcisi olmuştur.

Asya sineması da, her ne kadar zamanın ruhu paralelinde dünyanın diğer bölgelerindeki gibi sanatsal kaygılardan uzak ticari nitelikli filmlerin “kültür endüstrisi”ni¹ yeniden üreten eğilimleri barındırır da, içerisinde bulunduğu toplumların kolonyal tecrübe, işgal edilmişlik ve otoriter rejimlerin baskı uygulamalarının neden olduğu insani dramaları yansıtan politik filmler üretmektedir. Söz konusu politik yapıtlar bazı periyotlarda, Sovyet toplumsal gerçekçiliğinde görüldüğü üzere, ideolojik bir hüviyete bürünerek meşruiyet aracı niteliği taşıyan, kimi anlarda çeşitli politik yönelim ve hadiseleri gündelik hayat içinden okuma şeklinde bir eğilim sergilemiştir. Bununla beraber, günümüz Asya politik sinemasının etkin örnekleri çoğunlukla toplumsal problemlerin küresel çapta etkilere yol açtığı etnik ve dinsel çatışmalar sınır boyu savaşlar ve uluslararası güç mücadeleleriyle şekillenen Ortadoğu ve Kafkasya coğrafyasında üretilmektedir. Maoluf’un meşhur eserinden mülhem (Maoluf, 2009) kimliklerin ölümcül niteliklere kolayca bürünebildiği bu coğrafyaların kan ve gözyaşıyla yıkanmış modernlik tecrübesi, ilgili bölgenin sinemacılarının ürettiği yapıtların politikadan uzak olmasını engellemiş gözükmektedir. Toplumsal varoluşun sanatsal alandaki kurgusal bir temsilcisi olan sinema, Orta Doğu ve Kafkasya insanların politik gerilimler bağlamında ortaya çıkan sorunlarını dolaylı ya da dolaysız bir biçimde yansıtmaktadır. Cetvelle çizilen sınırların bir arada tutamadığı kimlikler, Baasçı otoriteriyenlik, dini fundamentalizm, Filistin’in işgal edilmişliği, Kürt Sorunu, Lübnan’daki etnik ve dinsel çatışmalar, Çeçenistan ve diğer Kafkas halklarının özgürleşim mücadelesi, velayet-i fakih doktrini² bağlamında kurumsallaşan İran politik yapısının otoriter karakteri bölgenin sosyo-politik anlam evrenini belirlemektedir. Bu bağlamda, üretilen yapıtlar da söz konusu gerçekliği vurgulamaktadır.

Bu çalışmada Asya sinemasının politik nitelikli filmlerinin sahip olduğu anlatım biçimleri ortaya konmaya çalışılacaktır. İlgili coğrafyadaki ülkelerin özgül bir sosyo-politik tarihselliğin işaretçisi olması dolayısıyla üretilen sinema eserlerinin anlatımının genel olarak Batılı örneklerden arz ettiği farklılıklar Rusya, İran, Filistin-İsrail ve Uzak Doğu sinemaları üzerinden açıklanacaktır. Araştırmada ele alınan bölgelerden Rusya gibi kimi örneklerin her ne kadar coğrafi ya da kültürel olarak Batı sineması içerisine dahil edilebilmesi mümkün gözüke de üretilen eserlerdeki siyasal içerikli temaların anlatım biçiminin Batı dışı özellikler sergilemesi Asya sineması içerisinde kavranmasına imkan tanımıştır.

¹ Marx’ın ifadesiyle “Doğanın yarattığı her şeye karşı insanın yarattığı her şey” (Güvenç, 2010: 99) olarak tanımlanabilecek kültürün Frankfurt okulunca eleştirel okuması için bkz: Adorno (2007).

² İran siyasal yapısının belirleyici faktörlerinden biri olan velayet-i fakih doktrini için bkz: Üstün (2013: 19-22).

Rusya Sineması

Asya politik sinemasının sinema tarihindeki ayrıcalıklı konumu nedeniyle bahsedilmesi gereken ilk örneğini Rusya sineması oluşturmaktadır. İdeolojik söylev ve sinema kuramına önerdiği farklı bakış açısıyla Rusya sineması, Avrupa'nın özellikle 40'lı yıllarda İtalya öncülüğünde yüklenildiği gerçekçi anlatım yapısıyla tezat oluşturacak biçimde gelişerek ayrı bir konuma yerleşmiştir. Öte yandan Sovyet ideolojisinin gözettiği yayılcı politikanın etkisiyle Rus sinemacılar, realist sinema kuramına formalist bakış açısıyla cevap vermişlerdir. Özellikle Sergei M. Eisenstein'in sembolik anlatımın kullanıldığı Japon menşeli kadim Kuboki Tiyatrosu'nun etkilerini kullanarak geliştirdiği montaj tekniği, Sovyet ideolojisinin görece egemen olduğu Asya sinemasında formalist akımın hakimiyetini mümkün kılmıştır.

Lev Kuleshov, Sergei M. Eisenstein, Vertov, Pudovkin, Abraam Room, Olga Preobrashenskaia gibi yönetmelerin katkılarıyla sinema sanatının günümüzdeki haline gelmesinde önemli etkilerde bulunan Rus sineması, aynı zamanda, ideoloji, politika ve sinema ilişkisinin keşfedilip, etkince kullanıldığı bir mecrayı temsil etmektedir. Grame Burton'un ifadesiyle, "dünya ile ilgili belirli bir bakış açısıyla ve insanlarla gruplar arasındaki güç ilişkileriyle özetlenen inanç ve değer kümeleri" (Jafarli, 2004: 7) şeklinde tanımlanabilecek ideolojinin sinema sanatında yansıtılan ilk örnekleri Bolşevik İhtilali sonrasında Rusya'da verilmiştir. Yönetmenlerin ideolojik yönelimlerinin yanında, konsolide edilmeye çalışılan sosyalist ideolojinin kitlelere aktarılmasında ve meşrulaştırılmasında filmlerin etkin rolünün Sovyet iktidarınca anlaşılmasının rol oynadığı bu durum sonucunda Rus sineması ideolojik bir meşruiyet ünitesi rolü de ifa eden bir karaktere bürünmüştür. Bu bağlamda, ihtilal sürecinde üretilen filmlerin içeriği önemli bir örnek teşkil etmektedir. Coşkun'un ifadesiyle, "1918 yılının ilk yarısındaki filmler 'Aşk Yaratan Kadın', 'Dağ Kızları', 'Genç Hanım', 'Sokak Serserisi' gibi isimler taşırken, ikinci yarısındakiler 'Ekmek', 'Yeraltı', 'Ayaklanma', 'Sinyal', 'İzdiham' ismini taşımaktadır." (Coşkun, 2009: 49). Aynı şekilde, "Sovyet devletinin 1919 Ağustosunda sinema alanında millileştirme ve filmlerin içeriğiyle ilgili düzenlemelerde bulunması, sinema komitelerini 1925'te adını Sovkino olarak değiştireceği Goskino'yu 1922 yılında kurması" (Coşkun, 2009: 50) ideoloji, politika ve sinema ilişkisini göstermesi açısından anlamlıdır.

Lenin'in ifadesiyle, "bütün sanatların en önemlisi olan sinema" Sovyet tecrübesinde "Meydana çıktığı ilk günden son günlerine kadar olan süreçte hep Ekim Devrimi'ni temsil etmiştir. Sovyet sineması her zaman için Komünist Partisi'ni, sosyalizmi ve sosyalist sanatın asıl sanat olduğu düşüncesinin savunuculuğunu yapmıştır." (Jafarli, 2004: 39). Bu bağlamda, Sovyet toplumsal gerçekçiliğinin önemli temsilcilerinden, Jafarli'nin aktardığı üzere, Sergei M. Eisenstein'in şu ifadeleri dikkate değerdir:

Sinema bir yandan işleyişsel bir girişim, bir yandan da sanattır. Bu sanatın tecimsel ve ekonomik yönü, 1917 devriminin ortaya koyduğu toplumsal ve kültürel görevlere bağlı olmalıdır. Sovyet sinemasının işleyişsel yönünü tümüyle birleştirmek amacıyla yapılan tasarılar, uğrunda savaştığı fikirlerin korunmasını ve yayılmasını isteyen işçilerin kurduğu yönetimin yalnız ekonomik değil, her şeyden önce ideolojik sıkı yönetimini de olanaklı kılmaktadır. (Jafarli: 40).

Kurgu kuramı, montaj yöntemi, yakın çekim, paralel kurgu, sinegöz gibi buluşlarla sinema sanatına katkılarda bulunan Sovyet sinemasının ideoloji ve politikayla olan ilişkisini resmetmek açısından bu sinemanın yönetmenlerinden de bahsetmek önem taşımaktadır. Sinema tarihine geçen birçok eserler üreten bu yönetmenler içerisinde bulunduğu zamanın ideolojik atmosferini ortaya koyan, çoğu zaman da meşrulaştırmaya çalışan bir eğilim sergile-

miştir. Bu bağlamda, Rus sinemasının Sovyet tecrübesi örneğinde bahsedilmesi gereken en önemli temsilcilerinden biri olan Sergei M. Eisenstein'ın yapıtları dikkate değer bir nitelik taşır. “Sovyet sinemasının sol kanat yönetmenlerinden biri kabul edilen” (Coşkun, 2009: 52). Eisenstein, tiyatroyla başladığı sanat serüvenini sinemayla devam ettirmiştir. Dünya sinema tarihinde ayrıcalıklı bir konuma sahip yönetmen ilk filmini 1924'te “Grev” (Stochka) adıyla çekmiştir. Erken dönem Sovyet sinemasının başlıca eserlerinden biri olan bu filmde Çarlık Rusya'sında grev yapan işçilerin karşılaştığı insanlık dışı durum ortaya konmuştur. Ayrıca, katliam bölümünde Eisenstein, halkın askerler tarafından katledilişini bir mezbahada kesilen boğaların görüntüsüyle art arda montajlayarak kendi adıyla anılan kurgu biçimini sinema sanatına katmıştır. Bu sahnede sembolize edilen fikir, halkın, yani iktidarın, elinden gücünün alınması veya gücünün törpülenmeye çalışılması şeklinde okunabilir.

Yönetmen 1925 yılına geldiğinde ise “opus magnum”u olarak kabul edilebilecek “Potemkin Zırhlısı”nı çeker. Ekim Devrimi'nin ayak seslerinden 27 Haziran 1905 tarihinde patlak veren ayaklanmayı konu alan bu filmde Potemkin Zırhlısı'ndaki çarlık subayları ve gemi mürettebatı arasındaki gerilim konu alınır. “Mürettebatın subaylarca sürekli baskı altında bırakılması yeme, içme, yaşam yerleri gibi yaşam koşullarındaki dayanılmazlığın ve bu bağlamda ortaya çıkan isyanın anlatıldığı film” (Potemkin Zırhlısı, 2012) yönetmenin usta anlatımıyla dünya sinemasının başyapıtlarından biri kabul edilmektedir. Bu yapıt, Sovyet sinemasının dünya sinemasına bir başkaldırısı olmasının yanı sıra sinema dilinde Rus ekolünün en temel örneklerinden biri olma özelliğini taşımaktadır. 1928 yılına geldiğinde ise yönetmen “Ekim” isimli filmini çeker. “Ekim” filmi “Dünyayı sarsan on gün olarak bilinen Ekim Devrimi'nin Eisensteinca bir kutlaması olarak görülebilir. Açıkça propaganda nitelikleri taşıyan bu filmde epik gereksinmelerin epik kahramanı Lenin'dir. Lenin filmde savaşın küllerinden bir Tanrı gibi doğar; dumanlar ve parlayan ışıklarla yoğun bir şekilde aydınlatılıp, dramatize edilerek gösterilir. Bununla beraber, Eisenstein'ın diyalektik kurgusuyla birleştirilen güzel görüntüleriyle film sinema tarihine geçmiştir.” (Jafarli, 2004: 17). Sembolizmin anlatımında büyük önem taşıdığı Eisenstein'ın özellikle ilk üç filmde kitle düşüncesinin temsili ve otoriteye başkaldırı büyük önem taşımaktadır.” (Coşkun, 2009: 56). Ele alınan konular, temaların işleme biçimi yönetmen özelinde Rus sinemasının Sovyet tecrübesinde ideolojiyle yoğun ilişkisini göstermektedir.

Erken dönem Rusya sineması olarak nitelendirebileceğimiz Sovyet sinemasının Eisenstein dışındaki Vertov, Pudovkin, Room, Kuleshov gibi diğer temsilcileri de içinde buldukları ideolojik atmosferin dışına çıkan yapımlar üretmemiştir. Bir Gorki uyarlaması olan “Ana” (1926), “St. Petersburg'un Sonu” (1927), “Öncü Gerçek” (1924), “Lenin-Kino-Pravda” (1925), “Sovyet Uzun Adım İleri” (1926) gibi filmlerin isimlerinden anlaşılacağı üzere üretilen eserler Sovyet ideolojisini meşrulaştırma amacı güden ya da bu ideolojinin sınırları dışına çıkmayan bir nitelik sergilemiştir. Bu bağlamda erken dönem Rusya sineması için politik olmaktan ziyade ideolojiktir denilebilir. Ortaya konan yapıtların zamanının baskın ideolojik söyleminin dışına çıkarak gündelik hayat bağlamında yaşanan toplumsal sorunlar özelinde politikaya değinmemesinin imlediği bu durum sonucu erken dönem Rusya sineması sınırlı bir toplumsallığın parçası olmuştur.

Rusya sinemasında herhangi bir ideolojik meşruiyet ya da propaganda amacı gütmeyen, içerisinde bulunulan sosyal anlam evrenini eleştirel bir gözle resmeden politik filmlerin dikkate değer bir ölçüde ortaya çıkışı *Glasnost* ve *Perestroika* dönemine rastlamaktadır. Her ne kadar Sovyet yaşamını karamsar bir tabloda çizen *Chernukha* dönemi öncesinde Rus sinemasının

köşe taşlarından biri olan Tarkovsky “Andrei Rubylov” (1969) ve “Ayna” isimli filmleriyle sansüre takılsa da içerisinde bulunulan toplumsal hayatı eleştirel bir gözle resmetmesiyle politik diye niteleyeceğimiz sinema kuşağı Sovyetler Birliği’nin çöküş dönemine tekabül etmektedir. Bu bağlamda Vasili Pichul’un alkolikler, bıçaklı kavgalar, hırsızlık gibi vakaların parçası olduğu sosyal gerçeklik bağlamında işlevini yitirmiş bir aileyi anlattığı “Küçük Vera” (1988), Stanislav Govorukhin’in “ormanlar, altın, yerüstü ve yeraltı kaynaklarıyla zengin ve geniş bir ülke olan Rusya’nın ahlaki çözülüşüyle birlikte süregelen toplumsal çözülüşünü” (Lawton, 2004: 179) anlattığı “This is No Way to Live” (1990) isimli eseri önem taşımaktadır.

Günümüz Rus politik sinemasının dikkat çeken yapıtlar ortaya koyan başlıca temsilcileri arasında Aleksei Balabanov ve Aleksandr Sokurov’u sayabiliriz. “Cargo 200” (2007) ve “Alexandra” (2007) isimli eserlerle Rusya toplumsal gerçekliğini etkin bir şekilde sergileyen bu yönetmenler işledikleri konuları özgün bir biçimde ele almıştır.

Balabanov politik içerikli filmlerinden biri olan “Cargo 200” isimli çalışmasında çözümlenme arifesindeki Sovyet toplumunu negatif bir bakış açısıyla ele alarak “kriz içindeki sosyal yapıdaki derin kuşak farkı, Tanrı ve ruhun varlığı, ateist entelijansiyanın materyalistik sembolizmi ve ailevi çözümlenme gibi olguları” (Anemone, 2007) betimlemektedir. Yönetmenin gerçek bir hikâyeye dayanan on birinci filmi olan bu çalışma Leningrad Üniversitesi’nde bilimsel ateizm profesörü olan Artem Kazakov’un akrabalarını ziyaret amacıyla şehir dışına çıkmasıyla başlar. Kazakov’un yeğeni Liza ve erkek arkadaşı Vera ile tanışmasının ardından komşu şehir Leninsk’de yaşayan annesine gider. Yolda karşılaştığı durum bağlamında gelişen olaylarla ilerleyen film Sovyet toplumsal yapısını ihtilafli konuları temsil eden karakterler aracılığıyla ele almaktadır. Yönetmenin “Cargo 200” adlı filminin yanı sıra yine politik konulara gönderme yapan, Rus mafyasını ele aldığı “Brother” isimli filmi de Rus politik sineması açısından önemli bir yapıt sayılabilir.

Tarkovskiyen bir anlatıma sahip olduğu şeklindeki imaları “...biz farklıyız, insanlar birbirinden farklıdır. Tabi ki ikimiz de Rus edebiyatının tohumundan büyümüş bir ağacın dallarıyız...” (Sokurov, 2008: 248) biçiminde yanıtlayan Rus sinemasının etkin temsilcilerinden Aleksandr Sokurov, “Alexandra” (2007) isimli eseriyle Çeçenistan sorununu kişinin yüreğine hitap eden biçimde ele almaktadır. İkinci Çeçenistan Savaşı esnasında Rus ordusunda subay olan torununu ziyarete giden Alexandra’nın Çeçenistan’da geçirdiği birkaç günü ele alan bu film savaşı, Çeçenistan şehirlerinin yıkılmış halini ve Rus askerlerinin psikolojik durumunu Alexandra’nın ziyareti kanalıyla herhangi bir şiddet görüntüsüne yer vermeden yansıtmaktadır. Filmde gerçekleri olduğu gibi yansıtmaya yönünde ince bir çaba dikkati çekmektedir. Rusya’nın günümüzdeki sınırlı özgürlük ortamı bağlamında Sokurov’un söz konusu filmi cesaret gerektiren bir girişimdir.

Özetle, dünya sinema tarihinde sinema sanatına getirdiği teknik ve kurgusal yenilikler sebebiyle ayrıcalıklı bir konuma sahip olan Rusya sineması, gelişiminin ilk aşamasına tekabül eden Sovyetler Birliği tecrübesinde ideolojik film yapımının ilk örneklerini vermiştir. Sosyalist ideolojinin meşrulaştırılma çabalarının gösterildiği bu dönem gerek yönetmenlerin ideolojik tandansı gerekse devlet aygıtının müdahaleci tavrı nedeniyle ideolojik sinemanın en belirgin tecrübesini temsil eder. Rus sinemasının politik konulara değinmesi Sovyetlerin son dönemlerini yaşadığı Gorbaçovlu yıllardaki ideolojik yumuşama dönemine rastlamaktadır. Bu dönemde, erken dönem Sovyet sinemacılarının tersine toplumsal yapıdaki problemler politikayı da ilgilendirir biçimde konmaya başlanmıştır. Böylelikle, günümüzde etkileyici anlatımıyla dikkat çeken politik içerikli yapımların önü açılmıştır.

İran Politik Sineması

Asya sinemasının, Rusya politik sinemasının betimlenmesinin ardından, dikkat çeken bir diğer örneği İran sinemasıdır. Günümüzde uluslararası başarılarıyla adından söz ettiren birçok yönetmenin temsilcisi olduğu bu sinema kendine özgü, alegorik anlatım tarzı ve insana dair birçok durumu Hollywood tarzında olmadan da göstermesiyle dikkat çekmektedir.

“Sömürgeciliğin ülkeye uzanan kollarından biri olan modernleşme projesiyle birlikte sinema sanatıyla tanışan İran (Dabaşı, 2004: 2) geleneksel bir toplumun politik gelgitler arasında kalmışlığının tecrübesini yansıtır. Kolonyalizmin izleri, Şah rejiminin otoriter karakterli modernleşme hamleleri, muhalif duruşların şiddetlice bastırılması, 1979 Devrimi sonrası monist kültürel eğilimlerin sınırlayıcı atmosferi İran toplumunun oldukça kısa sayılabilecek bir zaman diliminde karşılaştığı büyük dönüşümleri ifade eden bir tarihselliği sergilemektedir. Bu tarihsellik sinema sanatının gelişim sürecine de yansımış İran sinemasının günümüzde ekseriyetle gözlenen özel anlatım biçimine bürünmesini sağlamış gözükmektedir. Gerçeği dışlamayan, temsil edilen karakterleri kutuplaştırmayan sıcak bir anlatım, Kiyarüstemi ve Gabadi’de görüldüğü üzere hikâyenin çocuklar üzerinden kurulması ve insana dair konular bu sinemanın önde gelen örneklerinin genel karakterini vurgulamaktadır. “Sinemanın ciddi bir sanat formu olarak ortaya çıkması ancak 1960’larda gerçekleşen” (Dabaşı, 2004: xii) İran’ın kısa sayılabilecek bir süre içinde uluslararası niteliklerde filmler üretmesinde ülkedeki – mevcut bulunan- edebi gelişmişlik seviyesinin rolü oldukça önemli gözükmektedir. Fars kültürünün, Dabaşı’nın ifadesiyle, “Pardeh-dari, taziye, Ro-hazi gibi sanatsal anlatım biçimlerine” (Dabaşı, 2004: xv) sahip oluşu bahsi geçen sinemasal gelişmişliğin altında yatan faktörlerden birini oluşturur.

İran sinemasının özellikle anlatım dili bağlamında ileri bir gelişmişlik düzeyini yakalamasının altında yatan bir diğer faktör ise ironik bir şekilde ülkenin politik yapısının kısıtlayıcı karakteri gözükmektedir. Pehlevi rejiminin otoriteriyenizminden 1979 devrimi sonrası velayet-i fakih doktriniyle örgütlenmiş molla/din adamları yönetiminin ideolojik toptancılığına dek farklı rejimler altında olsa da siyasal yapının farklı muhalif tutumları dışlayan doğası İran sinemasının anlatım dilinin incelenmesine yol açmıştır. Bu bağlamda, “sansürün hemen hemen her noktada hissedildiği İran sineması kendi iç dinamiklerini kullanarak alegorik bir anlatım yoluyla gerçeğini anlatmıştır.” (Tokmak, 2010) denilebilir.

Söz konusu anlatım tarzıyla ilintili olarak İran sinemasının köşe taşlarından biri kabul edilen Abbas Kiyarüstemi’nin sanatsal hayatı büyük önem taşımaktadır. Her ne kadar öncülü ve çağdaşı İsmail Kuşan, Pervez Katibi (“Beyaz Eldiven” 1951), Muşek Sururi-Samuel Kaçıkyan (“Cehennemde Şölen” 1957), Ferruh Gaffari, Daryuş Mehrcui (“İnek” 1969) gibi birçok yönetmen sinema sanatına katkıda bulunsa da onun “gerçekliğin yeniden okumasını, dünyaya yeniden anlamlı, güvenilir bir yer haline getirecek olan bir tabula rasa aracılığıyla yapmanın peşinde olması” (Dabaşı, 2004: 38) ayrıcalıklı bir konumda bulunmasını sağlamıştır. Sanatçının eserlerinde, ekseriyetle, çocuklar üzerinden anlamlandırma, şiirsel bir dil ve gerçekliğin kurgusal üretimi alanlarındaki ustalığı onun sinema sanatı içerisindeki özgür konumunu desteklemektedir. Bu bağlamda, Dabaşı Kiyarüstemi sineması hakkında şunları söylemektedir: “Kiyarüstemi’nin kamerasının kendisini gerçeklikten başarıyla ayırabilmesi, sanatçının metaforları, metonimi ve ironiği görsel anlatımda tekinsiz bir beceriyle kullanabilme yetisiyle ilgilidir... Kiyarüstemi’nin yaratıcılığının en önemli niteliği başka bir kültürün sınırlarına girmeden bir kültürün sınırlarının kıyısında dolaşmak gibi hassas bir beceri sergilemesidir.” (Dabaşı, 2004: 41).

Bununla beraber, işlediği konuların “ölüm ve inkâr, metafizik ve gizemcilik, gizlilik ve şüphenin kültürdeki yerleşik buyruklarından kopup özgürleşmek (Dabaşı, 2004: 53) gibi psikolojik ve metafizik nitelikli olması nedeniyle sanatçı politik içerikli filmler üretmemiştir. Kendisinin, toplumsal hayatı resmetmesi nedeniyle politik çıkarımlarda bulunabilecek nitelikler taşıyan en önemli filmi 2002 yılında çektiği “Ten” isimli yapıtıdır. Bu çalışmada Kiyarüstemi kamerasını “ülkesinin sosyo-politik görüntüsü üzerine tutmaktadır. Değişik günlerde yaşanan on öykü üzerine kurulu olan film, aynı kadının kullandığı bir arabada geçmektedir.” (Ten, 2012). Kadın sürücünün arabasına konuk olan farklı niteliklerde kadınların hikâyelerinden oluşan film İran toplumunun yapısını etkileyici bir kurguyla ortaya koymaktadır.

Otoriter bir siyasallık bağlamında sansürle kısıtlanan İran sinemasının politik nitelikli kabul edilebilecek filmlerinden bir diğerini Shirin Neshat’ın yönettiği 2009 tarihli Almanya, Avusturya, Fransa yapımı “Erkeksiz Kadınlar” isimli eserdir. Venedik Film Festivali’nde Gümüş Aslan ödülüne layık görülen bu filmde “1950’li yıllarda birbirinden farklı dört kadının mutsuz hayatlarından kaçışlarının hikayesi devrin Muhammed Musaddık Hükümeti’nin devrilme sürecindeki siyasal gelişmeleri de içine alacak bir şekilde ele alınmaktadır” (Yıldız, 2012). Söz konusu filmin bir kadın yönetmen tarafından çekilmesi ve filmde politik gelişmelerin de yansıtılması siyasal sinema açısından dikkate değer bir örnek teşkil eder.

İran sinemasının politik içerikli filmler üreten yönetmenlerin belki de en ilgi çekeni Bahman Ghobadi’dir. Kürt asıllı yönetmenin uluslararası arenada başarılar gösteren “Sarhoş Atlar Zamanı” ve “Kaplumbağalar da Uçar” isimli filmleri politik sinemanın yetkin örneklerini oluşturur. 2000 yılında çekilen ve Cannes Film Festivali’nde Altın Kamera ödülüyle onurlandırılan “Sarhoş Atlar Zamanı”nda Ghobadi, İran-İrak sınırındaki bir Kürt köyünde anne ve babasını kaybeden kardeşlerin yoksulluk içinde geçen hayat mücadelesini anlatır. Yaşamlarını sürdürebilmek ve engelli küçük kardeşleri Madi’yi tedavi ettirmek amacıyla sınır kaçakçılığı yapan ağabey Eyüp’ün önderliğinde var olma mücadelesi veren kardeşlerin hikâyesini anlatan bu film Orta Doğu halklarının, insanının toplumsal gerçekliğini de ortaya koymaktadır. Ekonomik mahrumiyet, kamu hizmetlerinden yoksunluk, devlet otoritesinin yokluğu, kaçakçılık, çocuk işçiler gibi sosyo-politik problemler Ghobadi’nin kamerasından gerçeğe en yakın bir biçimde anlatılmaktadır.

Yönetmen bir diğer filmi “Kaplumbağalar da Uçar”la tıpkı “Sarhoş Atlar Zamanı” filminde olduğu gibi Orta Doğu’nun birçoklarınınca görmezden gelinen gerçekliği mayın toplayarak hayatını idame ettirenlerin ve savaşın acımasız yüzünü hüznü bir hikâyeye anlatmaktadır. Berlin, Rotterdam, Chicago, Tokyo ve San Sebastian Film Festivallerinde çeşitli ödüller kazanarak uluslararası başarılarına imza atan bu filmde Ghobadi, savaşın acı gerçekliğini, fakirliği ve Orta Doğu’da yaşam mücadelesini Kiyarüstemi sinemasında olduğu gibi çocuklar üzerinden anlatmaktadır. Irak’ın Amerika tarafından işgaline günler kala Türkiye sınırına yakın bir Kürt mülteci kampında mayın toplayarak geçinen çocukların hayatına Halepçe’de Saddam rejiminin zulmüne uğramış bir ailenin geride kalan çocuklarının katılmasıyla gelişen hikâyede Ghobadi, mayın toplayıcılık, sakatlanan insanlar, ailesiz çocuklar, savaşın insan psikolojisini parçalaması ekseninde toplumsal mağduriyeti tüm çıplaklığıyla göstermektedir.

İran Sineması’nın son yıllarda dikkat çeken genç yönetmenlerinden Ashgar Fahradi, İran toplumsal yaşamını ve bireylerin günlük ilişkilerini oldukça yalın, sade ancak bir o kadar da çarpıcı yönleriyle ele aldığı filmleriyle öne çıkmaya başlamıştır. Özellikle “Jodaeiye Nader az Simin (2011)”de boşanma sürecinde olan orta sınıf bir çiftin, bir kaza sonucu karşı karşıya geldikleri yoksul bakıcılarıyla olan hukuk mücadelelerini ele alırken İran’ın dününe ve bugününe son derece tarafsız bir pencereden bakmayı başarmıştır.

İran'da daha fazla yaşamak istemediğini belirterek Fransa'ya göç etmek isteyen Simin ile İran'ı terk etmek istemeyen eşi Nader ve kızları Termeh'in hayatlarına mercek tutan film, ayrılığın eşiğine gelmiş çiftin başına gelen talihsiz bir kaza ve devamında yaşananları konu edinmiştir. Nader'in yatalak babasına bakmakla görevli Razieh'in istemeden bir kazaya neden olması, hali hazırda zor günler geçiren Nader'in sert tepkisine sebep olur. Konuyu mahkemeye taşıyan Nader, oldukça yoksul olan Razieh ve ailesini de parçalanmanın eşiğine getirir. Bu olayları takip ederken, izleyici İran orta sınıfını, alt sınıfını, hukuk sistemini ve halkın gündelik yaşamında dinin yerini tüm çıplaklığıyla takip etme şansını bulur. Hikayenin oldukça sade ve yalın olmasının yanında, dış dünyaya kapalı bir tutum sergileyen İran'ın gündelik detayları bu sayede gözler önüne serilmektedir.

İran hükümetinin de onayını alarak Oscar adayı olmaya hak kazanan ve neticesinde 2012 yılında en iyi yabancı film Oscar'ını İran'a getiren Fehradı, politikanın ve ideolojinin toplumsal yaşama yansımalarından ziyade, bu yansımanın hüküm sürdüğü atmosferde yaşamalarını sürdüren insanların gayretlerini perdeye taşımaktadır. Bu mühim ayrıntı, Fehradı'nın filmlerini İran sinemasının ayrıcalıklı konularından birine getirmektedir.

Filistin ve İsrail Politik Sineması

İran sinemasının toplumsal gerçekliği yansıtmada değişen rejimlerin değişmeyen niteliği otoriteriyenizmin dolaysız sonucu sansür bağlamında alegoriyle bezeli kendine has bir anlatım dili geliştiren yönetmenlerinin toplumsal hayata içkin bir durum olan politikayı ele alış biçimlerini ortaya koyduktan sonra Ortadoğu'nun bir diğer sorunlu bölgesi Filistin ve İsraili sinemacıların politik filmlerine göz atmak önem taşımaktadır.

Küresel politikanın önemli gündem maddelerinden birini teşkil eden Orta Doğu'daki politik huzursuzluğun başlıca kaynağı Filistin'in İsrail tarafından işgal edilmişliğinin yol açtığı problemlerle şekillenen toplumsal anlam evreninin oluşturduğu bu bölgenin sineması siyasal konuları da dışlamayan yapıtlar üreten birçok yönetmene sahip bulunmaktadır. "Edward Said, Michel Khleifi, Raşid Maşavari, Mai Masri, Elia Süleyman, Hani Ebuesad, Anne Marie Jacir" (Dabaşı, 2009: x) ve Ari Sandel, Edgar Kefer, Eran Koralin, Hain Tabakman, Ari Folman bölgenin toplumsal gerçekliğini dolaylı ya da dolaysız biçimde perdeye yansıtmaktadır.

Bölgenin sosyal anlam evrenini yansıtan politik nitelikte filmler arasında Filistinli yönetmen Michel Khleifi özel bir öneme sahiptir. "Filistin insanlarını yansıtmada, bireylere ve onların içinde bulunduğu adaletsiz konuma odaklanmak gibi, yeni arayışlarda bulunması nedeniyle önemli bir konum işgal eden" (Kennedy, 2012) yönetmen anlatım dili ve konuları ele alış biçimiyle Filistin'in hüznünü tüm çarpıcılığıyla hissettirmektedir. "Fertile Memory (1985)", "Celile'de Düğün (1987)", "Taşların Nesidesi (1990)", "Üç Mücevher Masalı (1993)", "Zindeeq (2009)", "Route181 (2003)" isimli filmleri çeken yönetmen Cannes, Dubai ve Yamagata Film Festivallerinde ödüller almıştır.

Khleifi'nin Filistin sinemasının ilk uzun metraj filmi sayılan "Celile'de Düğün (1987)"ü Filistin sorununu yansıtmaya bağlamında dikkate değerdir. Cannes Film Festivali'nde Uluslararası Eleştirmenler Ödülü ile onurlandırılan film Filistin halkının İsrail işgali nedeniyle yaşadığı problemleri etkili bir şekilde sergilemektedir. Ömer El Kadda'nın ifade ettiği üzere "İsrail'in başına dert olarak gördüğü ve sokağa çıkma yasağının uygulandığı köylerden birinde, köyün muhtarı oğlunu geleneksel, tantanalı bir düğünle evlendirmek ister. Askeri yetkili, kendisinin ve memurlarının da şeref misafiri olarak davet edilmeleri şartıyla bu düğünün yapılmasına izin verir. Muhtar da törenin sonuna kadar kalmaları şartıyla bu teklifi kabul eder.

Fakat köydeki birçok kişi bu durumu kızgınlıkla karşılamıştır. Bazı gençler düğün sırasında askeri yetkiliyi öldürmeyi planlar. Damat da babasının inatçılığına öfkelenmiştir, töreni tamamlama niyetinde değildir. Düğün kaosa döner ve gerginlik artarken köylüler askerleri uğurlamak üzere köylerinin ortasındaki caddeye dizilirler ve törenden ayrılan askerlere veda hediyelerini ellerine vermek yerine, ayaklarının dibine atarlar. Damadın kız kardeşi İsraili yetkililerden birinin karşısına dikilip, 'Eğer düğüne katılmak istiyorsanız üniformalarını zı çıkarmanız gerekiyor.' der. Başka bir deyişle, askeri işgal koşullarında ortak bir hayatın mümkün olamayacağını belirtir." (Kattan, 2009: 124-5) şeklinde ilerleyen hikâyeyi anlatan filmde yönetmen Filistin insanının dramını uluslararası bir filmle gözler önüne sermiştir.

İsrail sinemasının yakın dönem temsilcilerinden uluslararası arenada ses getiren filmlere imza atan Ari Folman da bölge gerçekliğini yakından takip eden yönetmenlerdendir. "Sha'nan Si (1991)", "Saint Clara (1996)", "Made in İsrail (2001)", "Walz With Bashir (2008)" isimli çalışmalarıyla Karlovy Vary, Golden Globe'dan ödülle dönen yönetmen Filistinlilerin maruz kaldığı insanlık dışı muameleyi Sabra ve Şatilla Katliamları gıyabında anlattığı "Besirle Vals" isimli filmiyle dikkatleri üzerine çekmektedir.

İsrail'in Lübnan'ı işgali sırasında Filistinlilere yaptığı muamele özeleştirel bir çabayla okumaya çalışan yapıtta Sabra ve Şatilla Katliamlarında İsrail ordusunda ön saflarda görevli olarak askerlik yapmış bir yönetmenin yaşanan olayları hatırlama çabası anlatılır. Yönetmenin alanları sorgulama hikâyesinde ortaya çıkan gerçekler tüyler ürperticidir. Bu zaman diliminde insaniyetin yok olduğu işkence, eziyet, infaz hat safhaya ulaşmıştır, bir toplum tarih sahnesinden silinmek istercesine katledilmiştir. Yönetmenin İsrail'in zalimliğini olanca çıplaklığıyla gösterdiği eserinde Hannah Arendt'in "devletsiz/siyasallaşamamış bir toplumun üyelerinin nasıl da insanlık dışı görüldüğünü" (Arendt: 1998) vurgulayışını kanıtlar biçimde Filistin gerçeğini gözler önüne sermiştir.

Uzak Doğu Sineması

Filistin ve İsrail sinemasının politik nitelikli filmlerinden temsilen seçtiğimiz iki filmi anlattıktan sonra Asya sinemasının, her ne kadar ele alınan bölgeler kadar küresel çapla etkiler arz eden politik filmler üretmese de Uzak Doğu sinemasından bahsetmek önem taşımaktadır.

Özellikle korku ve anime tarzı filmlerle adından söz ettiren Uzak Doğu sineması günümüzde başta Hollywood olmak üzere birçok sinemanın yeniden çevrim faaliyetine girdiği filmler üretmektedir. İzleyiciyi sarsan bir gerilim, akıcı bir kurgu gibi niteliklerin belirginleştirdiği korku/gerilim filmleri, bir çizim sanatından doğan günümüzde teknolojinin yardımıyla adeta görsel bir şova dönüşen animelerin genel karakteristiğini belirlediği Uzak Doğu sineması Akira Kurosowa, Hideo Nakata, Takasha Miike, Hyun Seung Lee gibi önemli isimler de çıkarmıştır.

Bilim kurgu, drama, anime ve diğer tarzlarda da örnekler veren bu yönetmenler sosyo-politik tarihsellik bağlamında Uzak Doğu insanının bilinçaltını özetler gözükmektedir. Genel olarak, ticari film tarzına konu olabilecek korku-bilimkurgu ve anime yapımlar endüstrileşmiş toplumların bakış açısını yansıtmaktadır.

Çin sineması, Uzak Doğu'nun bir diğer parçası olan, gün geçtikçe daha da popülerleşen ve uluslararası arenada ses getiren komedi, macera ve dram türünde yapıtlar üretmektedir. Ülkenin devletçi kapitalizmi konsolide ederek yürüttüğü uluslararasılaşma bağlamında ticarileşen sinema sektörü büyük bir pazara hitap etmektedir. "Bütçeleri yüz milyonlarca doları

bulan yapımlar, milyon dolarlık oyunculuk ücretleri” (Karlova, 2012) insanların çalışma kamplarında yaşadığı ülkenin sosyal eşitsizliğini vurgular bir biçimde, genel olarak, günümüz sinema sektörünün topluma olan ilişkisini göstermektedir. Çin sinemasının Hollywoodlaşması şeklinde okunabilecek bu eğilim, ülkedeki otoriter siyasal iklimin de katkısıyla, ekseriyetle siyasallıktan uzak bir sinemayı ortaya çıkarmaktadır. Bununla beraber, söz konusu eğilimin dışında Çin toplumsal hayatını olanca gerçekliğiyle gözler önüne seren yapıtlar da üretilmektedir. 2009 yılında Lixin Fan tarafından çekilen “Last Train Home” isimli film bu kategoride ele alınabilir. Riverrun, Los Angeles, Asya Pasifik ve San Fransisco Film Festivallerinde ödüller kazanan bu belgesel yüz otuz milyon Çinli işçinin her yıl trenle, tekneyle ya da yürüyerek yeni yıl için evlerine dönüşünü konu edinmektedir. Yapıt, Çinli işçilerin Batı dünyasında karşılığı bulunmayan yaşam mücadelesini sarsıcı bir anlatımla ele almakta, Çin’in sosyal yapısındaki ekonomik mobilizasyonun çarpıcı sonuçlarını gözler önüne sermektedir.

Sonuç

İncelediğimiz Asya ülkelerini ve bölgelerini ele aldığımızda, siyasi tarihin toplumlara ve dolayısıyla sinema sanatına olan etkisini görmek mümkündür. Rusya’da devrimin ve Sovyet politikalarının sinemanın emekleme dönemlerinde yedinci sanata yaptığı katkı gibi, 20. yüzyıl boyunca çoğunlukla baskıcı ve sansürcü yönetimler altında kalan İran sinemasının toplumsal gerçekçiliği alegorik anlatımla birleştirmesi Asya sinemasını Batılı örneklerden ayırmaktadır. Yakın dönemde toplumsal gerçekçi akımın önemli olarak kabul edilen örneklerinin Asya ülkelerinden çıkması devlet politikalarının toplumlar üzerindeki uzun vadeli etkileri ile açıklanabilir. Roberto Rossellini ve Vittorio De Sica gibi dünya sinemasına damga vurmuş isimlerin yapıtlarını icra etmesinde “II. Dünya Savaşı ve İtalya” temasının etkisi nasıl göz ardı edilmemeliyse Bahman Ghobadi, Ashgar Fahradi gibi yeni dönem İranlı sinemacıların anlatımları için de “baskı ve sansür” gerçeği yadsınmamalıdır. Nitekim politika ve dolayısıyla toplumun siyaset ile giriştiği etkileşim bir bölgenin veya ülkenin günümüz adına en yayılmacı sanat dalının hücrelerine nüfuz etmekte ve onu tepeden tırnağa şekillendirmektedir.

İran ve İtalya karşılaştırmasına benzer biçimde büyük stüdyoların ve yapım şirketlerinin bir endüstri niteliği kazandırdığı Uzak Doğu sineması ile Hollywood, temel olarak yakınlık göstermektedir. Toplum ve siyaset ile ilgilenen birçok sinemacının bulunmasının yanında iki bölgenin de uzun süreli siyasi istikrara sahip olması, bu ülkelerde sinemanın başka bir boyutunun güç kazanmasına sebep olmuştur.

Son olarak, yine erken dönemde Sovyet ve Alman sinemasının benzerliklerini ele almak gerekirse, sinemanın bir propaganda aracı olarak kullanıldığını görmemiz mümkündür. Sergei Eisenstein’in öncülük ettiği erken sembolist ekol ve Alman Propaganda bakanı Joseph Goebbels’in denetimine giren Reichsfilmkammer’in (Alman Sinemacılar Birliği) ürettiği eserler, sinemanın toplumsal algının yönetilmesi konusunda etkin bir araç olduğunun farkına varılmasının önemli örneklerini oluşturmaktadır. Bu durum, yukarıdaki örneklerin tam tersi mahiyette, politik sinemanın farkındalık aracı olarak kullanılmasının yanında kimi zaman da yönlendirme aracı olarak kullanıldığının göstergesidir.

Özetle, toplum, siyaset ve sanat ilişkileri bağlamında tarih boyunca ortaya çıkan etkileşim paralelinde Asya politik sineması örneğinin de içerisinde bulunan siyasal atmosfere uyumlu bir yapı sergilediği, çalışma boyunca değinilen bölgelerde üretilen eserlerin ekseriyetle Batı dışı bir anlatım tarzına sahip olduğu tespit edilmiştir.

Kaynakça

- Adorno, Theodor W. (2007). *Kültür Endüstrisi-Kültür Yönetimi*, Çev., Elçin Gen, Nihat Ülner, Mustafa Tüzel, İstanbul: İletişim Yayınevi.
- Anemone, Tony. (2007). “Aleksi Balabanov: Cargo 200”, New Russian Cinema KinoKultura internet sitesi: <http://www.kinokultura.com/2007/18r-gruz.shtml> (Erişim tarihi: 17.12.2012).
- Arendt, Hannah (1998). *Totalitarizmin Kaynakları-2 Emperyalizm*, Çev., Bahadır Sina Şener, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Coşkun, Esen E. (2009). *Dünya Sinemasında Akımlar*, Ankara: Phoenix Yayınları.
- Dabaşı, Hamid (2004). İran Sineması, Çev., Barış Aladağ ve Begüm Kovulmaz, İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Dabaşı, Hamid (Ed.) (2009). *Filistin Sineması Bir Ulusun Hayalleri*, Çev., Osman Akınhay, İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Jafarli, Rovshan (2004). “Sovyetler Birliği Döneminde Egemen İdeolojinin Azerbaycan Sinemasına Yansıması (1920-1941)”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karlova, Uğur Rıfat (2011). “Çin Sineması ve En iyi Çin Filmleri”, Milliyet Blog: <http://blog.milliyet.com.tr/cin-sineması-ve-en-iyi-cin-filmleri/Blog/?BlogNo=300879> (Erişim tarihi: 21.12.2012).
- Kattan, Ömer El (2009). “Filistin Sinemasının İddialı Dönemi”, Ed: Dabaşı, Hamid. (2009). *Filistin Sineması Bir Ulusun Hayalleri*, Çev., Osman Akınhay, İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Kennedy, Timothy (2011). “Michel Khleifi”, sensesofcinema: www.sensesofcinema.com/2011/great-director/michel-khleifi (Erişim tarihi: 21.12.2012).
- Lawton, Anna (2004). *Before The Fall: Soviet Cinema in The Gorbachev Years*, New Academia Publishing.
- Maoluf, Amin (2009). *Ölümcül Kimlikler*, 29. Baskı, Çev., Aysel Bora, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Plakun, Bernard D. (1968). “Motion Picture Camera” *Encyclopedia International*, Grolier of Canada Limited, USA.
- “Potemkin Zırhlısı”, Beyaz Perde internet sitesi: www.beyazperde.com/filmler/film-89979 (Erişim tarihi: 20.12.2012).
- Ryan, Michael ve Kellner, Douglas (2010). *Politik Kamera Çağdaş Hollywood Sinemasının İdeolojisi ve Politikası*, 2. Baskı, Çev., Elif Özsayar, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Sokurov, Alexandr (2008). “Sinemaya Giden Yol Mutlaka Edebiyattan Geçiyor”, *Sinema Söyleşileri 2008*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi. (Boğaziçi Üniversitesi Mithat Alam Film Merkezi, www.mafm.boun.edu.tr/files/97-aleksandr-sokurov.pdf) (Erişim tarihi: 24.12.2012).
- “Ten” (Sinema Filmi Künyesi), Sinematurk internet sitesi: www.sinematurk.com/film/15231-10 (Erişim tarihi: 20.12.2012).
- Tokmak, Seyfettin (2010). “İran Sineması Şiirin Topraklarında Sinema” Mevsimsiz internet sitesi: http://arsiv.mevsimsiz.net/y-1082/iran_Sineması (Erişim tarihi: 18.12.2012).
- Üstün, İsmail Safa (2013). “Velâyet-i Fakih”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 43, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. İslam Araştırmaları Merkezi'nin internet sitesi: www.islamansiklopedisi.info (Erişim tarihi: 02.12.2014).

Yıldız, Hande (2012). “Erkeksiz Kadınlar - Zanan-e Bedun-e Mardan - Women Without Men”, İran Sineması internet sitesi: <http://iranfilmleri.blogspot.com.tr> (Erişim tarihi: 20.12.2012).

Filmografi

- Balabanov, Aleksei (Yönetmen). (2007). *Kargo 200* [Film]. Rusya.
- De Sica, Vittorio (1948). (Yönetmen). *Bisiklet Hırsızları* [Film]. İtalya.
- Eisenstein, Sergei M. (Yönetmen).
- _____ (1924). *Grev* [Film]. Sovyetler Birliği.
- _____ (1925). *Potemkin Zirhlisi* [Film]. Sovyetler Birliği.
- _____ (1928). *Ekim* [Film]. Sovyetler Birliği.
- Fan, Lixin (Yönetmen). (2009). *Last Train Home* [Film]. Hollanda.
- Farhadi, Ashgar (Yönetmen). (2011). *Bir Ayrılık* [Film]. İran.
- Folman, Ari (Yönetmen).
- _____ (1991). *Sha'anan Si* [Film]. İsrail.
- _____ (1996). *Saint Clara* [Film]. İsrail.
- _____ (2001). *Made in İsrail* [Film]. İsrail.
- _____ (2008). *Walz With Bashir* [Film]. İsrail.
- Ghobadi, Bahman (Yönetmen).
- _____ (2000). *Sarhoş Atlar Zamanı* [Film]. İran.
- _____ (2004). *Kaplumbağalar da Uçar* [Film]. İran, Fransa.
- Katibi, Pervez (Yönetmen). (1951). *Beyaz Eldiven* [Film]. İran.
- Khleifi, Michel (Yönetmen).
- _____ (1985). *Fertile Memory* [Film]. Filistin.
- _____ (1987). *Celile'de Düğün* [Film]. Filistin
- _____ (1990). *Taşların Nesidesi* [Film]. Filistin.
- _____ (1993). *Üç Mücevher Masalı* [Film]. Filistin.
- _____ (2003). *Route181* [Film]. Filistin.
- _____ (2009). *Zindeeq* [Film]. Filistin.
- Kiarostami, Abbas (Yönetmen). (2002). *Ten* [Film]. İran.
- Mehrcui, Daryuş (Yönetmen). (1969). *İnek* [Film]. İran.
- Neshat, Shirin (Yönetmen). (2009). *Erkeksiz Kadınlar* [Film]. Almanya, Avusturya, Fransa.
- Rossellini, Roberto (Yönetmen).
- _____ (1945). *Roma: Açık Şehir* [Film]. İtalya.
- _____ (1946). *Paisan* [Film]. İtalya.
- _____ (1948). *Almanya Sıfır Yılı* [Film]. İtalya.
- Sokurov, Aleksandr (Yönetmen). (2007). *Alexandra* [Film]. Rusya.
- Sururi, Muşek ve Kaçıkyan, Samuel (Yönetmen). (1957). *Cehennemde Şölen* [Film]. İran.
- Wiener, Robert (Yönetmen). (1920). *Dr. Carligari'nin Muayenehanesi* [Film]. Almanya.

Notes on Asian Political Cinema

MUSTAFA ALİ MİNARLI / BURAK YILMAZ

Abstract: *Cinema does not stay indifferent to the society and the factors effecting it and does not abstain from the duty for reflecting the life by means of every language and every form like the other branches of art does. Cinema's process of introducing society by reflecting it to itself and criticizing society varies from region to region and culture to culture. In addition to the fact that cinema led a multidimensional life in different forms and languages after it spread around the world with the cinematography of Lumiere Brothers, it can be said that it still conserves its diversity and richness.*

Asian political cinema can be considered as one of the most original cinema in the context of the relationship between social movements and cinema. Asian filmmakers used different forms of the cinema while choosing the social movements and political changes in their own countries as a topic in their movies. Especially, the movies produced by filmmakers from Middle East, which is at the core of attention nowadays, about how filmmakers observe society and how society should know themselves are being followed curiously all around the world.

In this study, Asian political cinema will be analyzed in the context of leading countries in this field by focusing on the historical developments in those countries. The effect of the Russian cinema on its periphery, the original features of the Iranian cinema and the reasons why it has become prominent, and eventually the relationship between these schools and their counterparts in the western world will be discussed.

Keywords: *Political cinema, Asian cinema, socio-political condition.*

Ölümünün 100. Yılında Bir Dava Gazetecisi: Gaspıralı İsmail

SEÇİL ÖZAY*
secilozay@gmail.com

Özet: Bu çalışmada, ölümünün 100. yılında Gaspıralı İsmail'i ve gazetecilik anlayışını yeniden ele alarak değerlendirmek amaçlanmıştır. Fransız ihtilalinin dinamikleriyle dönüşen dünyada, bugünkü modern toplumun temellerinin atıldığı bir dönemde gazetecilik faaliyetlerini yürüten Gaspıralı İsmail Bey, yaşadığı toplumun maddi manevi şartlarının iyileştirilmesi için mücadele etmiştir. Dava gazeteciliğinin önemli bir örneğini veren Gaspıralı İsmail Bey, ömrü boyunca yapıcı bir barış dili ve akılcı bir söylemle Rus coğrafyasında yaşayan Müslümanlar'ın toplumsal dönüşümlerinin sağlanmasına yönelik bilginin ve eğitimin yaygınlaştırılmasını sebatla savunmuştur. Bu çalışmada, literatür taraması yöntemiyle Gaspıralı İsmail Bey'in fikirleri incelendi ve bu fikirler çerçevesinde yürüttüğü gazetecilik eylemleri analiz edildi.

Anahtar kelimeler: Gaspıralı İsmail Bey, Dava Gazeteciliği, Tercüman Gazetesi

Giriş

Dava gazeteciliği gerçeği belgeleyerek belli bir konuda bir bakış açısını savunan gazetecilik yöntemini ifade eder. Gaspıralı İsmail Bey, kendi döneminin gerçekliği içinde bu yöntemi hassasiyetle uygulayarak yayımladığı *Tercüman Gazetesi*'yle Rusya coğrafyasındaki Türkçe konuşan halkların her anlamda birliği için mücadele vermiştir.

Gaspıralı İsmail Bey, Rusya coğrafyasındaki Müslümanlar'ın birliğine ve aydınlanmasına yönelik girişimleri "Dilde, fikirde, işde birlik" anlayışıyla temellendirip, *Tercüman* aracılığıyla da bu fikirlerini savunarak yayılmasını sağlamıştır.

Gaspıralı İsmail Bey'in *Tercüman* ile başlattığı bu anlayışın devamı olarak başka birçok dergi ve gazete de yayın hayatına başlamıştır. Gaspıralı İsmail Bey'in girişimi ve desteğiyle kızı Şefika Hanım Rusya coğrafyasındaki ilk Türk kadın dergisini çıkarmıştır. Kadın ve aile ile ilgili konuları işleyen bu dergi *Alem-i Nisvan*'dir.

Gaspıralı İsmail Bey ayrıca çocuklara yönelik *Alem-i Sübyan* dergisi ile *Ha! Ha! Ha!* adlı bir mizah dergisi de çıkarmıştır. Buradan da anlaşılacağı üzere savunduğu fikirleri birçok farklı kanalla aktarmıştır.

Çalışmamızda bu temel bilgiler ışığında literatür taraması yapılarak toplanan veriler toplanan veriler, yorumlayıcı anlatımla analiz edilerek Gaspıralı İsmail Bey'in fikirleri çerçevesinde uyguladığı gazetecilik yöntemi açıklanacaktır.

Dava gazeteciliğinin önemli bir örneği sayılması gereken *Tercüman Gazetesi*'nde izlediği gazetecilik yönteminin özellikle ele alınarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda

* Yrd. Doç. Dr., Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi.

çalışmamızda ölümünün 100. yılında dava gazeteciliğinin önemli temsilcisi Gaspıralı İsmail Bey'in, gazetecilik ilke ve yöntemi yeniden ele alınacaktır.

Dava Gazeteciliği

Dava gazeteciliği (Aktivist gazetecilik), durumu ya da olayı anlamlı bir bütünlük içinde açıklayarak ilgili konuda toplumda duyarlılık oluşmasını ve toplumsal bir hareket ve sorumluluk yaratılmasını amaçlamaktadır. Sosyal sorumluluk ve kamu yararı fikri bu tür gazeteciliği reklam ve propaganda uygulamalarından ayırmaktadır. Dava gazeteciliğinde, gazeteci, görüşünü ve tarafını açık-net biçimde belirtmelidir.

Dava gazeteciliğini yürütenlerin açık ve net olarak manipülasyon, çarpıtma, bilgi saklama gibi temel gazetecilik ilkelerine ters düşecek ve sadece propaganda niteliği taşıyacak biçimde mesleğini yürütmemesi gerekmektedir. Önemli bir diğer nokta da gazetecinin yaptığı işten kişisel kâr elde etmemesidir (Jorgensen ve Hanitzsch, 2008, s. 299).

Fikir gazeteciliğiyle dava gazeteciliği arasındaki farkı şöyle belirlemek mümkündür: Fikir gazeteciliği, sunduğu ciddi içerikli haberlerle insanları düşünmeye yöneltir. Toplumun bilinçlendirmeyi amaçlayan fikir gazeteciliği haberleri açıklayarak yorumlayarak okuyucuya sunmaktadır (Tokgöz, 2006, s. 377). Dava gazeteciliğinde ise belli bir görüşün özellikle öne çıkarılması ve savunulması söz konusudur.

Buna göre, dava gazeteciliği, gazetecinin belli konudaki inanç ve kanaatlerini savunmasını içerirken bunu gazetecilik teknik ve yöntemlerini kullanarak da yapmasını gerektirmektedir. Daha açık bir ifadeyle, yayınlanan içeriğin gerçekliği kanıtlanabilmeli, olayla ilgili taraflara söz hakkı tanınmalı, toplanan veriler, yalın bir dil, açık ve kesin bir anlatımla kurgulanmalıdır (Girgin ve Özay, 2013, s. 21).

Dava gazeteciliği medyada kolay temsil gücü bulamayacak gruplar adına onların savunuculuğunu yapmayı da içermektedir. Morris Janowitz'e göre (1975, s. 619) dava gazeteciliği, gazetecilere, etkili bir biçimde temsil edilemeyen ve kitlelere sesini duyuramayan belli grupların "*aktif bir tercümanlığı*" görevini yüklemektedir. Gazeteciler, bu grupların medyadaki "*güçlü sözcüleri*" olmalıdırlar (aktaran, Jorgensen ve Hanitzsch, 2008, s. 371). Bu ifadeden yola çıkarak dava gazeteciliğinin toplumdaki güç dengesizliklerini gidermeye katkı sağladığı düşünülebilmektedir.

Dava gazeteciliğinin, geleneksel gazeteciliğin objektiflik iddiası ile ters düştüğü iddia edilmektedir. Dava gazeteciliğine yönelik temel eleştiri "Eğer objektiflik ideal değilse, etik norm ve prensipler nasıl belirlenecek; olası etik ihlaller ve aşırılıklar nasıl engellenecek ya da kontrol edilebilecektir?"

Gazeteciler, sosyal adalet ve sosyal sorumluluk idealleriyle mesleklerini yürütürken böyle bir yöntemi benimsemektedir. Bu tarz gazetecilik yapanlar yukarıda da değindiğimiz gibi kamu yararına politikalar üretilmesi konusunda karar vericileri etkilemeye yönelik çalışmalıdır.

Gaspıralı İsmail Bey

Gaspıralı İsmail Bey (İsmail Mirza Gasprinsky), 1851'de Kırım/Bahçesaray'da doğdu. Annesi Kırım asilzadelerinden İlyas Mirza Kaytaföz'ün kızı Fatme Sultan, Babası Mustafa Alioğlu ise Çarlık ordusundan emekli bir teğmendir.

Öğrenimine mahalli bir Müslüman okulunda başlayan Gaspıralı İsmail Bey, ardından Rus eğitim sistemi içindeki Akmesit Erkek Lisesi'ne, daha sonra da Voronej ve Moskova'daki

Askeri okullara devam etti (Kırımlı, 2001, s. 5).

Moskova'da bulunduğu yıllarda Rus fikir hayatını, aydınlarını yakından izlemiştir. Tanıştığı Rus aydınlarına büyük bir saygı duyarken Rusya'nın izlediği Pan-Slavist politika Rus aydınlarının etkisinden uzaklaşmasına yol açmıştır.

Moskova'daki askeri okulda eğitimini sürdürdüğü yıllarda devam eden Girit İsyanı'nda Osmanlı askerleriyle savaşmak üzere arkadaşı Mustafa Mirza Davidoviç ile Türkiye'ye geçmek isterken pasaportsuz oluşları nedeniyle Odesa'da yakalanmışlar; böylece Çarlık Rusyası'ndaki askeri eğitimi de sona ermiştir.

Gaspıralı İsmail Bey, 1868'de Bahçesaray'a dönmüş, burada Zincirli Medrese olarak bilinen ve Menli Giray'ın kurduğu ünlü okulda Rusça öğretmenliğine başlamıştır. 1869'da ise Yalta Dereköy'e gelerek yeni usulle Türkçe dersleri vermiştir (Kurban ve Kuruoğlu, 2012, s. 713-714).

Çarlık Rusyası'nın Türk boy ve topluluklarını egemenliği altına alması ve giderek yükselen panslavist tutum Türk dil ve kültür tarihi açısından bir gerileme yaratmıştır. Gaspıralı İsmail Bey'in Rus politikalarını anlama çabası onu Rus aydınlarının ve felsefecilerinin eserlerini okumaya ve anlamaya yöneltmiştir.

1872'de Kırım'dan ayrılarak İstanbul'a, buradan da Viyana, Münih ve Paris'e gitti. Paris'te iki yıl kaldı ve Rus yazar Turgenyev'e asistanlık yaptı. Osmanlı Ordusu'nda subay olma arzusu ile 1874 yılında İstanbul'a döndü, Ceride-i Askeriyede tercüman olarak çalıştı (Devlet, 1988, s.17).

İstanbul'da kaldığı yıllarda Şemseddin Sami, Mehmet Emin, Ahmed Mithat, Necip Asım'ın gibi aydınlarla temasları oldu. Namık Kemal, Şinasi Efendi ve Ziya Paşa'nın önderlik ettiği Genç Osmanlılar'dan (Jön Türkler) etkilendi (Zenkovsky, 2000, s. 27).

Gaspıralı İsmail Bey, aynı zamanda kendisi gibi Paris'te bulunan yenilikçi Osmanlı muhalif aydınlarıyla da tanışmıştır; milli kök, dil ve din ortaklığı dolayısıyla fikirlerinin oluşmasında Osmanlı muhalif aydınlarıyla bir etkileşim olduğu iddia edilebilir.

Bahçesaray Belediye Başkan Yardımcısı seçildiği 1878 yılını izleyen yıl, Belediye Başkanlığı'na getirildi. 1884 yılına kadar da Belediye Başkanı olarak görev yaptı. Bahçesaray Belediye Başkanlığı Rus bürokrasisini, aristokrasisini de yakından tanımasını sağladı. Bu noktada kendi toplumunun ulusal sorunlarının çözülmesi, yaşam kalitesinin geliştirilmesi için Çarlık yönetiminin sorunun çözümüne dâhil edilmesini bir gereklilik olarak görmüştür (Kırımlı, 2001, s. 5-12).

11 Eylül 1914 yılında vefat eden Gaspıralı İsmail Bey eğitimci, yazar ve politikacı olarak Türk kimliğinin anlaşılmasına, ifade edilmesine, Türk kültürünün yaygınlaşmasına hizmet etmeye çabalamıştır.

Fikirleri

Gaspıralı İsmail Bey'in, Kırım ve diğer ülkelerdeki kültürel bağları, gözlemleri ülkesinin, ulusunun yaşadığı sorunlara farklı bir bakış açısı geliştirmesini sağlamıştır. Bu fikirlerini Akmescit'te Rusça yayımlanan *Tavrida Gazetesi*'nde "Genç Molla" müstear ismiyle yazdığı makalelerle ifade etmiştir. Tavrida'da yayımlanan bu makalelerinde doğrudan siyasi irade ile çatışmayan bir üslup kullanarak Rus İmparatorluğu'nu oluşturan ana unsurların birbirlerine daha yakın olması ve devletin olanaklarından eşit koşullarda yararlanması gerektiğini

savunmuştur. Bu makaleleri daha sonraları *Russkoe Musulmastvo* başlığıyla broşür haline getirilmiştir. Rusça yayımlanan bu makaleler, “*Türk toplulukları okullar ve medreselerinde çağdaş ilim ve sanatları kendi dilinde okumalıdır.*” fikri çerçevesinde kurgulanmıştır (Akçura, 1990, s. 70).

Tavrida’da yayımladığı ilk makalesi fikirlerinin daha geniş kitlelere ulaşması açısından olduğu kadar yönetim erkine ulaşmak açısından da önem arz etmektedir. Bu nedendir ki daha sonra broşür halinde de yayımlanan bu ilk makalesinde Rus hükümetine, hükümet çevrelerine hitap etmiştir. Makalesinde, Rusyadaki bütün Müslüman topluluklarının milli bir uyanışa, dil birliğine, ekonomik ve sosyal yaşamda geri kalmışlıktan kurtulmaya duyduğu ihtiyaca vurgu yapmış, “*milli bir uyanış gerçekleşmediği takdirde eriyip yok olma*”nın kaçınılmazlığına dikkat çekmiştir (Kırımlı, 2001, s. 26).

Gaspıralı’nın bu ilk broşürde savunduğu fikirlere göre, Rus hükümeti doğrudan karşıya alınarak geri kalmışlığın, ezilmişlik koşullarının değiştirilmesi mümkün olmayacaktır. Maccaracı kalkışmalar Müslüman Türk topluluklarının geleceğini tehlikeye atmak olacaktır. Gaspıralı İsmail Bey bu makalesinde aynı zamanda cehaletin, ekonomik ve sosyal yaşamdaki çöküntünün ortadan kaldırılması kadar tecrid edilmiş cemaat topluluklarından uzaklaşım milli kimlik altında toplanılmasının önemine de vurgu yapmaktadır. Gaspıralı İsmail Bey, “*Dilde, fikirde, işte birlik*” saptamasıyla bütün Türkler’in tek bir millet değerleri etrafında birleşmesini amaçlamaktadır (Ercilasun, 1992, s. 358).

Yazılarından yola çıkarak söyleyebiliriz ki Türkler’in, Azeri, Başkurt, Kazak, Karakalpak, Kırgız, Özbek, Tatar, Türkmen gibi adlarla ayrıştırılmasının ulusal bir tükenişe götürdüğünü savunarak bu ayrılık durumunun sona erdirilmesini tasarlamıştır.

Rus topraklarındaki Müslüman halkların siyasi, ekonomik ve sosyal yaşamda geri kalmışlıklarının öncelikle Müslüman topluluklar tarafından iyi anlaşılması, Rus politik güçlerinin de bu durumun değişmesi gerektiği noktasında ikna edilmeleri için etkili bir yayın organı gerektiği fikri Gaspıralı İsmail Bey tarafından en önemli unsur olarak görülmüştür. Bu amaçla fikirlerini dolaylı-ihyatiyatlı da olsa savunabileceği, yaygınlaştırılabileceği Türkçe bir yayın organı tasarlamıştır.

Bir gazete çıkartabilmek için yaptığı başvurular yanıtızsız bırakıldığından Tiflis’de değişik adlar altında bir seri bülten yayımlamıştır. Bu bültenler periyodik bir süreç izlemelerine karşın yine de düzenli yayımlanamamıştır.

Bu broşürlerde Gaspıralı İsmail Bey Türk topluluklarının cehaletten arınması, yaygın ve belirgin olan geri kalmışlığın yıkılması fikri etrafında birleşmesini, modern eğitim metotlarıyla geliştirilecek dini ve milli eğitim anlayışının milli bütünleşmenin dayanaklarını oluşturacağını savunmuştur. Rus hükümeti ve Rusyadaki gelişmelere karşı kapalı kalmakla Türk kimliğinin ve kültürünün Panslavist baskı karşısında direnemeyeceğini ifade ettiği bu broşürlerde, dil birliğinin ve kültürel atılımın, kimliğin savunulmasında tek yol olacağını dile getirmiştir.

Bu yolda dil birliğine verdiği öneme, *Tercüman*’dan önce yayımladığı broşürlerden *Tonguç*’ta “*Milletimizin eseri olan lisanımız, edebi olarak işlenmemiş ise de eğitime ve kaidelere uyabilecek bir dildir. Gayet nazik Tatar türkülerinden, Nogay cönklerinden, Türkmen ve Kırgız cırlarından anlaşılır ki eğer dilimiz usta bulup, kelime alıp işlenirse, şimdikine göre çok daha fazla parlak ve kullanışlı olur.*” ifadeleri dayanak gösterilebilir (Ercilasun, 1992, s. 358).

Yayımladığı broşürlerden bilinenleri *Şafak*, *Kamer*, *Güneş*, *Yıldız*, *Ay* ve *Mirat-ı Cedid*'dir. (Kırimer, 1996, s. 26).

Türkçe'de Dil Birliğinin Sağlanması İçin Yeni Yöntem: Usul-i Cedid

Dile verdiği önemin bir neticesi olarak Gaspıralı İsmail Bey, dilde birliğin sağlanmasına yönelik Türk toplulukları arasında varolan eğitim metodu yerine, öncelikle çocukların ana dillerini konuşmada daha etkin olabilmelerini sağlayacak Usul-ü Cedid (yeni yöntem)'i oluşturmuştur. Kurulan Usul-i Cedid okulları sonraki dönemlerde Türk dünyasındaki bütün reform hareketlerine öncülük ederken izleyicileri de "Cedidçiler" olarak adlandırılmıştır.

Tavrıda Gazetesi'nde 1881 yılında yayımladığı bir makalesinde,

"Geri kalmışlığımızın tek nedeni cehaletimizdir. Avrupa'da neyin icat edildiğine veya neler olduğuna dair hiçbir fikrimiz yok. Bu izolasyondan kurtulmak için bunları okuyabiliyor olmamız gerekirdi. Avrupa fikirlerini yine Avrupalı kaynaklardan öğrenmeliyiz. İlk ve orta okullarımızın müfredatlarına bu dersleri koymalıyız ki gözbebeklerimiz yani öğrencilerimiz bu fikirlere ulaşabilsin." (Devlet, 1999, s. 190 diyerek geliştirdiği eğitim sisteminin dayanağını açıklamıştır.

Gaspıralı müslüman kadının da cemiyette ve iş hayatında aktif rol almasını ister; Tercüman'da sık sık başarılı Türk kadınlarının faaliyetlerinden bahsederek onları övmüştür (Devlet, 1988, s. 33).

Gaspıralı İsmail Bey, kızı Şefika Hanım'ın yayımladığı *Alem-i Nisvan (Kadınlar Dünyası)* dergisiyle Türk kadınlarına, *Alem-i Sübyan (Çocuklar Dünyası)* adlı dergiyle de çocuklara bu fikirler çerçevesinde ulaşılmaya çalışmıştır.

Bir Dava Adamı

Gaspıralı İsmail Bey, bir Kırım Tatarı olarak Rus topraklarında yaşayan Türk toplulukları için eğitim ve kültür alanında modernleşmeyi sağlayacak reformlar gerektiğine inancıyla tespit ettiği ihtiyaçlar çerçevesinde Türk topluluklarını, "Dilde, fikirde, işte birlik" sloganı etrafında toplanmaya davet eden, bunun için örgütlenme öncülüğünü üstlenen ilk aydındır. Kimliğinin belirleyici özelliklerinden olan dava gazeteciliğinin yanısıra bir aktivist olarak da Rusya'daki Türk-Müslüman aydınlar arasında birleşmeyi, biraraya gelmeyi sağlayan İttifak-ı Müslimin (İslam Birliği)'nin de kurucuları arasındadır.

Gaspıralı İsmail Bey'in savunduğu sosyal ve dini reformların benimsenmesi ve yaygınlaştırılması için bu birlik vasıtasıyla Rus Müslüman Kongresi'ni düzenlemesi önemli bir adımdır (Altaylı ve Nazar, 2013, s. 459, 509, 510).

Gaspıralı İsmail Bey'in başlattığı eğitim reformunu destekleyen küçük bir grubun yürüttüğü faaliyetler, başlangıçta ulemanın büyük bir kesimi ve onların etkisi altındaki halk tarafından şüphe ile karşılanmıştır. Ulema eski değerleri savunma ve koruma endişesi içinde giyimleri, hal ve hareketleriyle Ruslar'ı andıran bu gençlerin gayret ve fikirlerini bir yozlaşma olarak görmüştür. Özellikle 1890'lardan itibaren eğitim usulünün yenilenmesi taraftarı olanlarla eski usulün (*usûl-i kadîm*) muhafaza edilmesi gerektiğine inananlar arasındaki çatışma giderek artmıştır. Öyle görünüyor ki, "ceditçi" ve "kadîmci" tanımlamalarının yerleşmesi bu çatışmalar sonucunda olmuştur. (*Sırât-ı Müstakim*, 2012, s. 203).

Bununla birlikte, Gaspıralı İsmail Bey'in fikirlerinin güçlü bir hareket haline dönüşmesi *Tercüman Gazetesi* ve Cedid Mektepleri sayesinde olmuştur. *Tercüman Gazetesi*'nin yayımla-

masından 5-6 yıl sonra ceditçilerin gücü de artmıştır. Bunun önemli sebeplerinden biri de ulemeden birkaç önemli şahsiyetin ceditçilere destek vermesidir. Bununla birlikte, Gaspıralı İsmail Bey, dini bağlardan ziyade etnik ve linguistik bağları öne çıkarmıştır. Batı'da ortaya çıkan fikirlerden etkilenen yeni Tatar entelijansiyası artık kendilerini sadece dini bir toplumun parçası olarak algılamak yerine, giderek daha ziyade Batılı anlamda bir milliyet duygusu geliştirmeye başlamışlardı (Köprülü, 1998, s. 67).

Gaspıralı İsmail Bey, batılı anlamda eğitim ve milliyetin oluşturulması konusundaki çabasına karşın, batının doğuya karşı tutumunu bir doğulu olarak tahlil etmektedir:

“Avrupalılar bazen Rusya'ya karşı, bazen de Müslümanlar'a karşı hareket ederek her iki halde de kârlı çıkarak ilerliyorlar. İş pense, santime, fenike gelince vahşileşen Avrupa'nın Doğu'ya nasıl merhametsizce zulüm yaptığına baktığımızda, Doğu'nun Batı'dan bir hayır beklememesi gerektiğini görüyoruz. Benim görüşümce, doğu yarım küresinin merkezi bölgelerine yerleşmiş halklara karşı iyi duygular besleyemezler ve dolayısıyla beslemeyecekler de.” (Gaspıralı, 2004, s. 126-127).

Doğu ile Batı çelişkisi ve bu durumdan Türkler'in, Müslümanlar'ın, özelde Rusya ile Doğu arasında iyi ilişkiler geliştirilmesinin ortak yararları konusunda görüşlerini Gaspıralı şöyle ifade eder:

“Gazetecilik faaliyetimin başında Tercüman'ın 1883 yılı 8. Sayısı'nda Rusya ve Şark yazmıştım: Rusya kendi gelişmesi ve kısmen, Doğu Hristiyanlarının kaderini iyileştirmek namına Müslümanlarla savaşmak zorunda idi. Bu savaşların amacı, Müslüman topraklarının mahvedilmesi ve zayıflatılması değildi. Bu, savaşların tabii sonucu idi ve bunda Rusya'yı iyi komşu gibi görmeyen ve yalnız Batılı dostlarını dinleyen Türkler'in de suçu az değildi. Batılılar her zaman Türkiye ile Rusya arasındaki düşmanlığı ustalıklarla kullanarak birincileri sömürerek, ikincileri kuvvetten düşürüyorlardı. Türklerle Ruslar'ın geçmişi unutarak birbirlerine samimiyetle yakınlaşmalarının akıllıca ve yararlı olacağını düşünüyoruz. Belki de Avrupa bunu istemeyecek ve buna imkan vermeyecek. Buna rağmen ortak çıkar ve yararlar adına bunun için uğraşmak lazımdır. Avrupa, Türkiye ve Rusya'nın ortak düşmanıdır. Şimdi bu düşüncemiz daha da genişlemiş ve son derece kuvvetlenmiştir.” (Gaspıralı, 2004, s. 131).

Tercüman'da da Rusya Türkleri'nin milli kimliklerini muhafaza etmek şartıyla batılılaşması noktasında gayretlerini ortaya koymaktadır. Gaspıralı İsmail Bey'in gazeteci ve fikir adamı kimliğinin yarattığı etkinin anlaşılmasına katkı sağlayacak olan bir diğer bakış açısını Yusuf Akçura *Sırat-ı Müstakim*'de yayımlanan bir makalesinde ortaya koymakta; bu makale ile esas olarak Gaspıralı İsmail Bey'in fikirlerinin sınırlarını da ana hatlarıyla çizmektedir

“Rusya Türkler'i arasında bir hazırlık var idi. Islahat isteniyordu. Tercüman çıkarak işte o islahata ilk nüshasından itibaren başlandı. Tercüman'ın sahibi İsmail Bey Gaspıralı'dır. Ceridesinin ilk nüshasından itibaren 'Eğer biz böyle gidecek olursak Rusya'daki Türkler'in istikbali karanlıktır' dedi. Ve bu karanlık istikbali aydınlatmak üzere derhal bir hatt-ı hareket çizdi. Hülasası şu idi.

1. Mektebelerin, medreselerin ıslahı: İsmail Bey nazarında ıslahın ma'nası din-i İslam-ı muhafaza ile Avrupalılaşmak: Tahsil görenlerimiz Avrupalılar'ın bütün teferuat-ı hayatındaki ma'rifetlerini öğrenmeli ve karşı durmalıdır. Ve illa niza'-ı hayatta yenileceğiz. Yenilmek ve milletçe mahv olmak demektir.

2. Dilin birleştirilmesi: Rusya'daki türlü namlarla yad olunup esasen kardeş Türk olan

akvam şimdiki ayrılıkta devam ederse etraflarını ihata etmiş İslavlık denizi dalgalarıyla aşına aşına yok olurlar, ayrılık bitirilmelidir. Bunun için herşeyden evvel dil birleştirilmelidir. Yalnız Rusya'daki değil, bütün dünyadaki Türklerin Arab ve Acemceden çalma lüzumsuz sözlerinden vazgeçmeli. Yalnız bir lisan-ı edebileri olmalı. O dil ile hepsi anlaşabilmeli.

3. Kadınlarımız da unutulmamalı: Annelerin ta'lim ve terbiyesine erkeklerin ta'lim ve terbiye(si) kadar dikkat etmeliyiz. Eğer kadınların seviye-i idraki erkeklerinkinden aşağı kalırsa yine cem'iyet devam edemez.

4. Fikr-i milliyetin ve kavi istinadgahı dindir. Bina'enaleyh idare-i rühaniyelerimiz ıslah olunmalıdır.

5. Rusçayı mutlaka mükemmelen öğrenmeliyiz. Bu Avrupa ma'lûmatından istifade için mühim bir vasıtamızdır. Rusca ile Rusya'nın hayat-ı siyasiye ve iktisadiyyesine karşıabiliriz. Görülüyor ki Gaspıralı İsmail Bey'in programı herşeyden evvel pedagojidir. Yani terbiyeye a'iddir. Zaten her şey'in başı da budur." (Sırat- Müstakim, 2012, s. 187-189).

Tercüman

Gaspıralı İsmail Bey, gazete yayımlama başvurularına karşılık içeriğinin tümünün Kiril alfabesiyle yayımlanması ön koşuluyla Türkçe (Tatarca) bir gazete yayımlama iznini 1883'de almıştır.

Tercüman, Gaspıralı'nın ikinci eşi Zühre Hanım'ın mücevherlerinin satışı ile elde edilen kaynakla ve daha yayımlanmadan alınan abonelik paralarıyla kurulmuştur (Kırimer, 1996, s. 42).

22 Nisan 1883'de Bahçesaray'da basılan ilk nüshasıyla haftada bir yayın hayatına başlayan gazetenin adı Şinasi Efendi'nin *Tercüman-ı Ahval*'inden esinlenme ile *Tercüman-ı Ahval-i Zaman* olmuştur. *Tercüman* 1903'ten itibaren haftada iki gün, 1912'den itibaren de günlük olarak yayımlanmıştır.

Bu dönemde *Tercüman*, geniş bir coğrafyaya hitap etmektedir. Yazarları arasında Yusuf Akçura, Fuad Köprülü, Ziya Gökalp, Ahmet Muhtar Paşa, Ahmed Hamdi Maksudi, Rızaeddin Fahreddin, Feridun Köçerli, Ali Ekber Refibeyli, Neriman Nerimanov, Osman Akçokralı, Ahmed Özenbaşı, Hasan Sabri Ayvaz, İbrahim Fehmi gibi isimler yer almaktadır.

Tercüman, sade bir Osmanlı Türkçesi ile yayımlanırken Kırım Tatarları'nın lehçesi ve diğer Türk lehçeleri de kullanılmıştır. Gaspıralı İsmail Bey, Türk lehçelerinin yabancı dillerden sözcüklerle değil birbirlerinden alacakları sözcüklerle zenginleştirilip ortak bir yazı dili geliştirilmesini savunmuştur. *Tercüman* Kırım'da yayımlanan ilk Türkçe gazete olması kadar, kısa aralıklarla kapanmasına rağmen Rus İmparatorluğu'ndaki en uzun ömürlü Türk ve Müslüman gazetesi de olmuştur. Gaspıralı İsmail Bey, *Tercüman*'da slogan olarak "Dilde, fikirde, işte birlik" sözünü şiar edinmişti, ki bununla Türk modernleşmesinin fikir temeline işaret etmektedir.

Fikirlerin yaygınlaşması amacıyla, gazete kadar diğer kültürel eserlerin de basılabilmesi için Gaspıralı İsmail Bey, Bahçesaray'da evinin bahçesinde Arap harfleriyle çalışan mütevazı bir matbaa da kurmuştur. Bu matbaa aynı zamanda Kırım'daki ilk Türk-Müslüman matbaasıdır (Kırımlı, 2001, s. 5).

Tercüman'da izlediği yayın politikası ve Usul-i Cedid okulları girişiminde izlediği yolu ifade ederken İstanbul'daki hamal ve kayıkçı ile Doğu Türkistan'daki deve ve koyun çobanının dahi anlayabileceği bir dil arzusunu savunmuştur. *İkdam Gazetesi*'nde kendisiyle yapılan "İbret Alınacak Sözler" başlıklı söyleşide;

"Eğer Türkler (Anadolu Türkleri) dillerini biraz daha sadeleştirmiş, okumayı ve imlayı öğretecek şekilde ünlü harfleri kullanmaya başlamış olsalardı. 5-6 seneye kadar Rusya Müslümanlarıyla dilleri kesinlikle birleşmiş olurdu. Bundan doğacak faydaları izah etmeye gerek yoktur sanırım."

diyerek sadece Rusya topraklarındaki Türkler'in değil bütün dünyadaki Türkler'in ortak dilde birleşmelerinin yaratacağı güce olan inancını ortaya koymaktaydı (Ekinci, 1997, s. 30).

Tercüman'da izlediği yöntemle bütün dünya Türkleri'nin anlayabileceği edebi bir dilin geliştirilmesini savunurken, bunun Osmanlı Türkçesi olmasını da vurgulayan Gaspıralı İsmail Bey, Osmanlı Türkçesi'nin bir imparatorluk dili olmasına özellikle vurgu yapmaktadır.

Gaspıralı İsmail fikirlerini gazetesinde ve yayımladığı kitaplarda ısrarla savunurken, engellere rağmen Türk dünyasını dolaşarak konferanslar vermiştir.

Vefatına kadar ısrarla sürdürdüğü dilde birlik ilkesi etrafında Türk topluluklarının birleşmesi fikri, Rusya coğrafyasındaki Türkler arasında büyük ilgi ve kabul görmüş, yayımlanan dergi ve gazetelerin büyük çoğunluğunda *Tercüman* Türkçesi ya da ona yakın bir dil kullanılmıştır. (Kırımlı, 1996, s. 151).

Gaspıralı İsmail Bey 1883-1914 yılları arasında kesintisiz bizzat yayımladığı, vefatından sonra da iki yıl daha (1918'e kadar) devam eden *Tercüman* ile genel çerçevesini çizdiği eğitim ve dil ile ilgili fikirlerini savunmuştur. *Tercüman*, Kırım Türk toplulukları arasında onun görüşlerinin yayılmasını sağladığı kadar, Asya coğrafyasındaki Türk topluluklarına da ilham kaynağı olmuştur. Ortak edebi dil çabalarını sürdürürken Rus göçmenlerin Türkler'in yoğun bulunduğu bölgelere iskân edilmesi politikası Türk toplulukları arasında kimliği koruma kaygısıyla kendi lehçelerinde gazete ve dergi yayımlanmasına yol açmıştır.

Rusya'da, 1905 Japon yenilgisi sonrasında, meşrutî yönetime geçilmesi Müslümanlar'a da bazı hakların verilmesine yol açmıştır. Bu durum sonrasında Türkler'in yaşadığı büyük şehirlere çoğunda günlük Türkçe yayınlar ortaya çıkmıştır. Yerel lehçelerin kullanıldığı bu yayınlara karşı Gaspıralı İsmail Bey cemaat yapısının, Türk birliğinin ve Türk milletinin geleceğine zarar vereceğini ve Türk topluluklarının birliğini önleyeceğini savunmuştur. *Tercüman* bu fikirlerinin savunulması ve yaygınlaştırılması için önemli bir araçtır. Sadece Rus topraklarında değil, Asya'da ve Osmanlı coğrafyasında da okunan *Tercüman*, aynı zamanda Türk kimliğinin milli ve kültürel değerlerinin savunulduğu bir platform oluşturmuştur (Kırımlı, 1996, s. 19-21).

Sonuç

Fikirleriyle, Rus coğrafyasındaki Türkçe konuşan halkların her alanda birliği için mücadele yürüten Gaspıralı İsmail Bey hakkında günümüzde sınırlı çalışma bulunmaktadır. Bu çalışma, UNESCO'nun 2014 yılını "İsmail Gaspıralı Yılı" ilan etmesi vesilesiyle, kendisinin gazetecilik uygulamaları bakımından yeniden okunmasına katkı sağlamayı amaçlamıştır.

Sosyal sorunlar bağlamında mesajı olan yayıncılık faaliyeti yürüten Gaspıralı İsmail Bey, çatışmayı tercih etmeden yapıcı eleştirel bir dil kullanarak barışçıl çözümler önermiştir.

Yaşadığı coğrafyada yayımlanan ilk Türkçe gazete olan *Tercüman* ile Gaspıralı İsmail Bey, bölgedeki Türkler'in ortak bir dil kullanması fikrini savunmuştur. Gaspıralı İsmail Bey için *Tercüman*, fikirlerinin savunulduğu bir mecra olduğu kadar, Türk ve Müslüman toplumları arasındaki iletişimin de önemli bir aracıydı.

Gaspıralı İsmail Bey, gazeteciyi içinde yaşadığı topluma yön veren, yol gösteren bir fikir ve eylem adamı olarak görmüş; gazetecinin toplumuna karşı sorumlu olması gerektiğini savunmuştur. Bu savını kendisini de uygulamıştır. *Tercüman*, kendisinin ölümünden sonra, aynı ilkelerle 1918'e kadar, Denikin tarafından ortadan kaldırılincaya kadar, yayını sürdürmüştür. Gaspıralı İsmail Bey'in fikirlerinin etkisi, Rusya topraklarında 5000 civarı Cedit Mektebinin açılmasıyla ve *Tercüman*'ın İstanbul'dan Kahire'ye Osmanlı coğrafyasında dahi okunmasıyla anlaşılmaktadır.

Kaynakça

10. *Uluslararası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Kongresi "Dilde, Fikirde, İşte Birlik"* (2012). İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- Akçura, Yusuf (1990). *Türkçülük ve Dış Türkler*, İstanbul: Toker Yayınları.
- Altaylı, Enver ve Ruzi Nazar (2013). *CIA'nın Türk Casusu*, İstanbul: Doğan Kitap.
- Arıkan, Sabri (2000). "İsmail Bey Gaspıralı'ya Göre Dilde-Fikirde-İşte Birlik Niçin Şarttır?". *Türk Dünyası Tarih ve Kültür Dergisi*. 07-163.
- Devlet, Nadir (1988). *İsmail Bey (Gaspıralı)*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Devlet, Nadir (1999). *Rusya Türklerinin Milli Mücadele Tarihi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ekinci, Yusuf (1997). *Gaspıralı İsmail*, Ankara: Ocak Yayınları.
- Ercilasun, Ahmet Bican (1992). *İsmail Gaspıralı'nın Fikirleri, Türk Dünyası Üzerine İncelemeler*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Girgin, Atilla ve Seçil Özay (2013). *Haber Yazmak*, İstanbul: Der Yayınları.
- Akpınar, Yavuz (haz.) (2004). *İsmail Gaspıralı Fikri Eserleri*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Kırimer, Cafer Seydahmet (1996). *Gaspıralı İsmail Bey*. Ramazan Bakkal (haz.). İstanbul: Avrasya Bir Vakfı Yayınları.
- Kırımlı, Hakan (1996). *Kırım Tatarlarında Milli Kimlik ve Milli Hareketler 1905-1916*, Ankara: TTK Yayınları.
- Kırımlı, Hakan (2001). *İsmail Bey Gaspıralı*, Ankara: Kırım Türkleri Yardım Derneği Yayınları.
- Köprülü, Fuad (1998). *Azeri Edebiyat Araştırmaları*, İstanbul: Ötüken Neşriyat. C. II.
- Sıratı müstakim* (2012). İstanbul: Bağcılar Belediyesi Yayınları.
- Karin Wahl-Jorgensen ve Thomas Hanitzsch (Ed.) (2008). *The hand Book of Journalism Studies*, Newyork and London: Routledge.
- Tokgöz, Oya (2006). *Temel Gazetecilik*, Ankara: İmge Kitabevi.
- Zenkovsky, Serge A. (2000). *Rusya'da Türkçülük ve İslam*, Ali Nejat Ongun (çev.). Ankara: Günce Yayınları.

Gaspıralı İsmail: An Advocacy Journalist on the 100th Anniversary of His Death

SEÇİL ÖZAY

Abstract: *Carrying out his journalistic activities in a world that was transformed by the dynamics of the French Revolution and in a period where the grounds of modern societies were established, Gaspıralı İsmail Beg (İsmail of Gaspıra) struggled for the improvement of material and moral conditions of the society in which he lived. Performing a clear illustration of the advocacy journalism, Gaspıralı İsmail Beg steadfastly defended, by using a constructive and peaceful language and a rational discourse, the spread of the knowledge and the education that serve to the social transformation of the Muslim population living within the Russian geography. In this study, Gaspıralı İsmail Beg's thoughts are introduced through the review of the related literature, and his journalistic activities are analyzed.*

Keywords: *Gaspıralı İsmail Beg (İsmail of Gaspıra), Advocacy journalism, Tercüman Newspaper*

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi

İNSAN HAKLARI KİTAPLIĞI

Başlangıç

İnsanlık ailesinin bütün üyelerinin doğal yapısındaki onuru ile eşit ve devredilemez haklarını tanımanın dünyada özgürlük, adalet ve barışın temeli olduğunu,

İnsan haklarını göz ardı etmenin ve hor görmenin, insanlığın vicdanında infial uyandıran barbarca eylemlere yol açtığını ve insanların korku ve yoksunluktan kurtulması, konuşma ve inanma özgürlüğüne sahip olacağı bir dünyanın ortaya çıkmasının sıradan insanların en yüksek özlemi olarak ilan edilmiş bulunduğunu, insanın zorbalık ve baskıya karşı son çare olarak başkaldırmak zorunda kalmaması için, insan haklarının hukukun egemenliğiyle korunmasının önemli olduğunu,

Uluslararası dostça ilişkiler geliştirmenin önemli olduğunu,

Birleşmiş Milletler halklarının, Birleşmiş Milletler Kurulu Belgesinde, temel insan haklarına, kişinin onuruna ve değerine, erkekler ile kadınların hak eşitliğine olan inançlarını teyit ettiklerini ve daha geniş özgürlük içinde toplumsal gelişme ve daha iyi bir yaşam düzeyini sağlamaya kararlı olduklarını,

Üye Devletlerin, Birleşmiş Milletlerle işbirliği içinde, insan haklarının ve temel özgürlüklerin evrensel olarak saygı görmesi ve gözetilmesini sağlamayı taahhüt ettiklerini,

Bu hak ve özgürlüklerde ortak bir anlayışa sahip olmanın, bu taahhüdün tam olarak gerçekleşmesi için büyük önem taşıdığını göz önüne alarak,

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu;

İnsanlık topluluğunun bütün bireyleriyle kuruluşlarının bu Bildirgeyi her zaman göz önünde tutarak eğitim ve öğretim yoluyla bu hak ve özgürlüklere saygıyı geliştirmeye, giderek artan ulusal ve uluslararası önlemlerle gerek üye devletlerin halkları ve gerekse bu devletlerin yönetimi altındaki ülkeler halkları arasında bu hakların dünyaca etkin olarak tanınmasını ve uygulanmasını sağlamaya çaba göstermeleri amacıyla tüm halklar ve uluslar için ortak ideal ölçüleri belirleyen bu İnsan Hakları Evrensel Bildirgesini ilan eder.

Madde 1 - Bütün insanlar özgür, onur ve haklar bakımından eşit doğarlar. Akıl ve vicdana sahiptirler, birbirlerine karşı kardeşlik anlayışıyla davranmalıdırlar.

Madde 2 - Herkes, ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal veya başka bir görüş, ulusal veya sosyal köken, mülkiyet, doğuş veya herhangi başka bir ayırım gözetmeksizin bu Bildirge ile ilan olunan bütün haklardan ve bütün özgürlüklerden yararlanabilir. Ayrıca, ister bağımsız

olsun, ister vesayet altında veya özerk olmayan ya da başka bir egemenlik kısıtlamasına bağlı ülke yurttaşı olsun, bir kimse hakkında, uyruğunda bulunduğu devlet veya ülkenin siyasal, hukuksal veya uluslararası statüsü bakımından hiçbir ayırım gözetilmeyecektir.

Madde 3 - Yaşamak, özgürlük ve kişi güvenliği herkesin hakkıdır.

Madde 4 - Hiç kimse kölelik veya kulluk altında bulundurulamaz, kölelik ve köle ticareti her türlü biçimde yasaktır.

Madde 5 - Hiç kimseye işkence yapılamaz, zalimce, insanlık dışı veya onur kırıcı davranışlarda bulunulamaz ve ceza verilemez.

Madde 6 - Herkesin, her nerede olursa olsun, hukuksal kişiliğinin tanınması hakkı vardır.

Madde 7 - Herkes yasa önünde eşittir ve ayırım gözetilmeksizin yasanın korunmasından eşit olarak yararlanma hakkına sahiptir. Herkesin bu Bildirgeye aykırı her türlü ayırım gözetici işleme karşı ve böyle işlemler için yapılacak her türlü kışkırtmaya karşı eşit korunma hakkı vardır.

Madde 8 - Herkesin anayasa yada yasayla tanınmış temel haklarını çiğneyen eylemlere karşı yetkili ulusal mahkemeler eliyle etkin bir yargı yoluna başvurma hakkı vardır.

Madde 9 - Hiç kimse keyfi olarak yakalanamaz, tutuklanamaz ve sürgün edilemez.

Madde 10 - Herkesin, hak ve yükümlülükleri belirlenirken ve kendisine bir suç yüklenirken, tam bir şekilde davasının bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından hakça ve açık olarak görülmesini istemeye hakkı vardır.

Madde 11

1. Kendisine bir suç yüklenen herkes, savunması için gerekli olan tüm güvencelerin tanındığı açık bir yargılama sonunda, yasaya göre suçlu olduğu saptanmadıkça, suçsuz sayılır.
2. Hiç kimse işlendiği sırada ulusal ya da uluslararası hukuka göre bir suç oluşturmayan herhangi bir eylem veya ihmalden dolayı suçlu sayılamaz. Kimseye suçun işlendiği sırada uygulanabilecek olan cezadan daha ağır bir ceza verilemez.

Madde 12 - Kimsenin özel yaşamına, ailesine konutuna ya da haberleşmesine keyfi olarak karışamaz, şeref ve adına saldırılamaz. Herkesin bu gibi karışma ve saldırılara karşı yasa tarafından korunmaya hakkı vardır.

Madde 13

1. Herkesin bir devletin toprakları üzerinde serbestçe dolaşma ve oturma hakkı vardır.
2. Herkes, kendi ülkesi de dâhil olmak üzere, herhangi bir ülkeden ayrılmak ve ülkesine yeniden dönmek hakkına sahiptir.

Madde 14

1. Herkesin zulüm altında başka ülkelere sığınma ve sığınma olanaklarından yararlanma hakkı vardır.

2. Gerçekten siyasal nitelik taşımayan suçlardan veya Birleşmiş Milletlerin amaç ve ülkelerine aykırı eylemlerden doğan kovuşturma durumunda bu haktan yararlanılamaz.

Madde 15

1. Herkesin bir yurttaşlığa hakkı vardır.
2. Hiç kimse keyfi olarak yurttaşlığından veya yurttaşlığını değiştirme hakkından yoksun bırakılamaz.

Madde 16

1. Yetişkin her erkeğin ve kadının, ırk, yurttaşlık veya din bakımlarından herhangi bir kısıtlamaya uğramaksızın evlenme ve aile kurmaya hakkı vardır.
2. Evlenme sözleşmesi, ancak evleneceklerin özgür ve tam iradeleriyle yapılır.
3. Aile, toplumun, doğal ve temel unsurudur, toplum ve devlet tarafından korunur.

Madde 17

1. Herkesin tek başına veya başkalarıyla ortaklaşa mülkiyet hakkı vardır.
2. Hiç kimse keyfi olarak mülkiyetinden yoksun bırakılamaz.

Madde 18 - Herkesin düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne hakkı vardır. Bu hak, din veya topluca, açık olarak ya da özel biçimde öğrenim, uygulama, ibadet ve dinsel törenlerle açığa vurma özgürlüğünü içerir.

Madde 19 - Herkesin düşünce ve anlatım özgürlüğüne hakkı vardır. Bu hak düşüncelerinden dolayı rahatsız edilmemek, ülke sınırları söz konusu olmaksızın, bilgi ve düşünceleri her yoldan araştırmak, elde etmek ve yaymak hakkını gerekli kılar.

Madde 20

1. Herkesin silahsız ve saldırısız toplanma, dernek kurma ve derneğe katılma özgürlüğü vardır.
2. Hiç kimse bir derneğe girmeye zorlanamaz.

Madde 21

1. Herkes, doğrudan veya serbestçe seçilmiş temsilciler aracılığı ile ülkesinin yönetimine katılma hakkına sahiptir.
2. Herkesin ülkesinin kamu hizmetlerinden eşit olarak yararlanma hakkı vardır.
3. Halkın iradesi hükümet otoritesinin temelidir. Bu irade, gizli veya serbestliği sağlayacak benzeri bir yöntemle genel ve eşit oy verme yoluyla yapılacak ve belirli aralıklarla tekrarlanacak dürüst seçimlerle belirlenir.

Madde 22 - Herkesin, toplumun bir üyesi olarak, sosyal güvenliğe hakkı vardır. Ulusal çabalarla ve uluslararası işbirliği yoluyla ve her devletin örgütlenmesine ve kaynaklarına göre, herkes onur ve kişiliğinin serbestçe gelişim için gerekli olan ekonomik, sosyal ve kültürel haklarının gerçekleştirilmesi hakkına sahiptir.

Madde 23

1. Herkesin çalışma, işini serbestçe seçme, adaletli ve elverişli koşullarda çalışma ve işsizliğe karşı korunma hakkı vardır.
2. Herkesin, herhangi bir ayırım gözetmeksizin, eşit iş için eşit ücrete hakkı vardır.
3. Herkesin kendisi ve ailesi için insan onuruna yaraşır ve gerekirse her türlü sosyal koruma önlemleriyle desteklenmiş bir yaşam sağlayacak adil ve elverişli bir ücrete hakkı vardır.
4. Herkesin çıkarını korumak için sendika kurma veya sendikaya üye olma hakkı vardır.

Madde 24 - Herkesin dinlenmeye, eğlenmeye, özellikle çalışma süresinin makul ölçüde sınırlandırılmasına ve belirli dönemlerde ücretli izne çıkmaya hakkı vardır.

Madde 25

1. Herkesin kendisinin ve ailesinin sağlık ve refahı için beslenme, giyim, konut ve tıbbi bakım hakkı vardır. Herkes, işsizlik, hastalık, sakatlık, dulluk, yaşlılık ve kendi iradesi dışındaki koşullardan doğan geçim sıkıntısı durumunda güvenlik hakkına sahiptir.
2. Anaların ve çocukların özel bakım ve yardım görme hakları vardır. Bütün çocuklar, evlilik içi veya evlilik dışı doğmuş olsunlar, aynı sosyal güvenceden yararlanırlar.

Madde 26

1. Herkes eğitim hakkına sahiptir. Eğitim, en azından ilk ve temel eğitim aşamasında parasızdır. İlköğretim zorunludur. Teknik ve mesleki eğitim herkese açıktır. Yüksek öğretim, yeteneklerine göre herkese tam bir eşitlikle açık olmalıdır.
2. Eğitim insan kişiliğini tam geliştirmeye ve insan haklarıyla temel özgürlüklere saygıyı güçlendirmeye yönelik olmalıdır. Eğitim, bütün uluslar, ırklar ve dinsel topluluklar arasında anlayış, hoşgörü ve dostluğu özendirilmeli ve Birleşmiş Milletlerin barışı koruma yolundaki çalışmalarını geliştirmelidir.
3. Çocuklara verilecek eğitimin türünü seçmek, öncelikle ana ve babanın hakkıdır.

Madde 27

1. Herkes toplumun kültürel yaşamına serbestçe katılma, güzel sanatlardan yararlanma, bilimsel gelişmeye katılma ve bundan yararlanma hakkına sahiptir.
2. Herkesin yaratıcısı olduğu bilim, edebiyat ve sanat ürünlerinden doğan maddi ve manevi çıkarlarının korunmasına hakkı vardır.

Madde 28 - Herkesin bu Bildirgede öngörülen hak ve özgürlüklerin gerçekleşeceği bir toplumsal ve uluslararası düzene hakkı vardır.

Madde 29

1. Herkesin, kişiliğinin serbestçe ve tam gelişmesine olanak veren topluma karşı ödevleri vardır.
2. Herkes haklarını kullanırken ve özgürlüklerinden yararlanırken, başkalarının hak ve özgürlüklerinin tanınması ve bunlara saygı gösterilmesinin sağlanması ve demokratik bir toplumda genel ahlak ve kamu düzeniyle genel refahın gereklerinin karşılanması amacıyla

yalnız yasayla belirlenmiş sınırlamalara bağılı olur.

3. Bu hak ve özgürlükler hiçbir koşulda Birleşmiş Milletlerin amaç ve ilkelerine aykırı olarak kullanılamaz.

Madde 30 - Bu bildirgenin hiçbir kuralı, herhangi bir devlet, topluluk veya kişiye, burada açıklanan hak ve özgürlüklerden herhangi birinin yok edilmesini amaçlayan bir girişimde veya eylemde bulunma hakkını verir biçimde yorumlanamaz.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 10 Aralık 1948 tarih ve 217 A (III) sayılı Kararıyla ilan edilmiştir. 6 Nisan 1949 tarih ve 9119 Sayılı Bakanlar Kurulu ile "İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin Resmi Gazete ile yayınlanması yayımdan sonra okullarda ve diğer eğitim müesseselerinde okutulması ve yorumlanması ve bu Beyanname hakkında radyo ve gazetelerde münasip neşriyatta bulunulması" kararlaştırılmıştır. Bakanlar Kurulu Kararı 27 Mayıs 1949 tarih ve 7217 Sayılı Resmi Gazete'de yayınlanmıştır.

Kaynak: TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu <http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/203-208.pdf>

The Universal Declaration of Human Rights

HUMAN RIGHTS LIBRARY

Preamble

Whereas recognition of the inherent dignity and of the equal and inalienable rights of all members of the human family is the foundation of freedom, justice and peace in the world,

Whereas disregard and contempt for human rights have resulted in barbarous acts which have outraged the conscience of mankind, and the advent of a world in which human beings shall enjoy freedom of speech and belief and freedom from fear and want has been proclaimed as the highest aspiration of the common people,

Whereas it is essential, if man is not to be compelled to have recourse, as a last resort, to rebellion against tyranny and oppression, that human rights should be protected by the rule of law,

Whereas it is essential to promote the development of friendly relations between nations,

Whereas the peoples of the United Nations have in the Charter reaffirmed their faith in fundamental human rights, in the dignity and worth of the human person and in the equal rights of men and women and have determined to promote social progress and better standards of life in larger freedom,

Whereas Member States have pledged themselves to achieve, in co-operation with the United Nations, the promotion of universal respect for and observance of human rights and fundamental freedoms,

Whereas a common understanding of these rights and freedoms is of the greatest importance for the full realization of this pledge,

Now, Therefore THE GENERAL ASSEMBLY proclaims THIS UNIVERSAL DECLARATION OF HUMAN RIGHTS as a common standard of achievement for all peoples and all nations, to the end that every individual and every organ of society, keeping this Declaration constantly in mind, shall strive by teaching and education to promote respect for these rights and freedoms and by progressive measures, national and international, to secure their universal and effective recognition and observance, both among the peoples of Member States themselves and among the peoples of territories under their jurisdiction.

Article 1 - All human beings are born free and equal in dignity and rights. They are endowed with reason and conscience and should act towards one another in a spirit of brotherhood.

Article 2 - Everyone is entitled to all the rights and freedoms set forth in this Declaration,

without distinction of any kind, such as race, colour, sex, language, religion, political or other opinion, national or social origin, property, birth or other status. Furthermore, no distinction shall be made on the basis of the political, jurisdictional or international status of the country or territory to which a person belongs, whether it be independent, trust, non-self-governing or under any other limitation of sovereignty.

Article 3 - Everyone has the right to life, liberty and security of person.

Article 4 - No one shall be held in slavery or servitude; slavery and the slave trade shall be prohibited in all their forms.

Article 5 - No one shall be subjected to torture or to cruel, inhuman or degrading treatment or punishment.

Article 6 - Everyone has the right to recognition everywhere as a person before the law.

Article 7 - All are equal before the law and are entitled without any discrimination to equal protection of the law. All are entitled to equal protection against any discrimination in violation of this Declaration and against any incitement to such discrimination.

Article 8 - Everyone has the right to an effective remedy by the competent national tribunals for acts violating the fundamental rights granted him by the constitution or by law.

Article 9 - No one shall be subjected to arbitrary arrest, detention or exile.

Article 10 - Everyone is entitled in full equality to a fair and public hearing by an independent and impartial tribunal, in the determination of his rights and obligations and of any criminal charge against him.

Article 11

1. Everyone charged with a penal offence has the right to be presumed innocent until proved guilty according to law in a public trial at which he has had all the guarantees necessary for his defence.

2. No one shall be held guilty of any penal offence on account of any act or omission which did not constitute a penal offence, under national or international law, at the time when it was committed. Nor shall a heavier penalty be imposed than the one that was applicable at the time the penal offence was committed.

Article 12 - No one shall be subjected to arbitrary interference with his privacy, family, home or correspondence, nor to attacks upon his honour and reputation. Everyone has the right to the protection of the law against such interference or attacks.

Article 13

1. Everyone has the right to freedom of movement and residence within the borders of each state.

2. Everyone has the right to leave any country, including his own, and to return to his country.

Article 14

1. Everyone has the right to seek and to enjoy in other countries asylum from persecution.
2. This right may not be invoked in the case of prosecutions genuinely arising from non-political crimes or from acts contrary to the purposes and principles of the United Nations.

Article 15

1. Everyone has the right to a nationality.
2. No one shall be arbitrarily deprived of his nationality nor denied the right to change his nationality.

Article 16

1. Men and women of full age, without any limitation due to race, nationality or religion, have the right to marry and to found a family. They are entitled to equal rights as to marriage, during marriage and at its dissolution.
2. Marriage shall be entered into only with the free and full consent of the intending spouses.
3. The family is the natural and fundamental group unit of society and is entitled to protection by society and the State.

Article 17

1. Everyone has the right to own property alone as well as in association with others.
2. No one shall be arbitrarily deprived of his property.

Article 18 - Everyone has the right to freedom of thought, conscience and religion; this right includes freedom to change his religion or belief, and freedom, either alone or in community with others and in public or private, to manifest his religion or belief in teaching, practice, worship and observance.

Article 19 - Everyone has the right to freedom of opinion and expression; this right includes freedom to hold opinions without interference and to seek, receive and impart information and ideas through any media and regardless of frontiers.

Article 20

1. Everyone has the right to freedom of peaceful assembly and association.
2. No one may be compelled to belong to an association.

Article 21

1. Everyone has the right to take part in the government of his country, directly or through freely chosen representatives.
2. Everyone has the right of equal access to public service in his country.
3. The will of the people shall be the basis of the authority of government; this will shall be expressed in periodic and genuine elections which shall be by universal and equal suffrage and shall be held by secret vote or by equivalent free voting procedures.

Article 22 - Everyone, as a member of society, has the right to social security and is entitled to realization, through national effort and international co-operation and in accordance

with the organization and resources of each State, of the economic, social and cultural rights indispensable for his dignity and the free development of his personality.

Article 23

1. Everyone has the right to work, to free choice of employment, to just and favourable conditions of work and to protection against unemployment.
2. Everyone, without any discrimination, has the right to equal pay for equal work.
3. Everyone who works has the right to just and favourable remuneration ensuring for himself and his family an existence worthy of human dignity, and supplemented, if necessary, by other means of social protection.
4. Everyone has the right to form and to join trade unions for the protection of his interests.

Article 24 - Everyone has the right to rest and leisure, including reasonable limitation of working hours and periodic holidays with pay.

Article 25

1. Everyone has the right to a standard of living adequate for the health and well-being of himself and of his family, including food, clothing, housing and medical care and necessary social services, and the right to security in the event of unemployment, sickness, disability, widowhood, old age or other lack of livelihood in circumstances beyond his control.
2. Motherhood and childhood are entitled to special care and assistance. All children, whether born in or out of wedlock, shall enjoy the same social protection.

Article 26

1. Everyone has the right to education. Education shall be free, at least in the elementary and fundamental stages. Elementary education shall be compulsory. Technical and professional education shall be made generally available and higher education shall be equally accessible to all on the basis of merit.
2. Education shall be directed to the full development of the human personality and to the strengthening of respect for human rights and fundamental freedoms. It shall promote understanding, tolerance and friendship among all nations, racial or religious groups, and shall further the activities of the United Nations for the maintenance of peace.
3. Parents have a prior right to choose the kind of education that shall be given to their children.

Article 27

1. Everyone has the right freely to participate in the cultural life of the community, to enjoy the arts and to share in scientific advancement and its benefits.
2. Everyone has the right to the protection of the moral and material interests resulting from any scientific, literary or artistic production of which he is the author.

Article 28 - Everyone is entitled to a social and international order in which the rights and freedoms set forth in this Declaration can be fully realized.

Article 29

1. Everyone has duties to the community in which alone the free and full development of his personality is possible.
2. In the exercise of his rights and freedoms, everyone shall be subject only to such limitations as are determined by law solely for the purpose of securing due recognition and respect for the rights and freedoms of others and of meeting the just requirements of morality, public order and the general welfare in a democratic society.
3. These rights and freedoms may in no case be exercised contrary to the purposes and principles of the United Nations.

Article 30 - Nothing in this Declaration may be interpreted as implying for any State, group or person any right to engage in any activity or to perform any act aimed at the destruction of any of the rights and freedoms set forth herein.

The Universal Declaration of Human Rights was adopted by the UN General Assembly on 10 December 1948.

Source: <http://www.un.org/en/documents/udhr/>